

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΔΗΜΗΤΡΑ ΤΣΙΚΝΗ

A.M. 3217M014

ΘΕΜΑ

Το Έγκλημα του Βασανισμού: Κοινωνικές και Πολιτισμικές Διαστάσεις

Επιβλέπων Καθηγητής: Γρηγόρης Λάζος

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής: Αντώνης Μαγγανάς

Ιάκωβος Φαρσεδάκης

Αθήνα, 2019

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τους καθηγητές μου και όλους εκείνους που συνέδραμαν στην εκπόνηση αυτής της εργασίας.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	Σελ. 4
I. Εισαγωγή – Το Έγκλημα του Βασανισμού	Σελ. 6
1. Ορισμός και Πρακτικές Δυσκολίες	Σελ. 8
2. Τα Βασανιστήρια ως Έγκλημα Υπακοής	Σελ. 11
3. Ο Βασανισμός Διαχρονικά και Διαπολιτισμικά	Σελ. 13
4. Καθολικότητα της Πρακτικής του Βασανισμού: Αυταρχικά και Δημοκρατικά Κράτη	Σελ. 18
5. Θεωρητικές Υποθέσεις περί Βασανιστηρίων	Σελ. 21
6. Από το Σώμα στην Ψυχή: Κλασσικά και Σύγχρονα Βασανιστήρια	Σελ. 24
II. Κοινωνικές και Πολιτισμικές Διαστάσεις	
7. Βασανισμός και Επιμέρους Κουλτούρες	Σελ. 27
8. Η Κουλτούρα της Ευρώπης: Μεσαίωνας, Ιερά Εξέταση, 20 ^{ος} Αιώνας	Σελ. 28
9. Η Κουλτούρα της Ανατολής: Κίνα, Βόρεια Κορέα, Ιαπωνία, Ινδία	Σελ. 33
10. Η Κουλτούρα της Αφρικής	Σελ. 39
11. Η Κουλτούρα των NAZI	Σελ. 40
12. Αυταρχικά Κομμουνιστικά Καθεστώτα: το Παράδειγμα της Ρωσίας	Σελ. 44
13. Η Κουλτούρα της Αμερικανικής Ηπείρου	Σελ. 47
14. Η Κουλτούρα του Αμερικανικού Στρατού: the Ticking Time-Bomb Scenario	Σελ. 54
15. Βασανιστήρια και η Κουλτούρα των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης	Σελ. 57
16. Βασανιστήρια και η Επιστήμη του Πόνου – Γιατί τα Βασανιστήρια δεν Είναι Αποτελεσματικά	Σελ. 61
17. Ποιοι Είναι και Πώς Γίνονται οι Βασανιστές	Σελ. 66
18. Οι Επιπτώσεις στον Ψυχισμό του Θύματος – Κοινωνικές Συνέπειες	Σελ. 75
III. Συζήτηση – Συμπεράσματα	Σελ. 79
Βιβλιογραφία	Σελ. 87
Παράρτημα	Σελ. 99

Περίληψη

Ο βασανισμός είναι μία πράξη ακραίας βίας, που πραγματοποιείται από ανθρώπους με εξουσία προς οποιονδήποτε, ώστε, με την πρόκληση πόνου να αποσπαστούν πληροφορίες και ομολογίες, να προκληθεί φόβος ή να επιβληθεί τιμωρία. Ο βασανισμός έχει χρησιμοποιηθεί σχεδόν σε όλες τις γνωστές κουλτούρες και κοινωνικές δομές παγκοσμίως, διαχρονικά. Τα βασανιστήρια θα εξεταστούν ως κρατικό έγκλημα. Από πολλές απόψεις, ο βασανισμός θεωρείται ως έγκλημα υπακοής. Οι μέθοδοι και οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται στα βασανιστήρια επηρεάζονται από τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά κάθε κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου, εμφανίζοντας ωστόσο, ταυτοχρόνως εντυπωσιακές ομοιότητες, ακόμα και ανάμεσα σε κουλτούρες, που δεν έχουν σχέση μεταξύ τους. Με τον καιρό και αναλόγως της κρατικής οργάνωσης (αυταρχικά έναντι δημοκρατικών κρατών), οι τεχνικές βασανισμού κινούνται από την πρόκληση σωματικού πόνου στην άσκηση ψυχολογικής βίας ή πνευματικής πίεσης, που δεν αφήνει σημάδια, άλλα στοχεύει σε περισσότερο εκλεπτυσμένες ανθρώπινες λειτουργίες. Δεν υπάρχει ένα ενιαίο, συνεκτικό θεωρητικό πλαίσιο για το έγκλημα του βασανισμού, ούτε κάποια θεωρία, που να εξηγεί την μετατροπή ενός ανθρώπου σε βασανιστή. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης απεικονίζουν το έγκλημα του βασανισμού με τρόπο κολακευτικό, αφήνοντας περιθώρια για εσφαλμένες αντιλήψεις και παρανοήσεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά του και τις συνέπειες που προκαλεί στην κοινωνία. Οι δράστες εγκλημάτων βασανισμού δεν εμφανίζουν κάποιο συγκεκριμένο ψυχολογικό προφίλ, ούτε λαμβάνουν κάποια επίσημη εκπαίδευση. Εξοικειώνονται με την επιστήμη του πόνου και λειτουργούν κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Το έγκλημα του βασανισμού προκαλεί σημαντικές βλάβες στους βασανιστές, στα θύματα και στις κοινωνίες, και χρειάζεται ενίσχυση της ορατότητας περιπτώσεων βασανισμού, ώστε να κινητοποιηθεί περαιτέρω επιστημονική έρευνα και η κοινωνική αντίδραση.

Λέξεις κλειδιά: βασανιστήρια, η κουλτούρα του βασανισμού, κοινωνικές συνέπειες των βασανιστηρίων, προφίλ του βασανιστή

Abstract

Torture is an act of extreme violence, performed by one person in power to another, aiming at the infliction of pain, in order to elicit information, confession, to intimidate, or to punish. Torturing is used in almost all known cultures and social organizations worldwide over the years. We will be considering torture as a state crime. In many respects, torture is considered as a crime of obedience. The methods and techniques used for torture are influenced by the distinct characteristics of the social and cultural framework within which those are used, displaying nevertheless, simultaneously an impressive similarity, even among cultures not related with each other. Over time and in distinct state organizations (authoritative vs. democratic states), the torturing techniques moved from the infliction of physical pain to psychological, or mental pain, that leaves no marks, aiming at more subtle human functions. There is no single, comprehensive theoretical foundation for the crime of torture, neither does exist a theory to explain the transformation of an individual into a torturer. The media tend to depict the crime of torture in a flattering way, allowing for misconceptions and misunderstandings concerning its characteristics and the consequences it causes to societies. The perpetrators of torture do not fall under a specific psychological profile, neither do they receive formal education. They become familiar with the science of pain and function under specific conditions. The crime of torture causes significant impairment to the torturer, the victim and the entire society, and thus, the visibility of cases of torture is important to motivate further scientific research and social reaction.

Key words: torture, culture of torture, social impact of torture, the torturer's profile

Το Έγκλημα του Βασανισμού: Κοινωνικές και Πολιτισμικές Διαστάσεις

I. Εισαγωγή – Το Έγκλημα του Βασανισμού

Τα βασανιστήρια αποτελούν έναν από τους πλέον παράδοξους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι επέλεξαν να φέρονται ο ένας στον άλλον, με πλήθος δικαιολογιών και αφορμών, είτε στο πλαίσιο ιδιωτικών σχέσεων, είτε ως μία μορφή επίσημης κρατικής αντίδρασης και μία από τις πλέον παρεξηγημένες έννοιες, που εμπλέκονται με τρόπο καταχρηστικό στο καθημερινό λεξιλόγιο. Η χρήση του όρου «βασανιστήριο» βρίσκεται στην καθημερινή έκφραση για να περιγράψει καταστάσεις που προκαλούν δυσφορία (π.χ., είναι βασανιστήριο να κυκλοφορεί κανείς στο κέντρο σε ώρα αιχμής), χωρίς να είναι πάντα εύκολο να γίνει σαφές πότε μία πράξη είναι απλώς δυσάρεστη ή γίνεται βασανιστική. Άλλωστε, όπως θα φανεί και από τις απόπειρες ορισμού που θα ακολουθήσουν παρακάτω, δεν είναι πάντα εύκολο να χαραχτεί με σαφήνεια το όριο μεταξύ μίας βασανιστικής και μίας μη βασανιστικής πράξης (Rejali, 2009).

Διαχρονικά, τα βασανιστήρια έχουν χρησιμοποιηθεί από, κατά τα άλλα, λογικούς ανθρώπους, οι οποίοι ωστόσο έτρεφαν την πεποίθηση ότι με την χρήση αυτής της μεθόδου βοηθούν στην διατήρηση του πολιτισμού, τουλάχιστον όπως τον γνώριζαν (Conroy, 2000: 27). Στην ιστορική αναδρομή που θα ακολουθήσει, φαίνεται ότι από τον Αριστοτέλη, ο οποίος ισχυριζόταν ότι τα βασανιστήρια αποτελούσαν μία δόκιμη μέθοδο απόσπασης πληροφοριών και τον Άγιο Αυγουστίνο, που υποστήριζε την μέθοδο του βασανισμού, έως την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, κατά την οποία τα βασανιστήρια αποτελούσαν καθημερινή πρακτική, έως και σήμερα, με την χρήση μεθόδων βασανισμού σε πλήθος περιστάσεων, πρόκειται για μία εξαιρετικά προσφιλή τεχνική επίτευξης κάθε φορά διαφορετικών στόχων, κυρίως: απόσπαση πληροφοριών, τιμώρηση, εξαναγκασμό σε μεταβολή των πεποιθήσεων, εκφοβισμό της κοινότητας (Conroy).

Στην παρούσα εργασία δεν θα μας απασχολήσει ο βασανισμός ως ατομική έκφραση, αλλά μόνο με την έννοια του κρατικού εγκλήματος και των κοινωνικών και πολιτισμικών διαστάσεών του. Θεωρούμε ότι πρόκειται για ένα σημαντικό κρατικό έγκλημα, το οποίο, ωστόσο, για διάφορους λόγους δεν αναδεικνύεται επαρκώς. Πρόθεσή μας είναι να αναδείξουμε τους τρόπους βασανισμού διαχρονικά και σε σχέση με την κρατική δομή, να εντοπίσουμε δηλαδή, κατά πόσο η χρήση αυτής της τεχνικής αποτελεί προνόμιο αυταρχικών κρατικών δομών ή εκτείνεται και στα δημοκρατικά κράτη και με ποια μορφή συμβαίνει σε κάθε περίπτωση. Επίσης, πρόκειται να μελετήσουμε τις κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις του φαινομένου, εντοπίζοντας ομοιότητες και διαφορές, αλλά και

προσδιορίζοντας τις επιδράσεις που φέρνει η μέθοδος του βασανισμού στις κοινωνίες, έχοντας πρωτύτερα επιδιώξει να περιγράψουμε το προφίλ του βασανιστή.

Μία σημαντική παράμετρος στο ζήτημα του βασανισμού είναι εκείνη της αντιμετώπισής του από εθνικούς και διεθνείς φορείς. Τόσο οι εθνικές νομοθεσίες, όσο και νομοθετικά πλαίσια σε δομές όπως αυτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχουν ενσωματώσει άρθρα που αφορούν το ζήτημα της ποινικής δίωξης όσων πραγματοποιούν πράξεις βασανισμού, ορίζοντας ποιες είναι εκείνες οι πράξεις που επισύρουν ποινική παρέμβαση και προβλέποντας το μέγεθος του ποινικού κολασμού. Αντιστοίχως, έχουν οριστεί διεθνώς κατευθυντήριες γραμμές αναφορικά με τις πράξεις που θεωρούνται βασανιστικές και τις πολιτικές που θα όφειλαν να ακολουθήσουν τα κράτη, είτε αποτελούν μέλη ευρύτερων συνασπισμών, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, είτε είναι τρίτα κράτη προς τέτοιες δομές. Η διερεύνηση αυτής της παραμέτρου, όπως και των αντίστοιχων οργάνων και θεσμών, που έχουν επιφορτιστεί με το καθήκον να προλάβουν, να εντοπίσουν και να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους κακοποιητικές και βασανιστικές πρακτικές, δεν θα αποτελέσει αντικείμενο της παρούσας, καθώς θεωρούμε ότι θα έπρεπε να αποτελέσει μέρος άλλης μελέτης, εστιασμένης στο νομικό και πολιτικό πλαίσιο, του εγκλήματος του βασανισμού. Στην προκειμένη περίπτωση, θα ασχοληθούμε αποκλειστικά με τις κοινωνικές και πολιτισμικές παραμέτρους του και θα γίνει μόνο μία επιγραμματική αναφορά σε ζητήματα φορέων και θεσμών για την αντιμετώπιση του ζητήματος του βασανισμού.

Σύμφωνα με την σύγχρονη βιβλιογραφία, τεχνικές βασανισμού χρησιμοποιούνται κυρίως για την απόσπαση πληροφοριών που σχετίζονται με τον πόλεμο, την ανάκριση, την ομολογία εγκλημάτων, αλλά και την ψευδή ομολογία, τουλάχιστον στο πλαίσιο των επίσημων κρατικών θεσμών και όχι κατ' ιδίαν από άτομα και πολίτες (O'Mara, 2015: 6). Η χρήση του βασανισμού μεταξύ ατόμων, παραμένει μία εγκληματική συμπεριφορά, με ισχυρή βάση στην επιστήμη της ψυχολογίας, ωστόσο αυτή η τελευταία δεν θα μας απασχολήσει στην παρούσα εργασία, παρά μόνο επιφανειακά και κατά την εξέταση του ψυχολογικού υπόβαθρου των βασανιστών και των θυμάτων τους.

Η επικρατούσα κάθε φορά αντίληψη για τα βασανιστήρια διαφοροποιείται, αναλόγως του χρονικού, κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου στο οποίο λαμβάνουν χώρα. Στην παρούσα εργασία, προσεγγίζοντας στην έννοια του πολιτισμικού πλαισίου, κατ' ουσίαν αναφερόμαστε στην έννοια της κουλτούρας. Συνεπώς, όταν γίνεται λόγος για τις πολιτισμικές διαστάσεις των βασανιστηρίων, στην πράξη θα γίνεται αναφορά στους τρόπους με τους οποίους έγιναν αντιληπτά ή εφαρμόστηκαν τα βασανιστήρια σε διάφορες επιμέρους κουλτούρες.

Μία σημαντική παράμετρος είναι η καθολικότητα του φαινομένου των βασανιστηρίων. Όπως γίνεται κατανοητό ακόμα και με μία επιδερμική ανάγνωση της βιβλιογραφίας, το έγκλημα του βασανισμού εμφανίζεται σε όλες σχεδόν τις γνωστές κουλτούρες, σε κάθε είδος πολιτικής και κρατικής δομής, σε όλες τις κοινωνίες, διαχρονικά. Πρόκειται, με άλλα λόγια για ένα φαινόμενο καθολικό (Austin, 2016; Austin, 2017). Αυτό που διαφέρει κάθε φορά είναι το είδος του βασανισμού, που χρησιμοποιείται, καθώς και η αιτιολόγηση πίσω από την επιλογή αυτής της πράξης. Θα περίμενε κανείς ότι μία τέτοια καθολική αποδοχή της μεθόδου του βασανισμού προκύπτει λόγω της αποτελεσματικότητάς της. Όπως θα γίνει σαφές ωστόσο, τα ερευνητικά ευρήματα συμφωνούν στην πεποίθηση ότι τα βασανιστήρια, μάλλον κρίνονται ως μία αναποτελεσματική μέθοδος μεταχείρισης ανθρώπων και εκμείευσης πληροφοριών (Anderson & Nussbaum, 2018: 231).

1. Ορισμός και Πρακτικές Δυσκολίες

Η έννοια του βασανισμού και πολύ περισσότερο, ο προσδιορισμός μίας πράξης ως βασανιστηρίου υπό το πρίσμα του κρατικού εγκλήματος είναι εξαιρετικά δύσκολο να οριστεί. Πρόκειται για μία έννοια με πολλές ιδιαιτερότητες, που δυσχεραίνουν την αποκρυστάλλωσή της. Άλλωστε, σήμερα χρησιμοποιούμε την λέξη «βασανιστήριο» για να περιγράψουμε μία γενικότερη κατηγορία καταστάσεων, που ουδεμία σχέση έχουν με αυτήν την βάνουση πρακτική. Σε γενικές γραμμές αν θέλουμε να συλλάβουμε την έννοια του βασανιστηρίου, θα πρέπει να εστιάσουμε την προσοχή μας στην συστηματική πρόκληση σωματικών μαρτυριών σε κρατούμενους από κρατικούς λειτουργούς για λόγους ομολογίας, αποκάλυψης πληροφοριών ή εκφοβισμού ή ακόμα και σε δραστηριότητες μη κρατικών λειτουργών κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες (Rejali, 2009: 35).

Η δυσκολία ορισμού της έννοιας των βασανιστηρίων έγκειται σε μεγάλο βαθμό στον τρόπο με τον οποίο αυτά εφαρμόζονται. Εκτός από την πρόκληση σωματικού πόνου, που θεωρείται ως ένας μάλλον ασφαλής (αν και όχι πάντα) τρόπος διάκρισης των πράξεων σε βασανιστικές και μη, οι μέθοδοι άσκησης ψυχολογικής βίας δεν είναι πάντοτε εύκολο να ταξινομηθούν κάτω από τον ορισμό του βασανιστηρίου. Για παράδειγμα, μάλλον δεν μπορεί να θεωρηθεί βασανιστήριο ο εξαναγκασμός σε μία επαναληπτική, άσκοπη δραστηριότητα, αλλά μία ολόκληρη, μεθοδικά σχεδιασμένη δράση που οδηγεί τον άνθρωπο στην παραφροσύνη, προφανώς θα πρέπει να αναγνωριστεί ως βασανιστήριο. Και σε αυτήν την περίπτωση πάντως, είναι δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ βασανισμού και σκληρής συμπεριφοράς (Conroy, 2000: 37).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, με τον διευρυμένο ορισμό που χρησιμοποίησαν τα Ηνωμένα Έθνη το 1975, στην Σύμβαση εναντίον των Βασανιστηρίων και κάθε Άλλης Σκληρής, Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας («Σύμβαση για τα Βασανιστήρια»), όρισαν ως βασανιστήριο «κάθε πράξη με την οποία εμπρόθετα προκαλείται σοβαρός σωματικός ή ψυχικός πόνος, είτε με πράξη ή με υποκίνηση από κάποιον δημόσιο λειτουργό, με σκοπό να αποσπάσει [από το θύμα] ή από κάποιον τρίτο πληροφορίες ή ομολογία, ή να τιμωρήσει το άτομο για κάποια πράξη που διέπραξε, ή να εκφοβίσει το ίδιο ή κάποιο άλλο άτομο [...] Πρόκειται για μία πράξη επιβαρυνμένης και εσκεμμένης μορφής σκληρής, απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας». Στην βελτίωση του ορισμού το 1984, προστέθηκε η παράμετρος της «διάκρισης κάθε είδους», ως μέρος των κινήτρων για τον βασανισμό, ενώ η διευρυμένη αυτή μορφή του ορισμού περιλαμβάνει και τις πρακτικές κρατικών λειτουργών σε κλειστά ιδρύματα, όπως στρατόπεδα και φυλακές, εις βάρος κρατουμένων, ακόμα και σε πόλεις και χωριά όπου η αστυνόμευση είναι τόσο έντονη που δεν διαφέρει σημαντικά η ζωή από την φυλακή (Rejali, 2009: 37).

Απόπειρες ορισμού των βασανιστηρίων συναντούμε ακόμα από την εποχή ισχύος του Ρωμαϊκού δικαίου. Συγκεκριμένα, ο νομομαθής Ουλπιανός αντιμετώπιζε τα βασανιστήρια ως μία συνηθισμένη πρακτική των δικαστών για την αποκάλυψη εγκλημάτων, θεωρώντας ότι «με τον όρο βασανιστήρια καταλαβαίνουμε το μαρτύριο και τον σωματικό πόνο που προκαλείται για την εκμαίευση της αλήθειας (Ulpián, 1996: 215, 1). Στην πραγματικότητα, το αρχαιοελληνικό και το Ρωμαϊκό δίκαιο για πολλά χρόνια δεν θεωρούσαν αξιόπιστη οποιαδήποτε μαρτυρία δεν είχε προκύψει έπειτα από βασανισμό, κυρίως των σκλάβων, η μεταχείριση των οποίων με βασανιστήρια ήταν σχεδόν υποχρεωτική (Peters, 1993: 13-16; Johnston, 1999: 70-72).

Προχωρώντας σχεδόν μία χιλιετία στον χρόνο, συναντούμε στα 1612 τον Ιταλό νομομαθή Sebastian Guazzini να ορίζει τον βασανισμό ως «την δυσφορία του σώματος, που επινοήθηκε για την εκμαίευση της αλήθειας». Έγινε, με άλλα λόγια αντιληπτός ο βασανισμός ως η πράξη εκείνη που εφευρέθηκε από το Αστικό Δίκαιο ως ένας τρόπος αποκάλυψης της αλήθειας, για το γενικό καλό, με την πρόθεση να μην μείνουν ατιμώρητα εγκλήματα (Guazzini, 1996). Ο Beccaria ήταν από εκείνους που διαφώνησαν με οργή με τα βασανιστήρια και με αντίστοιχες πρακτικές, παρότι αντιλαμβανόταν τον βασανισμό με τρόπο αντίστοιχο εκείνου των νομικών, δηλαδή, ως έναν τρόπο εξαναγκασμού των εγκληματιών να ομολογήσουν την πράξη τους πριν από την δίκη, ή να εξηγήσουν τις αντιφάσεις στις οποίες πέφτουν, ή να αποκαλύψουν συνεργούς, ή άλλα εγκλήματα για τα οποία ήταν ένοχοι χωρίς

να έχουν διωχθεί, διαφωνούσε ωστόσο ως προς την δυνατότητα που πρόσφεραν παρόμοιες πράξεις να αναδειχθεί η αλήθεια (Beccaria, 1996: 265).

Υπάρχουν ωστόσο και άλλοι, πιο πρόσφατοι ορισμοί για τα βασανιστήρια, όπως για παράδειγμα, αυτός των Bybee και Yoo, νομικών της κυβέρνησης George W. Bush στην Αμερική, ο οποίος προέκυψε μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στην Νέα Υόρκη, στο πλαίσιο της προσπάθειας ανάληψης αυστηρότερων μέτρων προστασίας από την τρομοκρατική απειλή. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, ο οποίος δεν είναι τίποτα άλλο από μία ερμηνεία του όρου κατά τον Αμερικανικό νόμο, «βασανιστήριο δεν είναι η απλή πρόκληση πόνου σε κάποιον άλλο, αλλά το θύμα πρέπει να βιώσει έντονο πόνο, ισοδύναμο με εκείνον που θα προέκυπτε από σωματικό τραυματισμό τόσο σοβαρό, που θα ήταν πιθανό να καταλήξει σε θάνατο, ανεπάρκεια οργάνων, μόνιμη βλάβη, ή απώλεια κάποιας σημαντικής σωματικής λειτουργίας. Αν αυτός ο πόνος είναι ψυχολογικός, θα πρέπει να προκύπτει από κάποια από τις πράξεις που έχουν διαταχθεί και να προκαλεί μακροχρόνια ψυχική βλάβη» (Jefreys, 2009: 30-31; Yoo & Bybee, 2005: 183).

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που ισχυρίζονται ότι οι ορισμοί που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς είναι αρκετά περιοριστικοί, αφού σε γενικές γραμμές καλύπτουν μόνο το ενδεχόμενο του «έντονου» πόνου. Οι περισσότεροι από τους υποστηρικτές αυτής της ιδέας εκκινούν από την εικασία ότι τα πάντα σχετικά με τα βασανιστήρια είναι λάθος (Anderson & Nussbaum, 2018: 264). Η Marcy Strauss (2003) αντιτίθεται στην Διεθνή Αμνηστία για την επιλογή της να κατονομάζει ως βασανιστήρια την σεξουαλική κακοποίηση γυναικών κρατουμένων, την κακοποίηση με σωματική βαρβαρότητα υπόπτων από την αστυνομία, τον υπέρ-πληθυσμό των κελιών, την χρήση εργαλείων όπως τα αναισθητοποιητικά όπλα και την εφαρμογή της θανατικής ποινής. Η ένστασή της έγκειται στην πεποίθηση ότι, αν κάθε πράξη θεωρηθεί ότι αποτελεί βασανιστήριο, ελλοχεύει ο κίνδυνος να χάσει η έννοια μέρος της σοκαριστικής και απωθητικής επίδρασής της.

Με βάση τους παραπάνω ορισμούς, φαίνεται δύσκολο να προσδιοριστούν και να γίνουν αντιληπτές ως βασανιστήρια, πράξεις που δεν έχουν στόχο την πρόκληση σωματικού πόνου, αλλά την άσκηση ψυχολογικής πίεσης, τα λεγόμενα «καθαρά» βασανιστήρια, σύμφωνα με τον Rejali, ή αλλιώς «αόρατα» βασανιστήρια. Ο ίδιος, βεβαίως, ισχυρίζεται ότι και τα καθαρά βασανιστήρια στοχεύουν στο σώμα, παρότι ο τραυματισμός και η απευθείας πρόκληση πόνου από εξωτερική πηγή δεν περιλαμβάνονται σε αυτές τις τεχνικές (Rejali, 2009: 4).

2. Τα Βασανιστήρια ως Έγκλημα Υπακοής

Από πολλούς το φαινόμενο του βασανισμού δεν αντιμετωπίζεται ως ένα κοινό έγκλημα, αλλά ως ένα έγκλημα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ως ένα έγκλημα υπακοής. Σύμφωνα με τον Kelman (2005), το έγκλημα υποταγής είναι ένα έγκλημα που λαμβάνει χώρα όχι σε αντίθεση με όσα επιτάσσουν οι επίσημες αρχές, αλλά κάτω από σαφείς οδηγίες από τις αρχές για συμμετοχή σε πράξεις βασανισμού, ή σε ένα περιβάλλον, στο οποίο παρόμοιες πράξεις εμμέσως υποστηρίζονται ή υποκινούνται, αναμένονται ή γίνονται ανεκτές από τις αρχές. Στον ορισμό του εγκλήματος υπακοής, που οι Kelman και Hamilton (1989: 46) έχουν δώσει, γίνεται λόγος για «μία πράξη που πραγματοποιείται ως απάντηση σε εντολές από τις αρχές, η οποία όμως θεωρείται παράνομη ή ανήθικη από την ευρύτερη κοινότητα». Αφορά σαφώς πράξεις, που για την διεθνή κοινότητα είναι και παράνομες και ανήθικες, απαγορευμένες από διεθνείς συμβάσεις και διακηρύξεις, καθολικά αποδεκτές [οι συμβάσεις] τόσο από τα Ηνωμένα Έθνη, όσο και από τα κράτη-μέλη, τα οποία κράτη, ωστόσο, είναι αυτά που τις ανέχονται, τις ενθαρρύνουν ή και τις διατάσσουν, είτε στο πλαίσιο οργανωμένων και συστηματικών πολιτικών, είτε σε περισσότερο σποραδική μορφή (Kelman).

Ένα κοινό έγκλημα μετατρέπεται σε έγκλημα υπακοής, πάντα σύμφωνα με τον Kelman (2005) όταν οι δράστες του επιδίδονται με ενθουσιασμό και με καινοτόμο διάθεση, έχοντας ορθώς την πεποίθηση ότι η πράξη τους είναι εγκεκριμένη, προσδοκώμενη, ανεκτή και δικαιολογημένη από τις αρχές, γεγονός που επιβεβαιώνεται από την επίσημη πολιτική, η οποία αντανακλά τις επιθυμίες και τις προσδοκίες των ανωτέρων τους. Το γεγονός ότι δεν υπάρχει απαραιτήτως μία ξεκάθαρη εντολή από κάποιον ανώτερο στον άνθρωπο που τελεί τον βασανισμό, αλλά ενδεχομένως από μία ολόκληρη ιεραρχική δομή, που εκφράζει την ανεκτικότητα της με τις πολιτικές που αναπτύσσει, επιτρέπει την δημιουργία μίας ατμόσφαιρας ή την εγκατάσταση ενός πλαισίου, εντός του οποίου οι υπάλληλοι μεσαίας τάξης μεταφράζουν τις πολύ γενικότερες οδηγίες σε συγκεκριμένες πράξεις βασανισμού. Μία τέτοια ιεραρχική δομή, επιτρέπει την ασάφεια ως προς την ανάληψη της ευθύνης (αν δηλαδή η ευθύνη βαρύνει τον βασανιστή ή τις αρχές και κυρίως, ποιο μέρος της ευθύνης αναλογεί στον καθένα).

Ως προς το ζήτημα της ευθύνης, οι Αρχές της Νυρεμβέργης, έπειτα από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως υιοθετήθηκαν από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και έχουν ενσωματωθεί σε πλήθος στρατιωτικών κωδίκων των Δυτικών κρατών, υποστηρίζουν ότι οι εντολές των ανωτέρων δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν με τρόπο απόλυτο ως δικαιολογία ή ως υπερασπιστική γραμμή για εγκληματικές ενέργειες, που έχουν διαπραχθεί από

κατώτερους, με τους τελευταίους να χρειάζεται να εξετάζουν την νομιμότητα των εντολών που δέχονται και να αρνούνται να εκτελέσουν όσες από αυτές είναι παράνομες (Burgers & Danelius, 1988: 177-178). Αντιστοίχως, οι ανώτεροι οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τις συνέπειες των πολιτικών που μεταφέρουν στους κατωτέρους τους και να ελέγχουν τον τρόπο με τον οποίο αυτές μεταφράζονται όσο κατεβαίνουν στην ιεραρχία, ενώ οι αρχές διατηρούν την υποχρέωση να μην αποδέχονται ως υπερασπιστική γραμμή την άγνοια ή την έλλειψη ελέγχου ως προς τις πράξεις των ιεραρχικά κατωτέρων (Kelman, 2005).

Σε γενικές γραμμές, για την εννοιολόγηση ενός εγκλήματος υπακοής, όπως τα βασανιστήρια, φαίνεται ότι οφείλουν να ληφθούν υπόψη, πέραν της δομής των αρχών που διαμορφώνουν την πολιτική σχετικά με τα βασανιστήρια, άλλοι δύο σημαντικοί παράγοντες: οι κοινωνικές και οι ατομικές διαφορές. Ως προς τον πρώτο παράγοντα, φαίνεται ότι μεγαλύτερη προδιάθεση στην χρήση των βασανιστηρίων, όπως και σε κάθε άλλη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εμφανίζουν οι αυταρχικές δομές, έναντι των δημοκρατικών, χωρίς ωστόσο να απαλλάσσονται οι τελευταίες από την υπαιτιότητα για την διάπραξη τέτοιων εγκλημάτων, όπως έχουν καταδείξει πλήθος παραδειγμάτων που έχουν δει το φως της δημοσιότητας. Αυτή η διαφορά είναι κυρίως πολιτισμική, αναφέρεται δηλαδή στην πολιτική κουλτούρα και διακρίνεται μεταξύ δημοκρατικών και μη-δημοκρατικών κρατών, και ασφαλώς βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την διαμόρφωση της πολιτικής, όπως αναφέρθηκε παραπάνω (Jongman, 1991). Ως προς τις ατομικές διαφορές, σημαντικό ρόλο παίζουν οι διαφορές στην προσωπικότητα, γεγονός που εξηγεί και την συμμετοχή στα βασανιστήρια κάποιων και την άρνηση κάποιων άλλων, αλλά και το γεγονός ότι οι περισσότεροι βασανιστές δεν είναι σαδιστές, αλλά κανονικοί άνθρωποι.

Το εμπνηματικό πείραμα του Stanley Milgram (1963) για την υπακοή και για την διάθεση απλών ανθρώπων να προκαλέσουν έντονο πόνο, ακόμα και θάνατο σε άγνωστους, αθώους ανθρώπους, στο πλαίσιο της υπακοής σε κάποια φιγούρα εξουσίας είναι ενδεικτικό τόσο των ατομικών διαφορών, όσο και των γενικότερων χαρακτηριστικών του βασανισμού ως εγκλήματος υπακοής. Οι διαφορές της προσωπικότητας και το ατομικό υπόβαθρο, που φαίνεται να παίζουν καθοριστικό ρόλο στο ποιος θα γίνει βασανιστής και ποιος όχι και ποιος θα εκτελέσει τον ρόλο του με τον καλύτερο τρόπο, είναι πιθανότερο να σχετίζονται με τον ατομικό προσανατολισμό προς την εξουσία, αλλά και με την κλίση του καθενός προς την επιθετικότητα και την αίσθηση συμπόνιας (Kelman & Hamilton, 1989). Ο παράγοντας της προσωπικότητας του βασανιστή θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω, στην ενότητα για τα χαρακτηριστικά και τους τρόπους που τον διαμορφώνουν.

3. Ο Βασανισμός Διαχρονικά και Διαπολιτισμικά

Τα βασανιστήρια σπανίως απουσιάζουν από τις θεοσοφικές, διαβατήριες, ή άλλες τελετές που έχουν υιοθετηθεί από πρωτόγονες φυλές. Η σκληρή στάση του πρωτόγονου ανθρώπου απέναντι στις αιματοχυσίες, η έλλειψη συμπάθειας προς τον πόνο όσων υποφέρουν, όπως και η φλεγματική αντίδραση απέναντι στον ίδιο τον θάνατο, συνάδουν προς την στωϊκή αντιμετώπιση της πράξης του βασανισμού μέσα στα χρόνια και στο σύνολο σχεδόν των πολιτισμικών και κοινωνικών πλαισίων, που είναι γνωστά και έχουν εξεταστεί από την επιστημονική κοινότητα (Ryley Scott, 1959: 36). Είναι σημαντικό συνεπώς, να εξετάζουμε τον βασανισμό ως μία πανανθρώπινη, καθολική πρακτική, η οποία δεν εκλαμβάνεται πάντα ως εγκληματική πράξη, φέρει όμως έντονο πολιτισμικό και κοινωνικό πρόσημο.

Ξεκινώντας την διερεύνηση από το ευρωπαϊκό έδαφος, είναι σκόπιμο να αναφερθούμε στην περιοχή της Ελλάδας, για την οποία διαθέτουμε πληθώρα στοιχείων σχετικά με την χρήση του βασανισμού, τουλάχιστον για τους πρώιμους χρόνους της. Ακόμα και η κλασική αθηναϊκή δημοκρατία, που τόσο έχει εκθειαστεί ανά τους αιώνες για την προοδευτική διακυβέρνηση του κράτους, έχει κατακριθεί για την χρήση πρακτικών βασανισμού. Αρχικά η νομοθεσία αναφορικά με την «βάσανο», δηλαδή το «βασανιστήριο» ή την «ανάκριση με βασανισμό» αφορούσε αποκλειστικά τους σκλάβους (Gagarin, 1996). Μάλιστα, ο κανόνας για τις καταθέσεις των σκλάβων ενώπιον της δικαστικής αρχής προέβλεπε την εγκυρότητά της, μόνο στην περίπτωση που είχε προκύψει κατόπιν βασανιστηρίων, γιατί μόνο τότε θεωρούνταν αξιόπιστη και αποτελεσματική, με την πρακτική αυτή να θεωρείται – σύμφωνα με τους διασωσμένους δικαστικούς λόγους των αγορητών – η «πλέον δημοκρατική», όπως αναφέρει ο Λυκούργος (1.29). Ξεκινώντας από την λέξη «βάσανος», η οποία στην αρχική της έννοια περιέγραφε την λυδία λίθο, η οποία εξέταζε την γνησιότητα του χρυσού και επεκτάθηκε στην γενικότερη αντίληψη ελέγχου της αυθεντικότητας ανθρώπων ή πραγμάτων (duBois, 1991), γίνεται εμφανής η αντίληψη της Αρχαίας Αθήνας για την χρήση της «βασάνου». Προφανώς, όταν αναφερόμαστε στην «βάσανο» της αρχαιότητας, δεν αναμένουμε αντιστοίχιση με την σύγχρονη χρήση των «βασανιστηρίων».

Η ιδιαιτερότητα του αθηναϊκού ποινικού συστήματος δεν έγκειται στην δικαστική ή στην τιμωρητική χρήση του βασανισμού, αλλά σε μία μορφή «αποδεικτικού βασανισμού», κατά τον οποίο σκλάβοι που δεν εγκαλούνταν για κάποιο αδίκημα, βασανίζονταν για να

επιβεβαιώσουν αδικήματα που έχουν διαπραχθεί από κάποιον άλλο, ελεύθερο πολίτη (Gagarin, 1996). Σύμφωνα με τον McDowell (1978: 246), αυτό το είδος βασανισμού εμφανίζει και τον μεγαλύτερο βαθμό παραλογισμού σε σχέση με τον δικαστικό και τον τιμωρητικό, αφού κατευθύνεται προς έναν αθώο άνθρωπο, προκειμένου να ελεγχθεί η αλήθεια των ισχυρισμών ενός άλλου ανθρώπου, γεγονός που κρίνεται ως άσκοπη βαρβαρότητα.

Αντιστοίχως, στην Ρώμη κατά την διάρκεια της ηγεμονίας της και της άνθισης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, επικρατούσαν ιδιαίτερος αυστηροί κανόνες ως προς την κοινωνική τάξη, η οποία επιτρεπόταν να υποστεί βασανιστήρια. Αρχικά, η τάξη αυτή περιοριζόταν στους σκλάβους, οι οποίοι μπορούσαν να υποστούν μαστιγώματα και ξυλοδαρμούς, χτυπήματα με ράβδους ή αλυσίδες, να αναγκαστούν σε δέσιμο και μάλιστα σε θέσεις που δημιουργούν πόνο και ένταση στο σώμα, να περιχυθούν με καυτό μέταλλο, ώστε να ομολογήσουν εγκλήματα, που ενδεχομένως δεν είχαν διαπράξει, ή των οποίων ήταν απλώς μάρτυρες (Conroy, 2000: 27). Οι ελεύθεροι πολίτες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μπορούσαν να υποστούν βασανισμούς μόνο όταν το αδίκημά τους αφορούσε προδοσία, ενώ από τον τέταρτο αιώνα και μετά, όλοι οι ελεύθεροι πολίτες, μπορούσαν να υποστούν βασανισμούς, όπως ακριβώς συνέβαινε με τους σκλάβους, διά σταυρώσεως, ακρωτηριασμού, παράδοσης προς βορά άγριων ζώων στις αρένες, κτλ. (Conroy: 28).

Η ανάπτυξη του Χριστιανισμού θα μπορούσε να λειτουργήσει καταλυτικά στην χρήση των βασανιστηρίων, αφού η χριστιανική Εκκλησία αρχικά στάθηκε αντίθετη προς την εφαρμογή αυτών των τεχνικών. Ωστόσο, από τον 13^ο αιώνα και μετά, διά στόματος Πάπα Ιννοκέντιου IV, ανακοινώθηκε ότι οι αιρετικοί άξιζαν τον βασανισμό και οι αρχές όφειλαν να αναλάβουν την υποχρέωση να τον εφαρμόσουν (Conroy, 2000: 28). Μάλιστα, τον καιρό εκείνο, το νομικό σύστημα παρουσίαζε την ιδιομορφία της εναπόθεσης της ευθύνης στην θεϊκή παρέμβαση: όποιος βρισκόταν υπό κρίση για κάποιο σοβαρό αδίκημα υφίστατο κάποια δοκιμασία (π.χ., περνούσε μέσα από φλόγες, καυτό νερό, λιωμένο μέταλλο, περπατούσε πάνω σε πυρωμένα καρφιά, κτλ.) και στην περίπτωση που τα τραύματα που του προκαλούνταν ήταν ήσσονος βαρύτητας, θεωρούνταν αθώος (Donnelly & Diehl, 2011: 51).

Φαίνεται ότι ουδέποτε τα βασανιστήρια ως μέθοδος ανάκρισης και αναζήτησης πληροφοριών, μεταβολής των θρησκευτικών πεποιθήσεων ή ομολογίας για συγκεκριμένα εγκλήματα υπήρξαν αποτελεσματικά: οι βασανιζόμενοι πολύ συχνά επέλεξαν την ομολογία εγκλημάτων που δεν είχαν διαπράξει, αρκεί να απαλλάσσονταν (ακόμα και με τον θάνατό τους) από το βασανιστήριο. Όπως έχει αναφερθεί από τον Αδερφό William of Baskerville, στο δημοφιλέστατο «Όνομα του Ρόδου» του Umberto Eco (1983: 469), «κατά τον

βασανισμό, ή μπροστά στην απειλή βασανισμού, ο καθένας θα πει όχι μόνο όσα έχει κάνει, αλλά και όσα θα ήθελε να κάνει, ακόμα και αν δεν τα γνωρίζει». Ακόμα και όταν υπήρχε η δυνατότητα ένα θύμα βασανισμού να επωφεληθεί από την δυνατότητα που του δινόταν από τον νόμο να αναιρέσει την ομολογία του, δεν το διακινδύνευε, από τον φόβο επανάληψης της διαδικασίας του βασανισμού (Conroy, 2000: 29).

Στην διάρκεια του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης, ο βασανισμός χρησιμοποιήθηκε τόσο ως ανακριτικό μέσο, για την απόκτηση πληροφοριών και στοιχείων, όσο και ως τρόπος τιμωρίας, με δεδομένο μάλιστα ότι η φυλάκιση δεν αποτελούσε μέρος του ποινικού κολασμού των εγκληματιών, αλλά μόνο ένα είδος κράτησης έως την τέλεση της (σωματικής) ποινής (Conroy, 2000: 30). Οι σωματικές ποινές, ήταν εξαιρετικά δημοφιλείς στην Ευρώπη κατά την χρονική αυτή περίοδο. Ενδεικτικά, ο Γερμανικός Ποινικός Κώδικας του 1532 αναφέρει ότι οι προδότες σύρονταν μέχρι θανάτου, οι κλέφτες και οι δολοφόνοι αποκεφαλίζονταν, οι μητέρες που φόνευαν τα παιδιά τους θάβονταν ζωντανές και ανασκολοπίζονταν, ενώ άλλοι εγκληματίες μπορούσαν να οδηγηθούν στην πυρά, στον πνιγμό ή σε συσκευές που πολτοποιούσαν τα άκρα τους (Conroy: 30; Langbein, 2006). Για λιγότερο σοβαρά αδικήματα, οι ποινές συνήθως περιλάμβαναν μαστίγωμα, κόψιμο των αφτιών, των δακτύλων ή της γλώσσας, που συχνά συνοδευόταν και από εξορία. Και για την Αγγλία της ίδιας περιόδου, έως και τον 17^ο αιώνα, οι αναφορές είναι παρόμοιες: ευνουχισμός ή ξεκοίλιασμα για τους προδότες, κρέμασμα για τους απατεώνες, πυρά για τους αιρετικούς, μαστίγωμα και κόψιμο αφτιών και μύτης για λιγότερο σοβαρά αδικήματα (Langbein, 2006).

Δεν ήταν νωρίτερα από το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, που η Ευρώπη άρχισε να διευρύνει το ποινικό της σύστημα σε λιγότερο σωματικές και περισσότερο εναλλακτικές τιμωρίες, χωρίς ωστόσο να είναι βέβαιο ότι εξέλειψε εντελώς ο χαρακτήρας του βασανισμού: φυλάκιση σε μάλλον άθλιες συνθήκες, πτωχοκομεία ή εξορία σε απομακρυσμένες περιοχές και δουλειά σε γαλέρες ήταν κάποιες από τις επιλογές που προσφέρθηκαν εναλλακτικά της θανατικής ποινής και δη διά βασανισμού (Conroy, 2000: 30). Η φιλοσοφική παραγωγή του 18^{ου} αιώνα συνηγόρησε στην μεταστροφή από την χρήση των βασανιστηρίων σε λιγότερο βάρβαρες μεθόδους τιμώρησης, με τον Cesare Beccaria να ισχυρίζεται ότι τα βασανιστήρια είναι μία δοκιμασία για τους μύες, την στιγμή που η αλήθεια δεν βρίσκεται εκεί.

Ο 18^{ος} και ο 19^{ος} αιώνας χαρακτηρίστηκαν από σημαντικές αλλαγές τόσο στην συνολική ποινική αντιμετώπιση, όσο και στην χρήση της μεθόδου του βασανισμού ειδικότερα. Στο εμβληματικό έργο του «Επιτήρηση και Τιμωρία» (1995:7), ο Michel Foucault επισημαίνει την ανάδειξη μίας νέας θεωρίας για τον νόμο και το έγκλημα, μίας νέας πολιτικής ή ηθικής αιτιολόγησης της τιμώρησης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τοποθετεί και την

εξάλειψη του βασανισμού από την σφαίρα του δημοσίου θεάματος, η οποία συνοδεύτηκε από την αντίστοιχη μεταμόρφωση του συνόλου σχεδόν των ποινικών κωδίκων και των ιδρυμάτων ποινικού χαρακτήρα. Το σώμα έπαψε πλέον να αποτελεί τον κύριο στόχο ποινικής παρέμβασης, και αυτή η μεταβολή αφαίρεσε ένα σημαντικό μέρος της θεατρικότητας της επιβολής ποινής του προηγούμενου διαστήματος. Έπειτα από αυτήν την μεταβολή, η ποινή κατέληξε να είναι, πάντα σύμφωνα με τον Foucault (8-11), το πλέον κρυφό μέρος της ποινικής διαδικασίας, περνώντας από το πεδίο της καθημερινής αντίληψης σε εκείνο της αφηρημένης συνείδησης, ενώ η αποτελεσματικότητά της φαίνεται να εκπορεύεται από το αναπόφευκτο της επιβολής της και όχι από την ορατή έντασή της. Το σώμα δεν αποτελεί πλέον συστατικό στοιχείο του ποινικού συστήματος και η έκλυση δυσβάσταχτου πόνου αντικαθίσταται από τον περιορισμό και την αναστολή δικαιωμάτων.

Οι δύο αυτοί αιώνες (18^{ος} και 19^{ος}) θεωρήθηκαν, συνεπώς, καθοριστικοί για την κατάργηση των βασανιστηρίων, κυρίως στην Ευρώπη του Διαφωτισμού, αλλά και σε χώρες της Ανατολής. Για παράδειγμα, η Πρωσία το 1754, διάφορα καντόνια της Ελβετίας στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, αλλά και η Ιαπωνία το 1879 θεωρητικά κατέργησαν τα βασανιστήρια, τουλάχιστον για το σύνολο του πληθυσμού. Στην πραγματικότητα, τουλάχιστον για τους φυλακισμένους, πράξεις βασανισμού όπως το μαστίγωμα και το κρέμασμα συνέχισαν να ευδοκιμούν και να είναι αποδεκτές (Conroy, 2000: 31). Ειδικότερα αν εξετάσει κανείς την Σοβιετική Ρωσία έπειτα από την Τσέκα, τα βασανιστήρια μάλλον αποτελούσαν μία θλιβερή πραγματικότητα: για τον πρόδρομο της KGB, η εισαγωγή του βασανιζόμενου μαζί με ένα τρωκτικό σε μεταλλικό κύλινδρο, ο οποίος θερμαινόταν για να αναγκάσει το τρωκτικό να φάει τον βασανιζόμενο στην προσπάθειά του να βγει από τον κύλινδρο αποτελούσε μία διαδεδομένη πρακτική (Conroy, 2000: 31; Peters 1996).

Αντιστοίχως πλούσια υπήρξε η δραστηριότητα τόσο της Μουσολινικής Ιταλίας, όπως και της Γερμανίας του 3^{ου} Ράιχ, αλλά και του Ιαπωνικού στρατού και σχεδόν όλων των Ευρωπαϊκών χωρών του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου. Χώρες μάλιστα, φαινομενικά δημοκρατικές, φαίνεται να εφάρμοσαν βασανιστήρια όπως συνέβη με την Γαλλία κατά την αποικιακή της δραστηριότητα και τον πόλεμο στην Αλγερία, ακόμα και ως το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα (Conroy: 32). Εξίσου βάρβαρη υπήρξε και η δράση των Ηνωμένων Πολιτειών, κυρίως απέναντι στους σκλάβους, αλλά και ως μία γενικότερη ποινική πρακτική, η οποία επίσης διαρκεί έως και σήμερα. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνταν δεν φαίνεται να διαφέρουν σημαντικά από τις συνηθισμένες τεχνικές βασανισμού: πρόκληση σωματικού πόνου, στέρηση τροφής και ύπνου, ασφυκτική συγκέντρωση μεγάλου αριθμού κρατουμένων

σε μικρούς χώρους, μεγάλες περιόδοι στάσης του σώματος σε συγκεκριμένη θέση και χτυπήματα, μαστιγώματα, ηλεκτροσόκ, κτλ. (Congroy: 33).

Όσο πλησιάζουμε στο σήμερα, θα περίμενε κανείς ότι αυτού του είδους οι μορφές μεταχείρισης θα είχαν εκλείψει, με δεδομένη την τεχνολογική εξέλιξη, η οποία θα μπορούσε ενδεχομένως να προσφέρει πληροφορίες στις αντίστοιχες κρατικές υπηρεσίες, χωρίς να μεσολαβεί η κακοποιητική ή βασανιστική μεταχείριση των κρατουμένων. Η πραγματικότητα διαψεύδει αυτήν την προσδοκία, με τα βασανιστήρια να συνεχίζουν να περιλαμβάνονται στον εκτενή κατάλογο μεθόδων και τεχνικών που χρησιμοποιούνται, όχι μόνο στο πλαίσιο της κατασκοπείας σε καιρό πολέμου, αλλά και στην ανακριτική διαδικασία στις εθνικές ή τοπικές αστυνομικές αρχές σε καιρό ειρήνης. Απόδειξη αυτού αποτελούν τόσο τα παραδείγματα του Guantanamo και του Abu Ghraib, με τις αμερικανικές στρατιωτικές αρχές να μην διστάζουν ακόμα και να δημοσιοποιήσουν στιγμιότυπα των βασανιστηρίων, όπως και εκείνα των κρυφών φυλακών που χρησιμοποιεί η CIA ανά τον κόσμο, αλλά και των ανακριτικών γραφείων στην επικράτεια των Ηνωμένων Πολιτειών, ευρωπαϊκών κρατών και αλλού.

Λόγος για όλα αυτά θα γίνει παρακάτω, κατά τον έλεγχο της πολιτισμικής διάστασης, δηλαδή της κουλτούρας που βρίσκεται στην βάση εφαρμογής των μεθόδων βασανισμού. Προηγουμένως θα επιχειρηθεί μία ανασκόπηση της μετάβασης από τον σωματικό βασανισμό στον ψυχικό, καθώς και η σύνδεση των δύο αυτών μορφών βασανιστηρίων με τα χαρακτηριστικά της κρατικής δομής στην οποία εφαρμόζονται (δηλ. αυταρχικά και δημοκρατικά κράτη). Ο Rejali (2009: 2) υποστηρίζει ότι οι δικτάτορες σε γενικές γραμμές δεν ενδιαφέρονται για τις συνέπειες της εμφανούς βίας. Δεν περιορίζουν, ούτε τροποποιούν την δράση τους, ώστε να μην γίνει αντιληπτό ότι έχουν μεταχειριστεί βία. Αντιθέτως, τα σημάδια στο σώμα κυρίως αντιφρονούντων μπορεί να χρησιμοποιηθούν ως εργαλείο εκφοβισμού ή επιβολής δύναμης. Αντιθέτως, οι δημοκρατίες, πάντα σύμφωνα με τον Rejali, λόγω της ορατότητας της εξουσίας στους πολίτες, οι οποίοι μπορούν να παρακολουθήσουν και να αντιταχθούν στην βίαιη επιβολή της κρατικής δύναμης, φαίνεται να αναπτύσσουν περισσότερο καλυμμένες μορφές βίας. Άλλωστε, οι αστυνομικές και στρατιωτικές αρχές, όπως και οι μυστικές υπηρεσίες στις δημοκρατίες υφίστανται μεγαλύτερους περιορισμούς από διεθνείς θεσμούς παρακολούθησης και καταγραφής, αλλά και από εσωτερικά συμβούλια παρακολούθησης, από τον ελεύθερο τύπο και από οργανώσεις υποστήριξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και από ακτιβιστές. Για τις δημοκρατίες είναι σημαντικό να μην υπάρχει η αίσθηση της άσκησης κρατικής βίας και για τον λόγο αυτό, οι κρατικοί λειτουργοί, όπως και οι στρατιωτικοί, είτε με δική τους πρωτοβουλία, είτε με ενθάρρυνση από την πολιτική ηγεσία

τείνουν να καταφεύγουν σε μεθόδους που μπορούν να προκαλέσουν εκφοβισμό, ακόμα και πόνο, χωρίς να αφήνουν σημάδια, όποτε θεωρούν ότι η βαρβαρότητα είναι επιβεβλημένη (Wright, 1996: 140).

Ακόμα και με μία πρόχειρη και επιφανειακή μελέτη, γίνεται κατανοητό ότι η ανθρώπινη ιστορία είναι διάσπαρτη από βαρβαρότητες, θηριωδίες και κακομεταχείριση του ενός προς τον άλλο. Πέρασε πολύς καιρός αυθαίρετης παρέμβασης στο ανθρώπινο σώμα, σε όλους τους γνωστούς πολιτισμούς, μέχρι να φτάσουμε στην μεθοδική εφαρμογή βασανιστηρίων, που ξεκίνησε κατά τον Μεσαίωνα και να καταλήξουμε στην περίοδο του Διαφωτισμού, όταν θεωρητικά, οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες κατάργησαν αυτού του είδους τις μεθόδους, παρότι στην πράξη δεν εξέλειψαν ποτέ, αν και πλέον εμφανίζονταν περισσότερο σποραδικά. Ο 20^{ος} αιώνας, με τον συνεχή και σταδιακό εκδημοκρατισμό των περισσότερων χωρών, αν και θα μπορούσε να διακριθεί στην ιστορία για την πλήρη διάβρωση αυτού του τρόπου ανθρώπινης μεταχείρισης, έχει, αντιθέτως, με τρόπο θλιβερό να παρουσιάσει γεγονότα, όπως η σφαγή των Αρμενίων, τα Γκούλαγκ, το Ολοκαύτωμα, με όσα δεινά αυτά έφεραν στην ανθρωπότητα. Επικρατεί η άποψη ότι η διαρκώς αυξανόμενη σημασία, που δόθηκε στην πολιτική αστυνομία, αποτέλεσε μία από τις αιτίες που οδήγησαν στη επανεμφάνιση των βασανιστηρίων (Cesereanu, 2006).

Παρότι υπήρξαν κάποιοι μελετητές των βασανιστηρίων, που θεώρησαν ότι οι Σοβιετικοί ήταν εκείνοι που έφεραν την επανάσταση στο ζήτημα του βασανισμού κατά τον 20^ο αιώνα (Mannix, 1986), κυρίως μέσω των τεχνικών πλύσης εγκεφάλου, που εφάρμοσαν και άλλοι (Mellor, 1961) επιβεβαιώνουν ότι η επανεμφάνιση των βασανιστηρίων τον αιώνα αυτό πρωτίστως οφείλεται στην ανάδειξη αυταρχικών καθεστώτων, στην πλειονότητά τους οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η ανθρώπινη ιστορία είναι χτισμένη πάνω στο αίμα και η μόνη καινοτομία, που έφερε ο προηγούμενος αιώνας αφορά την υβριδοποίηση και την εκλέπτυνση των μορφών βασανισμού (Ceserenu, 2006).

Η καινοτομία αυτή των βασανισμών του 20^{ου} αιώνα, περιλαμβάνει την είσοδο στο ρεπερτόριο των ηλεκτρικών βασανιστηρίων και της πλύσης εγκεφάλου, αφού όλες οι άλλες πρακτικές βασανισμού έλκουν τις ρίζες τους από μεθόδους που χρησιμοποιούνταν σε προγενέστερες εποχές, όπως για παράδειγμα, η χρήση του βιασμού έχει αναφορές στους βιασμούς από ειδικά εκπαιδευμένα ζώα (σκύλοι και άλογα) κατά τα Ρωμαϊκά χρόνια, όπως και η χρήση της πυράς απαντάται σε περιοχές της Νότιας Αμερικής, αν και τελειοποιήθηκε μεθοδολογικά κατά την εποχή της Ιεράς Εξέτασης, με την τελευταία να μετατρέπει γενικώς τον βασανισμό σε «τέχνη» και «επιστήμη» (Ceserenu, 2006).

4. Καθολικότητα της Πρακτικής του Βασανισμού: Αυταρχικά και Δημοκρατικά Κράτη

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η χρήση μεθόδων βασανισμού φαίνεται να είναι καθολική και διαχρονική. Η εξέταση των πολιτικών επιμέρους κρατών έδειξε ότι τόσο σε καιρό ειρήνης, πολύ περισσότερο σε καιρό πολέμου, η χρήση από κρατικά όργανα μεθόδων βασανισμού αποτελεί μία συνηθισμένη τακτική. Διαχρονικά, εντοπίζεται διαφοροποίηση ως προς το είδος βασανισμού που θα χρησιμοποιηθεί, αναλόγως των αναγκών, επιθυμιών και μεθοδεύσεων κάθε πλαισίου. Η καθολικότητα του εγκλήματος του βασανισμού διαφαίνεται αν συνεξεταστούν όλα τα είδη βασανιστηρίων, γεγονός που θα μετακινήσει την προσοχή μας από τον εντοπισμό τους σε συνθήκες εμπόλεμων συρράξεων ή άλλων βίαιων συνθηκών. Μία τέτοια θέση θα περιόριζε την οπτική μας για τα βασανιστήρια, καλλιεργώντας την πεποίθηση ότι το έγκλημα του βασανισμού, ή έστω κάποιων μορφών του εμφανίζεται μόνο εντός μη δημοκρατικών κρατών, κυρίως εκτός Δυτικών χωρών, οδηγώντας την επιστημονική κοινότητα σε σφάλματα ως προς τους αιτιακούς μηχανισμούς του βασανισμού, συνδέοντάς τους με το είδος διακυβέρνησης (Vreeland, 2008).

Η πραγματική διάσταση της καθολικότητας των βασανιστηρίων, ασχέτως κρατικής δομής, γίνεται εμφανής αν διευρυνθεί ο ερευνητικός στόχος και συμπεριληφθούν στην διερεύνηση όλα τα κράτη, είτε βρίσκονται σε κατάσταση ειρήνης ή πολέμου εντός ή εκτός της επικράτειάς τους, είτε υφίστανται δημοκρατική ή αυταρχική διακυβέρνηση, όπως άλλωστε φαίνεται και από τα αντίστοιχα δεδομένα που παρέχονται από τους σχετικούς πίνακες δεδομένων της Διεθνούς Αμνηστίας (III-Treatment & Torture Data Collection Project Dataset), όπου κωδικοποιούνται τόσο τα περιστατικά, όσο και οι δράστες, τα κίνητρα, αλλά και οι νομικές αντιδράσεις, καθώς και οι αδυναμίες στην μεταχείριση ανάλογων περιστατικών, τουλάχιστον σύμφωνα με τα δεδομένα ως το 2005 (Amnesty International). Τα δεδομένα αυτά αποκαλύπτουν ότι σχεδόν όλα τα μεγάλα κράτη έχουν εμπλακεί σε κάποια μορφή βασανιστηρίων, για το υπό εξέταση χρονικό διάστημα (Nolack, 2014), ενώ γίνεται εμφανές ότι και οι δημοκρατίες και οι δικτατορίες δημιουργούν βασανιστές.

Οι διαφορές που εμφανίζονται μεταξύ δημοκρατικών και αυταρχικών κρατών είναι κυρίως δομικές και αφορούν κατά βάση τους τρόπους που τα βασανιστήρια προκύπτουν, νομιμοποιούνται ή επιτρέπεται να χρησιμοποιούνται μέσα στον χρόνο, ενώ οι ομοιότητες, ως επί το πλείστον αφορούν την αιτιολόγηση για την χρήση του βασανισμού, όπως αυτή διατυπώνεται από τους αντίστοιχους αρχηγούς στρατιωτικών ή δημοκρατικών κρατών. Όταν αναφερόμαστε σε ομοιότητες, δεν συμπεριλαμβάνουμε σε αυτές και την συχνότητα

εμφάνισης, με τα δημοκρατικά κράτη να εμφανίζουν μία αξιοσημείωτη ταλάντωση στην χρήση πρακτικών βασανισμού, σε αντίθεση προς τα αυταρχικά κράτη, που συχνά τις χρησιμοποιούν ως μέρος της καθημερινής πολιτικής πρακτικής τους (Austin, 2016).

Αυτές οι τεχνικές, που δεν αφήνουν ορατά σημάδια στο σώμα του θύματος και κατά κόρον προτιμώνται από δημοκρατικά κράτη για τον φόβο του ελέγχου και της καταδίκης, συνεχίζουν να αποτελούν επώδυνες τεχνικές ανάκρισης ή επιβολής ελέγχου, με παρέμβαση στο σώμα, έχουν κατά καιρούς αποδοθεί με διάφορες ονομασίες, οι όροι όμως «αόρατα» ή «καθαρά» βασανιστήρια, ίσως περιγράφουν με τον καλύτερο τρόπο αυτού του είδους τις μεθόδους (Rejali, 2009: 4). Σύμφωνα με τον Rejali (4) δεν πρόκειται για ψυχολογικές, αλλά και πάλι για σωματικές τεχνικές, με μόνη διαφορά την αποφυγή δημιουργίας ουλής, πληγής ή ορατού τραύματος. Η άποψη αυτή βασίζεται στην πεποίθηση ότι η παρέμβαση στο σώμα (ένα χτύπημα για παράδειγμα) μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε με τρόπο που αφήνει σημάδι, είτε χωρίς να αφήσει σημάδι. Αυτό δεν το καθιστά ψυχολογική διαδικασία. Ακόμα όμως και οι διαδικασίες που δεν στοχεύουν απευθείας στο σώμα, αλλά στον νου, όπως για παράδειγμα η στέρηση ύπνου ή αντιληπτικών ερεθισμάτων, ή η παραμονή σε πολύ μικρούς χώρους, ή η έκθεση σε υπερβολικά έντονους ήχους, έχει μία ιδιαίτερος σημαντική σωματική διάσταση.

Πρωτοπόροι στην χρήση καθαρών βασανιστηρίων υπήρξαν οι Αμερικανοί δουλέμποροι, οι οποίοι ανησυχούσαν για την αξία μεταπώλησης των σκλάβων αν οι τελευταίοι είχαν εμφανή σημάδια στο σώμα, που καταδείκνυαν έναν ατίθασο χαρακτήρα, οι στρατοί, κυρίως ο Βρετανικός, όπως και τα αστυνομικά σώματα Γάλλων και Βρετανών στις αποικίες. Τα δικά τους βήματα ακολουθήθηκαν σε εμπόλεμες ζώνες στο Αφγανιστάν, στο Ιράκ, αλλά και στην Αλγερία και στην Βόρεια Ιρλανδία και σε σωφρονιστικά ιδρύματα σε Ευρώπη και Αμερική (Rejali, 2009: 4). Στην εξέλιξή τους κατά τον 20^ο αιώνα, τα καθαρά βασανιστήρια χρησιμοποιήθηκαν από τα δημοκρατικά κράτη με συνδυασμό τεχνικών και με νέες μεθόδους να εμφανίζονται σε διάφορες χώρες παγκοσμίως, περνώντας τον τρόπο αυτό και στην μεθοδολογία αυταρχικών καθεστώτων, αν και σε μικρότερη έκταση για τα τελευταία. Μάλιστα, οι συνδυασμοί καθαρών τεχνικών βασανισμού δεν χαρακτηρίζονται από τυχαιότητα, αλλά εμφανίζουν ένα συγκεκριμένο μοτίβο, δημιουργώντας ένα στυλ βασανισμού (π.χ., συνδυασμός ηλεκτρισμού και νερού από τους Γάλλους), (Rejali, 5).

Με βάση αυτές τις διαπιστώσεις για την επιλογή διαφορετικών μεθόδων βασανισμού από κράτη με δημοκρατικό και αυταρχικό χαρακτήρα, αναπτύχθηκαν επιμέρους θεωρίες που επεδίωξαν την τεκμηρίωση του φαινομένου. Οι σημαντικότερες από αυτές τις θεωρίες, οι οποίες προσφέρουν σημαντικές πληροφορίες για το φαινόμενο, θα αναλυθούν στην επόμενη ενότητα.

Πέραν του είδους της διοικητικής δομής και του επιπέδου δημοκρατικότητας διακυβέρνησης, σε μικρο-πρακτικό επίπεδο γίνεται επίσης εμφανής ο καθολικός χαρακτήρας των βασανιστηρίων. Παρατηρούμε, με άλλα λόγια, να εμφανίζονται σε ολόκληρο τον κόσμο παρόμοιες τεχνικές βασανισμού, οι οποίες ενδεχομένως διακρίνονται σε μοτίβα, που ευνοούνται περισσότερο σε κάποιες περιοχές έναντι άλλων, ωστόσο, παρουσιάζουν εντυπωσιακή ομοιότητα, ανεξαρτήτως συνθηκών, κουλτούρας ή άλλων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, ή, ενδεχομένως αναφέρονται με διαφορετικές ονομασίες (Sironi & Branche, 2002). Ενδεικτικά, μπορούμε να εντοπίσουμε την μέθοδο της παρατεταμένης παραμονής του κρατούμενου σε μία στάση, που στις Ηνωμένες Πολιτείες αναφέρεται ως «στάση έντασης» (stress position), ενώ στην Βόρεια Κορέα είναι γνωστή ως «το βασανιστήριο του περιστεριού» (Austin, 2016).

Αυτό που είναι επίσης εντυπωσιακό, είναι το γεγονός ότι οι μέθοδοι βασανισμού ανά τον κόσμο δεν παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Αντιθέτως, φαίνεται ότι ασχέτως κουλτούρας ή τρόπου διακυβέρνησης, το ρεπερτόριο των βασανιστών είναι εξαιρετικά περιορισμένο. Αυτό που προκαλεί την μεγαλύτερη εντύπωση ως προς την διαπίστωση αυτή, είναι το γεγονός ότι αυτή η ομοιότητα δεν μπορεί να αποδοθεί σε μία μεθοδική και συστηματική εκπαίδευση των βασανιστών, ούτε στην δέσμευση σε κάποιο δόγμα, ούτε και στην συμμόρφωση σε συγκεκριμένες εντολές, χωρίς, σε καμία περίπτωση να αμφισβητείται η ύπαρξη αυτής της τελευταίας συνθήκης, όπως γίνεται αντιληπτό από μαρτυρίες που αφορούν την δράση βασανιστών στην Αμερική μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, ή από τον Βρετανικό Στρατό, ή ακόμα και από τους Κόκκινους Χμερ (McCoy, 2012; Williams, 2013; Blakeley & Raphael, 2017). Παραδόξως, πάντως, και σε αντίθεση προς την γενική άποψη, ότι τα αυταρχικά κράτη είναι εκείνα που προδιατίθενται εγγενώς προς τα βασανιστήρια, τα οποία με την σειρά τους εντέλλονται από συγκεκριμένα κέντρα εξουσίας, φαίνεται από αντίστοιχες αναφορές ότι δεν υπάρχουν τέτοιες ευθείες εντολές (Davenport, 2007).

5. Θεωρητικές Υποθέσεις περί Βασανιστηρίων

Το έγκλημα των βασανιστηρίων αποτελεί ένα φαινόμενο που δεν συνοδεύεται από κάποια εμπειριστατωμένη θεωρητική τεκμηρίωση. Δεν έχει αναπτυχθεί κάποιο ισχυρό θεωρητικό πλαίσιο, που να οδηγεί σε ασφαλή συμπεράσματα ως προς τις μεθόδους, τους τρόπους χρήσης ή τις αιτίες που οδηγούν στην χρήση βασανιστηρίων. Από την διαθέσιμη βιβλιογραφία, φαίνεται ότι μόνο ο Rejali (2006) επιχειρήσε να περιγράψει ένα θεωρητικό πλαίσιο με την μορφή υποθέσεων ως προς την χρήση των βασανιστηρίων. Οι υποθέσεις που κάνει, κατά κύριο λόγο επιδιώκουν να εξηγήσουν την χρήση καθαρών και ορατών

βασανιστηρίων από αυταρχικά ή δημοκρατικά κράτη και όχι την χρήση του βασανισμού γενικώς ως μία συνολικότερη και ευρέως χρησιμοποιούμενη κρατική τακτική για την μεταχείριση των κρατουμένων, που ξεφεύγει της νομιμότητας και της προάσπισης του δημόσιου συμφέροντος, δηλαδή ως ένα κρατικό έγκλημα.

Στις υποθέσεις που διαμορφώνει ο Rejali (2009) λαμβάνει υπόψη διάφορες παραμέτρους, που αφορούν την επιλογή του είδους βασανισμού από αυταρχικά και δημοκρατικά κράτη. Αναφέρει ότι μία από τις σημαντικότερες παραμέτρους, που εξετάζουν οι μελετητές αναφορικά με την άσκηση κάποιου είδους βίας εκ μέρους των κρατικών λειτουργών, αφορά τον τρόπο διαχείρισης και ελέγχου των διαδηλώσεων, των εθνικών συγκρούσεων και των πολέμων. Είναι πολλοί (Rappert, 2003; Ron, 2003) εκείνοι που υποστηρίζουν ότι είναι εμφανής η τάση προς την χρήση μεθόδων χωρίς ορατές συνέπειες, η οποία επιτυγχάνεται με τεχνικές που διατηρούν την νομιμότητα και αποδομούν τον αντίπαλο αθόρυβα.

Η υπόθεση του τύπου του βασανισμού (regime type hypothesis). Πρόκειται για μία θεωρητική προσέγγιση, που εξηγεί καλύτερα την πραγματικότητα του 19^{ου}, ίσως και των αρχών του 20^{ου} αιώνα, όχι όμως με τόση ακρίβεια την σημερινή πραγματικότητα. Σύμφωνα με αυτήν την υπόθεση, τα δημοκρατικά κράτη υποστηρίζουν την ελευθερία του τύπου, ελέγχονται από ομάδες σχετικές με τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως και από κυβερνητικούς θεσμούς που διασφαλίζουν την δημόσια λογοδοσία και συνεπώς, η υιοθέτηση αόρατων ή καθαρών μεθόδων βασανισμού αποτελεί την πιο πρόσφορη επιλογή ώστε να μην χρειαστεί να λογοδοτήσουν για βίαιη συμπεριφορά. Ωστόσο, η επιλογή των ίδιων τύπων βασανισμού (καθαρά ή αόρατα) και από αυταρχικά καθεστώτα κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, καθιστά την υπόθεση αυτή μάλλον ανεπαρκή, αφού δεν μπορεί να προσφέρει μία ασφαλή ερμηνεία για αυτήν την επιλογή. Ούτε φαίνεται να εξηγεί τις συνθήκες κάτω από τις οποίες κάποια δημοκρατικά κράτη δεν επιλέγουν τις μεθόδους αόρατου βασανισμού, όπως συμβαίνει σε περιπτώσεις εμπόλεμων συγκρούσεων. Το σκεπτικό λοιπόν, που βρίσκεται πίσω από την υπόθεση της αντιστοίχισης τύπου βασανιστηρίου και κρατικής δομής, δεν μπορεί να ερμηνεύσει επαρκώς την επιλογή μεθόδων βασανισμού στα σύγχρονα κράτη (Rejali, 2009: 9-10).

Η υπόθεση της καθολικής παρακολούθησης (universal monitoring hypothesis). Ο 20^{ος} αιώνας έφερε μαζί του και το ενδιαφέρον για τα ανθρώπινα δικαιώματα και για την μεταχείριση των κρατουμένων, κάτι που από την σποραδική του μορφή στις αρχές του αιώνα, πήρε περισσότερο οργανωμένη και καθολική μορφή από την δεκαετία του 1970 και μετά. Ήδη από την επόμενη δεκαετία, του 1980, ακόμα και τα αυταρχικά κράτη έκριναν σκόπιμο να

στραφούν προς περισσότερο αόρατες μορφές βασανισμού, ειδικά σε περιπτώσεις που προσέλκυαν το διεθνές ενδιαφέρον, αλλά και την διεθνή βοήθεια και νομιμότητα (Rejali, 2009: 13).

Η υπόθεση αυτή συνίσταται στην συναίνεση που έχει επιτευχθεί μεταξύ διεθνών επιθεωρητών και κρατών ως προς τις πολιτικές, τις πρακτικές και τους κανόνες που περιορίζουν την χρήση βασανιστηρίων σε ένα διεθνές καθεστώς. Συνοπτικά, προβλέπει ότι οι τεχνικές που δεν αφήνουν σημάδια είναι σημαντικά πιθανότερο να εφαρμοστούν κυρίως σε δημοκρατικά περιβάλλοντα, λόγω της δημόσιας παρακολούθησης από εθνικούς και διεθνείς θεσμούς, ώστε να αποφευχθεί ο εντοπισμός και η κατακραυγή και καταδίκη της χώρας για βάνανυση μεταχείριση που ξεπερνά τα όρια της νομιμότητας και της διαφύλαξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μία έννοια που οι δημοκρατίες αντιλαμβάνονται ως εξαιρετικά σημαντική (Rejali, 2009: 262). Ο Rejali υποστηρίζει (11) ότι στις δημοκρατίες τόσο οι αστυνομικές όσο και οι στρατιωτικές δυνάμεις διαμορφώνουν την συμπεριφορά τους σύμφωνα με την δημόσια παρακολούθηση, καταφεύγοντας όχι στην αποχή από τον βασανισμό, αλλά στον καλυμμένο ή αόρατο βασανισμό, χρησιμοποιώντας περισσότερο εμφανείς μεθόδους όταν ενεργούν σε περιοχές όπου η παρακολούθηση είναι ελλιπής, όπως σε εμπόλεμες επιχειρήσεις ή όσο βρίσκονται στα εδάφη αυταρχικών κρατών.

Η υπόθεση του καθολικού διανεμητή (universal distributor hypothesis). Πρόκειται για μία εναλλακτική ερμηνευτική υπόθεση, που έχει προταθεί από τους Noam Chomsky και Edward Herman, οι οποίοι ισχυρίστηκαν ότι η επιλογή του τρόπου βασανισμού δεν γίνεται σύμφωνα με την διεθνή παρακολούθηση και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά σύμφωνα με την παρακολούθηση των πρακτικών της άρχουσας ελίτ, μίας διεθνούς αυτοκρατορίας, η οποία ενδιαφέρεται για τον τρόπο που γίνεται αντιληπτή και για τον λόγο αυτό εκπαιδεύει χαμηλόβαθμους λειτουργούς στην εφαρμογή καθαρών μεθόδων βασανισμού. Με άλλα λόγια, η επιθυμία της παγκόσμιας ελίτ για μία επίφαση νομιμότητας είναι εκείνη που καθορίζει τις μεθόδους βασανισμού, σύμφωνα με την υπόθεση αυτή. Ασφαλώς, πρόκειται για μία πιο στοχευμένη υπόθεση παρακολούθησης, η οποία εστιάζει αποκλειστικά σε μία ομάδα.

Σύμφωνα με τον Rejali (2009: 13, 14, 27) η υπόθεση αυτή είναι εξαιρετικά περιοριστική και δεν εξηγεί επαρκώς τις διαφορετικές επιλογές τρόπου βασανισμού με κριτήρια τοπικά, ούτε καθαυτή την επιλογή συγκεκριμένων τεχνικών. Ισχυρίζεται ο Rejali ότι η ομοιογένεια τεχνικών καταδεικνύει την αντίστοιχη ομοιότητα προθέσεων. Για την υπόθεση αυτή, ο μόνος οδηγός είναι η ροή του χρήματος και ο Rejali διαφωνεί με αυτό, θεωρώντας ότι αφήνει ανεξερεύνητες άλλες, πολύ σημαντικές παραμέτρους διακρατικών και

ενδοκρατικών διαφοροποιήσεων των τεχνικών βασανισμού. Ο ίδιος (15) απορρίπτει την υπόθεση αυτή για τον επιπλέον λόγο ότι τα ίδια τα κράτη, ακόμα και οι ίδιοι οι βασανιστές επιλέγουν διαφορετικά βασανιστήρια (ορατά και καθαρά) σε διαφορετικά πλαίσια, ή σε άλλες περιστάσεις (π.χ., η Βρετανική αποικιακή αστυνομία χρησιμοποίησε λιγότερο καθαρά βασανιστήρια στις αποικίες στην Κένυα την δεκαετία του 1950 από εκείνα που χρησιμοποιήθηκαν στην Παλαιστίνη δεκαπέντε χρόνια πριν. Αντιστοίχως, οι Γάλλοι φαίνεται να χρησιμοποίησαν περισσότερο εμφανή βασανιστήρια όταν μεταχειρίζονταν στρατιώτες της πρώτης γραμμής σε σχέση με εκείνους που βρίσκονταν εντός της πόλης στην Αλγερία).

Η υπόθεση της μαθημένης τέχνης (craft apprenticeship hypothesis). Σύμφωνα με αυτήν την υπόθεση, η επιλογή της μεθόδου βασανισμού δεν βασίζεται σε επίσημη εκπαίδευση, ούτε σε δομημένη γνώση, αλλά πραγματοποιείται μέσω της διαδικασίας δοκιμής-σφάλματος. Με δεδομένο ότι ο βασανισμός δεν θεωρείται ότι αποτελεί μία επιστημονική μέθοδο, αλλά περισσότερο μία «τέχνη», ένα είδος που δεν καθορίζεται από επιστημονικές πρακτικές αλλά «περνάει» μέσω της μίμησης ή της επανάληψης από βασανιστή σε βασανιστή, με την ευκαιριακή υιοθέτηση συγκεκριμένων τεχνικών που έχουν λειτουργήσει ή είναι γνωστές από άλλα πεδία (π.χ., η χρήση σε κρατούμενους των συσκευών σήμανσης ζώων), ακόμα και από φήμες (Rejali, 2009: 263). Σε μία εναλλακτική μορφή της η ίδια υπόθεση υποστηρίζει ότι η επιλογή της μεθόδου βασανισμού διαμορφώνεται σύμφωνα με την παράδοση, την κουλτούρα, την ιδεολογία ή απλώς την αποδοτικότητα της. Σύμφωνα με τον Rejali, η υπόθεση της μαθημένης τέχνης, ακόμα και οι εναλλακτικές της είναι από τις πλέον πειστικές στην εξήγηση της επιλογής μεθόδων βασανισμού.

Η υπόθεση της επιστημονικής επιλογής (scientific hypothesis), δεν φαίνεται ιδιαίτερα ελκυστική, αφού οι μέθοδοι βασανισμού δεν εμφανίζονται αποτελεσματικές, ούτε η χρήση προηγμένων τεχνολογικών μέσων είναι πρόσφορη, καθώς είναι ευκολότερο να εντοπιστούν, δυσκολότερο να συντηρηθούν, να μεταφερθούν και να διαδοθούν, χωρίς παράλληλα να δίνεται επαρκής εξήγηση για την επιτυχία κάποιων επιστημονικών μεθόδων και την αποτυχία άλλων (Rejali, 263). Αντιστοίχως, απόπειρες εξήγησης όπως η *υπόθεση της παράδοσης* δεν εξηγούν γιατί κάποιες παραδοσιακές μέθοδοι βασανισμού εγκαταλείφθηκαν από τους βασανιστές, και ακολουθήθηκαν άλλες που δεν ανταποκρίνονταν στην δική τους κουλτούρα (Rejali: 264). Τέλος, η *ιδεολογική υπόθεση*, η οποία, όπως φαίνεται, υποστηρίζει την ιδεολογική βάση στην επιλογή των βασανιστηρίων, επίσης δεν μπορεί να εξηγήσει τις ποικίλες μεθόδους και τεχνικές που χρησιμοποίησαν κράτη παρόμοιας ιδεολογικής τοποθέτησης, όπως τα Κομμουνιστικά καθεστώτα, τα οποία θα περίμενε κανείς να ακολουθούν παρόμοια μοτίβα βασανισμού.

6. Από το Σώμα στην Ψυχή: Κλασσικά και Σύγχρονα Βασανιστήρια

Για αιώνες η επιβολή σωματικής ποινής στους εγκληματίες, αλλά και στους ύποπτους για εγκληματικές πράξεις αποτελούσε την μοναδική επιλογή ποινικού κολασμού. Τα κλασσικά βασανιστήρια διαφέρουν κατά κανόνα με τα σύγχρονα ως προς τον τρόπο με τον οποίο προκαλούν πόνο (Rejali, 1994). Κατά τον κλασικό βασανισμό, κυρίως για λόγους θρησκευτικής εθιμοτυπίας, ο βασανιστής σημάδευε το σώμα του βασανιζόμενου είτε αφήνοντας στίγμα με πυρωμένο σίδηρο, ή προκαλώντας εμφανείς ουλές, ώστε το σηματοδεδεμένο σώμα να αποτελεί την απόδειξη της κρατικής εξουσίας και να αποθαρρύνει το σύνολο από την εκδήλωση όμοιων συμπεριφορών (Rejali, 2009: 35). Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνταν σε αυτό το πλαίσιο αποτελούν τρανή απόδειξη της βαρβαρότητας με την οποία αντιμετωπιζόταν η ποινική διαδικασία κατά την περίοδο των κλασικών βασανιστηρίων: διάλυση του σώματος του βασανιζόμενου στον τροχό, ακολουθούμενο από μαστίγωμα έως λιποθυμίας, έπειτα κρέμασμα με αλυσίδες, που οδηγούσε στην εγκατάλειψή του σε έναν αργό θάνατο από πείνα (Anonymous, 1701, όπως αναφέρεται στον Foucault, 1995: 12).

Για την μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των «καθαρών βασανιστηρίων», όπως τα αναφέρει ο Rejali (2009), φαίνεται ότι χρησιμοποιείται με μεγάλη συχνότητα και ένταση ο εξευτελισμός. Από τα ανακριτικά γραφεία της Βόρειας Ιρλανδίας, όπου οι ύποπτοι αναγκάζονταν να φάνε υγρά από την μύτη του ανακριτή (Conroy, 2000: 35), έως τα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπου δεν υπήρχε τουαλέτα για τους κρατούμενους ή οι κρατούμενοι αναγκάζονταν να καταναλώνουν τα ίδια τα περιττώματά τους (ο.π.), και από τις εμπόλεμες ζώνες όπου Αμερικανοί στρατιώτες διοργάνωναν εικονικές εκτελέσεις έως όπου σπάσει το ηθικό του κρατούμενου και ξεσπάσει σε κλάματα, προκαλώντας το γέλιο και την κοροϊδία στους στρατιώτες, έως τις φυλακές του Guantanamo και του Abu Ghraib, όπου ο εξευτελισμός στρεφόταν γύρω την προσβολή της θρησκευτικής και της έμφυλης ταυτότητας των κρατουμένων όπως και γύρω από εικονικές σεξουαλικές πράξεις (Rejali), ο εξευτελισμός και η ταπείνωση χρησιμοποιήθηκαν για λόγους μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας.

Χώρες, όπως η Ουρουγουάη, πρωτοστάτησαν στην επιβολή βασανιστηρίων που αποσκοπούσαν στην διάλυση της ψυχολογίας των κρατουμένων. Όπως αναφέρει στο βιβλίο του ο Lawrence Weschler (1998), είχαν μία ευκαιρία να τρελάνουν τους κρατούμενους, αφού θα ήταν αναγκασμένοι κάποια στιγμή να τους αφήσουν ελεύθερους και δεν μπορούσαν να τους σκοτώσουν. Για τον λόγο αυτό, ανέπτυξαν τεχνικές που «έπαιζαν» με το μυαλό τους, αλλάζοντας καθημερινά τους κανόνες της φυλακής, δίνοντας εντολή να κάνουν μπάνιο όταν

δεν υπήρχε νερό, να πλύνουν μαχαιροπίρουνα, που ήταν ήδη καθαρά, ή να παραμείνουν ολόκληρες ημέρες στην απόλυτη σιωπή ή σε έναν διαρκή έντονο θόρυβο ή μουσική ή ομιλία, απομάκρυναν το παιδί του κρατούμενου μόλις ο γονιός έκανε μία τρυφερή χειρονομία ή ανάγκαζαν κρατούμενους που είχαν τα λογικά τους να μοιραστούν το κελί τους με κάποιον παράφρονα, ή μετά το τέλος της μακροχρόνιας συνήθως κράτησης, οι αρχές έστελναν στον κρατούμενο και στην οικογένειά του υπέρογκους λογαριασμούς για την «φιλοξενία» που του παρασχέθηκε (Congroy, 2000: 37).

Παρότι κάθε κουλτούρα και κάθε πολιτισμός καθιέρωσε ξεχωριστούς τρόπους βασανισμού, φαίνεται ότι υπάρχουν κάποιες μέθοδοι, μέσα και τεχνικές, που εφαρμόστηκαν σχεδόν στο σύνολο των χωρών που έχουμε εξετάσει, τόσο όταν επρόκειτο για σωματικά, όσο και όταν αυτά μετατράπηκαν σε αόρατα βασανιστήρια. Τόσο τα σωματικά, όσο και τα αόρατα ή καθαρά βασανιστήρια δείχνουν σημαντικές ομοιότητες μεταξύ κρατών με διαφορετική κουλτούρα. Για παράδειγμα, η χρήση του νερού, του ηλεκτρισμού, του ξυλοδαρμού με γυμνά χέρια ή με χρήση κάποιου εργαλείου, οι ασκήσεις εξάντλησης και στάσης του σώματος, η στέρηση ύπνου και τροφής αποτελούν τρόπους βασανισμού που συναντούμε πολύ συχνά σε όλες τις κουλτούρες. Η διαφοροποίηση έγκειται στον τρόπο που έχουν εφαρμοστεί. Η διοχέτευση ηλεκτρικού φορτίου στο σώμα των κρατουμένων, από την άλλη, σε κάθε κουλτούρα ή σε κάθε κράτος έγινε με την χρήση διαφορετικών εργαλείων (magnetos, δηλαδή οργάνων ηλεκτρικής καθοδήγησης των ζώων στην Λατινική Αμερική, στην Τουρκία, στην Ινδία, στο Ισραήλ, συσκευών τηλεπικοινωνιών στον πόλεμο του Βιετνάμ, ή καλωδίων εφαρμοσμένων σε σημεία του σώματος και σε ευαίσθητες περιοχές, στην Ευρώπη και στην Αμερική, κτλ.). Η επιλογή της αντίστοιχης συσκευής εξαρτιόταν από την διαθεσιμότητα, ή την παράδοση της κάθε περιοχής (Rejali, 2009: 179). Κατά κανόνα, όταν αναφερόμαστε σε βασανιστήρια με συσκευές ηλεκτρισμού, μιλάμε για δημοκρατικές χώρες, χωρίς να αποκλείεται και η χρήση τους από αυταρχικά καθεστάτα.

Αντιστοίχως, τα βασανιστήρια του νερού έχουν βαθιά παράδοση σε όλες σχεδόν τις κουλτούρες, με χρόνο εφαρμογής μεγαλύτερο εκείνου του ηλεκτρισμού, αφού το νερό πάντα ήταν διαθέσιμο στην ανθρωπότητα, σε αντίθεση με τον ηλεκτρισμό, η χρήση του οποίου εισήχθη αρκετά αργά στην ανθρώπινη ιστορία. Ενδεικτικά, το νερό χρησιμοποιήθηκε, όπως θα αναλυθεί παρακάτω σε κάποιες κουλτούρες για την δημιουργία συνθηκών πνιγμού, σε άλλες, όπως η Κινεζική, για το βασανιστήριο της σταγόνας, σε άλλες περιπτώσεις για την ακραία μεταβολή της θερμοκρασίας του σώματος των κρατουμένων. Οι δύο πιο συνηθισμένοι τρόποι, πάντως, με τους οποίους μπορεί να υποστεί βασανισμό κάποιος (με εξαίρεση το μαρτύριο της σταγόνας στην Κίνα), είναι ο πνιγμός και η άντληση. Στην πρώτη

περίπτωση, οι βασανιστές φέρνουν τον βασανιζόμενο σε συνθήκες πνιγμού, είτε βυθίζοντάς τον σε μεγάλη ποσότητα νερού, είτε ρίχνοντας νερό στα ρουθούνια και στο στόμα του, με την χρήση ενός υφάσματος, που προσαρμόζεται κατάλληλα στο πρόσωπο, ώστε να μην μπορεί να αναπνεύσει (waterboarding) και στην δεύτερη περίπτωση, εισάγεται στο στόμα ή στον πρωκτό του βασανιζόμενου ένα λάστιχο για την απευθείας ροή νερού στα εσωτερικά όργανα, τα οποία σε πολύ σύντομο διάστημα γεμίζουν, διαστέλλονται και προκαλούν τεράστιο πόνο (Peters, 1996: 167). Η αίσθηση που μεταφέρεται από όσους έχουν βιώσει αντίστοιχη εμπειρία είναι εκείνη του καψίματος ή του σχισίματος των σπλαχνικών οργάνων, που φέρνει τον βασανιζόμενο σε κατάσταση σοκ, η οποία συνοδεύεται από πόνο, αίσθημα κρύου, τρέμουλο και εφίδρωση (Duncan, 1964: 51). Η αντίστοιχη αντίδραση στον βασανισμό του πνιγμού είναι ο έντονος βήχας, λόγω της συσσώρευσης νερού στην γλωττίδα, η έναρξη της αντίδρασης μάχης-φυγής, η αύξηση του καρδιακού παλμού και του αναπνευστικού ρυθμού, που ενεργοποιούν την ενστικτώδη προσπάθεια απαλλαγής από την συνθήκη αυτή, η οποία επιτείνεται ακόμα περισσότερο όταν το σώμα βρίσκεται σε οριζόντια θέση. Η πρόθεση των βασανιστών είναι να μην οδηγηθεί ο βασανιζόμενος στον θάνατο, δημιουργώντας περισσότερο μία «ψευδαίσθηση πνιγμού», η οποία, ωστόσο, μπορεί να καταλήξει σε πραγματικό πνιγμό, αν δεν φροντίσει ο βασανιστής να επαναφέρει σύντομα το θύμα στην κανονικότητα (Crewdson, 2005).

Αναφορές, κυρίως για την μέθοδο του πνιγμού έχουμε στην Ευρώπη ακόμα από τον 12^ο αιώνα, την εποχή των Σταυροφοριών, κατά την οποία εφαρμοζόταν η τακτική της βύθισης του σώματος στο νερό, κατά κανόνα σε περιπτώσεις που ο στρατιώτης αποκοιμιόταν κατά την διάρκεια της βάρδιας του, ή δεν κατάφερνε να κάνει σωστή παρατήρηση (Twiss, 1985: 233, 437, 439), ενώ από τον 17^ο αιώνα και έπειτα, ευρωπαίοι καπετάνιοι χρησιμοποίησαν την μέθοδο για την τιμώρηση ελασσόνων παραβάσεων ή σε περιπτώσεις διαβατηρίων τελετών (Rodger, 1998: 322, 406). Στην Ολλανδική παραλλαγή του ο πνιγμός επιτυγχανόταν με την τοποθέτηση ενός βρεγμένου υφάσματος στο στόμα του βασανιζόμενου, στο οποίο έριχναν οι βασανιστές νερό έως ότου φτάσει σε σημείο πνιγμού. Έπειτα, έβγαζαν το ύφασμα από το στόμα του, προκαλώντας του την αίσθηση της αφαίρεσης των ίδιων του των εσωτερικών οργάνων (Kerrigan, 2001: 85-87).

Παρότι οι μέθοδοι βασανισμού, που δεν έχουν ως πρόθεση την πρόκληση σημαντικής βλάβης στο σώμα, κατά κανόνα έχουν συνδεθεί με πιο πρόσφατους χρόνους, με τους βασανιστές να εστιάζουν στην ψυχή και στον νου του θύματος (π.χ., έντονη μουσική, απόλυτη απομόνωση σε λευκά κελιά χωρίς κανένα εξωτερικό ερέθισμα, δημιουργία ψευδαισθήσεων, εξευτελισμοί, κτλ.), μέθοδοι, για παράδειγμα, εξευτελισμού,

χρησιμοποιήθηκαν ήδη από την εποχή που το σώμα ήταν το κατ' εξοχήν αντικείμενο βασανισμού (π.χ., τα προσωπεία του Μεσαίωνα – Donnelly & Diehl, 2011).

II. Κοινωνικές και Πολιτισμικές Διαστάσεις

7. Βασανισμός και Επιμέρους Κουλτούρες

Κάθε χώρα, ή κάθε διαφορετική «κουλτούρα» φαίνεται να χρησιμοποιεί με διαφορετικό τρόπο μεθόδους βασανισμού, που ενδεχομένως είναι διαδεδομένες και κοινές. Για παράδειγμα, η Βόρεια Ιρλανδία χρησιμοποίησε μεθόδους «καθαρών βασανιστηρίων», που εφαρμόστηκαν σε πολλές χώρες, με την διαφορά ότι τις ενέταξε στην ευρύτερη μέθοδο των «πέντε τεχνικών», τις οποίες εφάρμοζε ταυτοχρόνως. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα του Auld, ενός βορειο-ιρλανδού, που αφού συνελήφθη και οδηγήθηκε σε άγνωστη τοποθεσία υπέστη ταυτοχρόνως: περιορισμό της αντίληψης με την χρήση κουκούλας, στέρηση τροφής και ύπνου, έκθεση σε διαρκή έντονο θόρυβο και διαρκή παραμονή σε στάση έντασης (με τα χέρια τεντωμένα πάνω από το κεφάλι του (Congroy, 2000: 6). Φαίνεται ότι ο συνδυασμός αυτών των τεχνικών μπορεί να προκαλέσει ψυχωσικά επεισόδια, προσωρινή κατάσταση παραφροσύνης και σημαντικές μακροχρόνιες συνέπειες.

Αντιστοίχως, αναφορές για την κουλτούρα του βασανισμού σε χώρες αυταρχικές, όπως η κομμουνιστική Σοβιετική Ένωση, η Κίνα και η Βόρεια Κορέα, επισημαίνουν ότι οι τεχνικές που κατά κόρον χρησιμοποιήθηκαν δεν αφορούσαν την χορήγηση ναρκωτικών ουσιών, τεχνάσματα σχετικά με τον ύπνο ή την χρήση ξεχωριστών ή μυστικών μηχανισμών, παρά μόνο συνηθισμένες τεχνικές, όπως αυτές που εφαρμόζονταν από τις αστυνομικές αρχές της Ευρώπης και της Αμερικής (1956). Συγκεκριμένα, αναφορές όπως αυτή των Hinkle και Wolff, περιγράφουν τις τεχνικές της εναλλαγής ανακριτών σε μία ανάκριση που συνεχίζει για ώρες, ακόμα και για μέρες, ισχυρά φώτα στα μάτια των ανακρινόμενων, αποστέρηση ύπνου, αυξομείωση της θερμοκρασίας έως την δημιουργία κλίματος έντονης δυσφορίας και αποπνικτικής ατμόσφαιρας έως ότου ο ανακρινόμενος σπάσει (National Commission – Wickersham Commission, 1931). Αυτή η τεχνική ερχόταν σε διάφορες εκδοχές, με ξυλοδαρμούς από την αστυνομία Ευρωπαϊκών χωρών, ή ξυλοδαρμούς που δεν αφήνουν σημάδια από την Αμερικανική αστυνομία, ή με την χρήση έντονης ψυχολογικής πίεσης από τους Βρετανούς αστυνομικούς.

8. Η Κουλτούρα της Ευρώπης: Μεσαίωνα, Ιερά Εξέταση, 20^{ος} αιώνας

Το πέρασμα από την Αρχαιότητα στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία δεν βοήθησε, όπως ήδη αναφέρθηκε, στον περιορισμό της μεθόδου του βασανισμού. Το ίδιο ισχύει και για το πέρασμα στον Χριστιανισμό, αλλά και για την συνολικότερη μετάβαση στον Μεσαίωνα. Οι πολιτικές και θρησκευτικές ανακατατάξεις, που συνόδευσαν την έναρξη αυτής της νέας περιόδου στην ιστορία της Ευρώπης, ήδη από τον 5^ο μ.Χ. αιώνα, με νέες και παλιές δυνάμεις να συγκρούονται για την κυριαρχία στην περιοχή, έφεραν σημαντικές αντιπαραθέσεις και βαρβαρότητα στην προσπάθεια επιβολής κάθε επίδοξου κατακτητή: Βίκινγκς, Βάνδαλοι, απόγονοι των γηγενών Ευρωπαϊκών λαών, που βρίσκονταν κάτω από την ρωμαϊκή αυτοκρατορία, έφεραν ο καθένας τις δικές του θέσεις απέναντι στην ποινική μεταχείριση των εγκληματιών, τους δικούς τους νομικούς κώδικες και την αντίστοιχη χρήση μεθόδων και τεχνικών, περισσότερο ή λιγότερο προοδευτικών και με αναγνώριση άλλων πράξεων ως εγκληματικών ή μη (Donnelly & Diehl, 2011:45). Ο χαρακτηρισμός πράξεων ως εγκληματικών, καθώς και η ποινική μεταχείριση των δραστών δεν βρισκόταν σε εξάρτηση μόνο από τις ιδεολογικές και πολιτισμικές καταβολές, αλλά και από τις κοινωνικές ανάγκες, που προέκυπταν κατά καιρούς. Για παράδειγμα, η ανάγκη για στρατιώτες, που θα μάχονταν εναντίον των κατακτητών, καθιστούσε τον βασανισμό ή την θανάτωση του δράστη εγκληματικών ενεργειών απαγορευτική, εκτός εάν επρόκειτο για εξαιρετικά ειδεχθή εγκλήματα. Αντιθέτως, το γεγονός ότι οι γυναίκες δεν συμμετείχαν στα στρατιωτικά σώματα, τις καθιστούσε αναλώσιμες, είτε με την πρόκληση βλάβης σε συγκεκριμένα σημεία του σώματος, αναλόγως της διαπραχθείσας πράξης, είτε με θανάτωση (Donnelly & Diehl, 2011: 47).

Η θρησκεία επηρέασε σημαντικά το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, όπως και τον κατάλογο των πράξεων, που θεωρούνταν κοινωνικά απαράδεκτες, αλλά και των ποινών, που επέφεραν αυτές οι πράξεις (Donnelly & Diehl, 2011: 48). Η δημιουργία της Ιεράς Εξέτασης βρίσκεται σε αυτό το πλαίσιο εμπλοκής της θρησκείας με την δικαιοσύνη και έχει σταθεί εμβληματική στην μεταχείριση ανθρώπων με την χρήση βασανιστηρίων. Η Ιερά Εξέταση αποτελούσε ένα δικαστήριο, που ιδρύθηκε από την Ρωμαϊκή Καθολική Εκκλησία για την καταστολή και εξάλειψη των αιρέσεων.

Η βασανιστική μεταχείριση των αιρετικών ή έστω, όσων ήταν ύποπτοι για αίρεση άρχιζε ακόμα από την κράτησή τους, συχνά πολύμηνη, η οποία περιοριζόταν σε ένα υγρό, σκοτεινό κελί, στο οποίο ήταν αναγκασμένοι να παραμένουν στην ασφυκτική ατμόσφαιρα, που δημιουργούνταν από τα ίδια τους τα περιτώματα, που βρίσκονταν εκτεθειμένα μέσα στο κελί τους (Ryley Scott, 1959: 65). Οι ιεροεξεταστές δικαστές, φαίνεται ότι διέθεταν σημαντική γνώση της ψυχολογίας του κρατούμενου, έχοντας μετατρέψει τον βασανισμό σε

τέχνη, που τους επέτρεπε να σπάσουν την αντίσταση ακόμα και του πλέον σκληρού και αποφασισμένου κατηγορούμενου. Η πορεία της πίεσης εναντίον του βασανιζόμενου ήταν σταδιακή: η διαδικασία ξεκινούσε με απειλές για βασανισμό. Ακολουθούσε η περιήγηση του κατηγορούμενου στον θάλαμο των βασανιστηρίων, με ταυτόχρονη επίδειξη των εργαλείων, που επρόκειτο να χρησιμοποιηθούν επάνω του, στην περίπτωση που δεν ομολογούσε όσα ζητούσε ο δικαστής, κατά κύριο λόγο, αποδοχή και πίστη στην χριστιανική θρησκεία. Για να προκληθεί ακόμα μεγαλύτερος φόβος στον κατηγορούμενο, προσαρμοζόταν επίσης η εμφάνιση του ιεροεξεταστή, με πλήρη κάλυψη του σώματος και του κεφαλιού του με μαύρο ρούχο, που άφηνε ακάλυπτα μόνο τα μάτια, προσδίδοντάς του μία διαβολική μορφή (Παράρτημα 1 – Ryley Scott, 66-67). Αν αυτό δεν αποτελούσε αρκετά πειστικό εκφοβισμό, η διαδικασία επέβαλλε το ξεγύμνωμα του κατηγορούμενου και το δέσιμό του, ώστε να περάσει στην καθαυτή διαδικασία του βασανισμού.

Από τις χαρακτηριστικότερες μεθόδους βασανισμού της Ιεράς Εξέτασης είναι η «τροχαλία» (Παράρτημα 2). Σε αυτήν την τεχνική βασανισμού, το θύμα ήταν κατά την συνήθεια της εποχής γυμνό, με τους αστραγάλους αλυσοδεμένους και τα χέρια δεμένα πίσω από την πλάτη. Σε αυτήν την θέση, προσαρμοζόταν ένα σκοινί στα χέρια του, που τον σήκωνε προς το ταβάνι και στην συνέχεια τοποθετούνταν βάρη στα πόδια του. Από εκεί και πέρα, ο βασανισμός κλιμακωνόταν, όσο ο κατηγορούμενος δεν πρόσφερε την ομολογία που του ζητούνταν. Ο εκτελεστής ανεβοκατέβαζε απότομα τον βασανιζόμενο, με το σώμα να παθαίνει σοκ από την απότομη μετακίνηση υπό την πίεση και των βαρών που είχε στα πόδια, καταλήγοντας σε εξάρθρωση, κάταγμα ή έστω δυσβάσταχτο πόνο στα οστά και στα νεύρα των άκρων (Ryley Scott, 1959: 169).

Μία άλλη διάσημη μέθοδος βασανισμού από την Ιερά Εξέταση είναι το «ξύλινο άλογο» (Spanish Horse - Παράρτημα 3). Επρόκειτο για μία κατασκευή, που διέφερε κάπως από χώρα σε χώρα, βασιζόμενη όμως πάντα στην ίδια λογική. Μία οριζόντια ξύλινη βάση, βρισκόταν σε απόσταση από το έδαφος, με καρφιά προσαρμοσμένα στην επιφάνεια. Το θύμα τοποθετούνταν στην βάση αυτή, με τα χέρια και τα πόδια δεμένα με σκοινιά σε τροχαλίες που κινούνταν προς αντίθετες μεταξύ τους κατευθύνσεις. Εναλλακτικά, τα άκρα δένονταν με πολύ λεπτά σκοινιά, τα οποία είχαν την επιπλέον επιβάρυνση της πρόκλησης τραυμάτων από το σφιχτό δέσιμο. Συνδυαστικά με την μέθοδο αυτή, ή και μεμονωμένα, γινόταν συχνά χρήση νερού. Το νερό κατά κανόνα χρησιμοποιούνταν σε τεχνικές όμοιες με τον σημερινό εικονικό πνιγμό (waterboarding). Στην προκειμένη περίπτωση, το θύμα αναγκαζόταν να καταπίνει νερό, που έσταζε στο στόμα του μέσα από ένα λεπτό ύφασμα, ή το ύφασμα αυτό προσαρμοζόταν στο πρόσωπό του, με το νερό να πέφτει επάνω του αργά, τρέχοντας στο

στόμα και στην μύτη του. Η μέθοδος αυτή εφαρμόστηκε σε πολλές παραλλαγές, σε όλες όμως κοινό παραμένει το αίσθημα πνιγμού και αδυναμίας αναπνοής (Ryley Scott, 1959: 64-85).

Μεταξύ των πλέον διαβόητων βασανιστηρίων των Μέσων Χρόνων, είναι εκείνο του «τροχού» (Παράρτημα 4), χωρίς να είναι απολύτως βέβαιο ότι δεν επρόκειτο για μία μέθοδο, που είχε ήδη χρησιμοποιηθεί από την αρχαιότητα. Πολλά είδη τροχών είχαν χρησιμοποιηθεί κατά περίπτωση, οδηγώντας κατά κανόνα στον θάνατο. Ενδεικτικά, το σώμα του θύματος δενόταν στην εξωτερική επιφάνεια ενός ξύλινου τροχού, ο οποίος όταν κυλούσε διέλυε το σώμα του βασανιζόμενου. Εναλλακτικά, ένας τροχός με φαρδιά επιφάνεια χρησίμευε ως η βάση στην οποία εφάρμοζε το σώμα του κατάδικου και έπειτα κυλούσε είτε σε κάποιο λόφο, είτε πάνω σε σιδερένια καρφιά τοποθετημένα στο έδαφος, άλλοτε τα καρφιά βρίσκονταν στην ίδια την επιφάνεια του τροχού, με το σώμα του θύματος να ακουμπά κατευθείαν πάνω τους (Ryley Scott, 1959: 180).

Το βασανιστήριο της «σιδερένιας μπότας» (Παράρτημα 5) θεωρείται ένα από τα πλέον επώδυνα για το ανθρώπινο σώμα και για τον λόγο αυτό, χρειαζόταν ειδική εντολή από τις ανώτερες τάξεις της ιεραρχίας προκειμένου να εφαρμοστεί. Επρόκειτο για ένα σιδερένιο σώμα στην μορφή μπότας, που εσώκλειε το πόδι από το πέλμα ως το γόνατο. Μεταλλικές ή ξύλινες σφήνες έμπαιναν ανάμεσα στην σάρκα και την μεταλλική επιφάνεια και με διαδοχικά χτυπήματα με σφυρί εισχωρούσαν στο σώμα του θύματος, φτάνοντας πολλές φορές έως το κόκκαλο, προκαλώντας διάλυση των ιστών, τρομακτικό πόνο και συνήθως μόνιμη αναπηρία στον άνθρωπο που υφίστατο την δοκιμασία. Κυρίως επρόκειτο για μία μέθοδο βασανισμού που ευδοκίμησε στα βρετανικά νησιά κατά τον Μεσαίωνα και όχι τόσο στην Ιερά Εξέταση της ηπειρωτικής Ευρώπης (Ryley Scott, 1959: 183).

Άλλες μέθοδοι βασανισμού, χαρακτηριστικές τις εποχής περιλάμβαναν την «κόρη του οδοκαθαριστή» (Παράρτημα 6), μία μεταλλική συσκευή σε σχήμα Α, με αντίστοιχες υποδοχές για τον λαιμό, τα χέρια και τα πόδια του θύματος, η οποία απαιτούσε να μαζέψει ο βασανιζόμενος το σώμα του, καταλαμβάνοντας όσο γίνεται μικρότερο χώρο, με την δυσφορία να προκύπτει από την αφύσικη στάση της σπονδυλικής στήλης, η οποία μπορούσε να εξαρθρωθεί αν έμενε σε αυτήν την θέση για περισσότερο από μερικά λεπτά (Donnelly & Diehl, 2011: 138). Η «σιδερένια παρθένα» (Iron Maiden – Παράρτημα 7), που αποτελεί μία κατεξοχήν γερμανική επιινόηση, ήταν μία συσκευή, που προσομοίαζε σημαντικά με τις αιγυπτιακές σαρκοφάγους, έχοντας εξωτερικά την όψη γυναίκας, ενώ εσωτερικά, και στην σταθερή και στην ανοιγόμενη επιφάνεια υπήρχαν ενσωματωμένα μακριά, μεταλλικά καρφιά, τα οποία αναπόφευκτα τρυπούσαν όποιον βρισκόταν στο εσωτερικό με την πόρτα κλειστή,

σε επιλεγμένα σημεία του σώματος, όχι όμως στην καρδιά, ώστε να αποφευχθεί ο ακαριαίος θάνατος. Σε κάποιες παραλλαγές, κάποια από τα καρφιά ήταν τοποθετημένα στο ύψος των ματιών, ώστε να τα τρυπήσουν και να φτάσουν στον εγκέφαλο. Πολλοί τοποθετούν την έμπνευση για αυτήν την συσκευή στην αρχαία Σπάρτη. Πρόκειται πάντως για δύο από τις λιγότερο δημοφιλείς μεθόδους, ακόμα και για τον Μεσαίωνα, μία εποχή με σημαντικές επιδόσεις στον βασανισμό (Donnelly & Diehl, 2011: 149).

Στον – όχι εξαντλητικό – κατάλογο όσων μεθόδων και εργαλείων είχαν χρησιμοποιηθεί κατά την διάρκεια του Μεσαίωνα, συναντούμε επίσης: σημάδεμα ή τρύπημα με πυρωμένο σίδηρο, καύση μερών του σώματος ή του θύματος έως τον θάνατό του, συσκευές πίεσης των άκρων, εργαλεία σύνθλιψης κρανίου και δακτύλων και ακρωτηριασμού μερών του σώματος, λιθοβολισμό, που έλκει την παράδοσή του από την αρχαιότητα και συνεχίζεται στις ανατολίτικες παραδόσεις ακόμα και σήμερα (π.χ. στον νόμο της σαρία), όπως και τον ματωμένο αετό, μία τεχνική που χρησιμοποίησαν οι Βίκινγκς και σε ευρωπαϊκό έδαφος κατά την οποία τα πλευρά του θύματος αποκολλούνταν από την σπονδυλική στήλη και αφαιρούνταν οι πνεύμονές του, προσεκτικά ώστε να μην πεθάνει αμέσως, δίνοντας για μερικές ώρες την εικόνα των ματωμένων φτερών ενός πουλιού, καθώς κρέμονταν έξω από το σώμα του (Παράρτημα 8). Γδάρσιμο, κρέμασμα, παλούκωμα, με μεγάλη δεξιότητα ώστε να μην τραυματιστούν ζωτικά όργανα και προκληθεί θάνατος, το πιρούνι των αιρετικών, με τις δύο άκρες μίας μεταλλικής ράβδου να έχουν την μορφή πιρουνιού, που έμπαινε στο πηγούνι και στο κοίλωμα του λαιμού, το πριόνισμα κατά το οποίο το θύμα βρισκόταν κρεμασμένο ανάποδα από μία ξύλινη βάση με τα πόδια ανοιχτά και οι βασανιστές έκοβαν το σώμα του κατά μήκος. Χαλινάρια, μεταλλικές μάσκες προσώπου και κρεμασμένα κλουβιά για ταπεινωση και διαπόμευση (Παράρτημα 9). Εξίσου δημοφιλής ήταν η σταύρωση, η αγχόνη, ένα κλουβί δηλαδή τοποθετημένο σε μεγάλο ύψος με το θύμα να λιμοκτονεί και να βρίσκεται το σώμα του εκτεθειμένο σε ύψος, ώστε το θύμα να αφεθεί προς βορά στα πτηνά, το κρέμασμα σε διάφορες παραλλαγές και με ευφάνταστους τρόπους, ώστε να προκαλεί εξαρθρώσεις, κατάγματα, ανεπάρκεια και πλήρη παύση της λειτουργίας των οργάνων, κτλ. και σε συνδυασμό με άλλες πράξεις, που προκαλούσαν τραύματα και πόνο και το κρεβάτι του Προκρούστη (Παράρτημα 10). Το νερό δεν χρησιμοποιούνταν μόνο για πνιγμό ή εικονικό πνιγμό, αλλά επιπλέον για βράσιμο σε μεγάλα βαρέλια, για βύθιση στην θάλασσα και σύρσιμο πίσω από το πλοίο ή κάτω από την καρίνα του για όσους βασανίζονταν στο πλαίσιο της ναυτικής δραστηριότητάς τους (Παράρτημα 11 - Donnelly & Diehl, 2011: 127-179).

Διανύοντας τον χρόνο για να φτάσουμε στο σήμερα, συναντούμε πολλές ευρωπαϊκές χώρες να έχουν μεταχειριστεί βασανιστικές πρακτικές στο πολύ πρόσφατο παρελθόν της Γηραιάς Ηπείρου. Οι πρακτικές αυτές, αφορούν μετατροπές τεχνικών του παρελθόντος αλλά και την χρήση σύγχρονων μέσων, όπως ο ηλεκτρισμός. Η Γαλλία κατά τον πόλεμο στην Αλγερία, προχώρησε στην χρήση τεχνικών, όπως τα ηλεκτρικά κρεβάτια ή σχάρες (Παράρτημα 12), το *gegepe*, δηλαδή η εφαρμογή ηλεκτρικού φορτίου στο σώμα του κρατούμενου, κυρίως στα γεννητικά όργανα, εξαναγκασμό του κρατούμενου να καθίσει επάνω σε ένα μπουκάλι, διάφορους ακρωτηριασμούς, όπως και μεθόδους πλύσης εγκεφάλου (Fanon, 1968: 287-288). Η Ισπανία αντιστοίχως, στον πόλεμο εναντίον των Βάσκων αυτονομιστών, χρησιμοποίησε το βασανιστήριο της «σακούλας» (μία σακούλα τοποθετούνταν στο κεφάλι του κρατούμενου έως ότου φτάσει σε επίπεδο ασφυξίας), το «υποβρύχιο», με βύθιση του κεφαλιού σε βρώμικο νερό, ούρα ή σάλιο, κρέμασμα και χτύπημα στα πέλματα των ποδιών και σύρσιμο σε χαλίκια (Cesereanu, 2006).

Στην Ελλάδα, κατά την εποχή της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών, μεταξύ των δημοφιλέστερων μεθόδων βασανισμού, συναντούμε την φάλαγγα (χτυπήματα στα πέλματα των ποδιών – Παράρτημα 13), γρονθοκόπημα στο στέρνο και στο κρανίο μέχρι ο κρατούμενος να βγάλει αίμα από το στόμα, ηλεκτροσόκ, πνιγμό με την εισαγωγή υφασμάτων βουτηγμένων σε περιττώματα στον λαιμό του κρατούμενου, άντληση νερού στον πρωκτό, χρήση σκόνης απορρυπαντικού, ή καυστικής σκόνης στην μύτη, στο στόμα ή στα μάτια, χρήση παραισθησιογόνων, ώστε να οδηγηθούν στην παραφροσύνη (Amnesty International, 1977). Για την γειτονική Τουρκία, οι μέθοδοι ήταν παρόμοιες, επίσης με την χρήση φάλαγγας, αλλά και ακρωτηριασμό των γεννητικών οργάνων, σβήσιμο τσιγάρων, ηλεκτροσόκ, εισαγωγή λοστών, γκλομπ ή παρόμοιων αντικειμένων, με ηλεκτρισμό ή χωρίς στον πρωκτό και στον κόλπο, κυρίως κατά την μεταχείριση Κούρδων από τις τουρκικές αρχές (Cesereanu, 2006).

Τέλος, κατά την περίοδο των εθνικών εκκαθαρίσεων στην Βοσνία-Ερζεγοβίνη και στην Τσετσενία, κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, χρησιμοποιήθηκαν εκτενώς μέθοδοι βασανισμού, όπως το σβήσιμο τσιγάρων, οι βιασμοί, σκύλοι εκπαιδευμένοι να προκαλούν τραύματα, ευνουχισμοί, ξυλοδαρμοί έως ακρωτηριασμού στα «στρατόπεδα θανάτου», λιμοκτονία και αφυδάτωση, εξαναγκασμός σε κατάποση περιττωμάτων και άμμου, σοδομισμός ή εξαναγκασμός σε σοδομισμό του ενός από τον άλλο, (Gutman, 1993; Hikanovic, 1996).

9. Η Κουλτούρα της Ανατολής: Κίνα, Βόρεια Κορέα, Ιαπωνία, Ινδία

Η χρήση του βασανισμού ως μέσου επιβολής δύναμης, ή ως ανακριτική μέθοδος απόσπασης πληροφοριών, θεωρείται από τον δυτικό κόσμο ως εξαιρετικά διαδεδομένη σε περιοχές της Ανατολής. Η Κίνα, για παράδειγμα, είναι μία από τις χώρες που θεωρείται ότι βρήκε παράξενων και εξωτικών μεθόδων επιβολής βασανισμού. Παρότι η Κίνα δεν αποτελεί μία χώρα που επιδεικνύει μεγαλύτερη σκληρότητα ή βαρβαρότητα σε σύγκριση με τα ευρωπαϊκά κράτη, είναι, ωστόσο, από τις χώρες, που η στάση τους απέναντι στα βασανιστήρια παρέμεινε αμετάβλητη για μεγαλύτερο διάστημα, αφού έως και τα πρώτα χρόνια του εικοστού αιώνα το ποινικό της σύστημα βασιζόταν στον νομικό Κώδικα Tang, σε εφαρμογή από το 200 π.Χ., δίνοντας το περιθώριο στους εφαρμοστές του να τελειοποιήσουν τις μεθόδους που προέβλεπε (Donnelly & Diehl, 2011: 108).

Η Κίνα, ως μία χώρα με αυστηρή κοινωνική διαστρωμάτωση, στήριξε και το ποινικό της σύστημα στην τιμώρηση με ταξικό πρόσημο, με τους σκλάβους να διαπράττουν αδικήματα επί ποινή θανάτου, ενώ οι ευγενείς, ακόμα και για αφαίρεση ζωής να μην τιμωρούνται καθόλου. Οι τρόποι βασανισμού, που εφάρμοσε η Κίνα είναι ευφάνταστοι, χωρίς ωστόσο να εμφανίζουν σημαντικά μεγάλες διαφορές από αντίστοιχες ευρωπαϊκές μεθόδους. Ενδεικτικά, για την απόσπαση ομολογίας, οι κινεζικές αρχές εφάρμοζαν την τεχνική «γονατίζοντας σε αλυσίδες» (Παράρτημα 14), με τον κρατούμενο να έχει τους αντίχειρες και τα μεγάλα δάχτυλα των ποδιών δεμένα μεταξύ τους πίσω από την πλάτη, αφήνοντας όλο το βάρος του σώματος να πέφτει στα γόνατα και στα δάχτυλα των ποδιών, με επιπλέον, εξοντωτικό πόνο να προκαλείται από τις αιχμηρές αλυσίδες, πάνω στις οποίες ακουμπούσαν τα γόνατα, τραυματίζοντάς τα, κάποιες φορές τόσο βαθιά, που κόβονταν ακόμα και οι τένοντες, οδηγώντας σε μόνιμες βλάβες (Donnelly & Diehl, 2011: 109).

Τα βασανιστήρια θέσης του σώματος, συχνά οι κινεζικές φυλακές τα χρησιμοποιούσαν κατά την διάρκεια του ύπνου, αναγκάζοντας τους κρατούμενους να κοιμούνται σε μία μόνο θέση, με τα πόδια, τα χέρια και τον λαιμό δεμένα, χωρίς την ελάχιστη δυνατότητα να αλλάξουν στάση κατά την διάρκεια της νύχτας (Παράρτημα 15). Ο βαθμός βασανισμού βρισκόταν σε συνάρτηση με την βαρύτητα του εγκλήματος, έτσι μπορούσε να κυμαίνεται από συστροφή των αφτιών, μέχρι διάρρηξης του δέρματος για μικρής βαρύτητας αδικήματα, έως μαστίγωμα με ελαφρύ ή βαρύ μαστίγιο και αντίστοιχο αριθμό χτυπημάτων αναλόγως του διαπραχθέντος αδικήματος, ή χρήση κλοιού (ενός συμπαγούς κομματιού ξύλου, που εφάρμοζε γύρω από τον λαιμό και τους καρπούς του κρατούμενου, που ενίοτε διέθετε ενσωματωμένα καρφιά, ώστε να μην έχει την δυνατότητα ο κρατούμενος να γείρει το κεφάλι του χωρίς να τρυπηθεί (Παράρτημα 16). Με δεδομένη την γλωσσική ιδιαιτερότητα της χώρας, και τους Κινέζους να μιλούν πολλές διαφορετικές

διαλέκτους, γεγονός που δημιουργούσε την ανάγκη μετάφρασης, υπήρχε ειδική μέθοδος βασανισμού για τους μεταφραστές, που εσκεμμένα μετέφραζαν εσφαλμένα: ο κατηγορούμενος βρισκόταν γονατιστός με ένα χοντρό καλάμι μπαμπού πίσω από τα γόνατά του. Όταν όλο το βάρος του σώματος έπεφτε στα γόνατα που βρίσκονταν στο έδαφος και στο καλάμι, ένας φρουρός πατούσε σε μία από τις πλευρές του, πιέζοντας το σώμα, γεγονός που προκαλούσε εξοντωτικό πόνο, αλλά όχι μόνιμες βλάβες. Για τις γυναίκες που έχαναν την σεμνότητά τους, επιδίδονταν δηλαδή στο έγκλημα της πορνείας, υπήρχε διαφορετική μορφή βασανισμού, με την γυναίκα να γονατίζει, όσο μικρά κομμάτια ξύλου τοποθετούνταν ανάμεσα στα δάχτυλά της, τα οποία έπειτα έσφιγγαν με ένα χοντρό σκοινί όλο και πιο σφιχτά, πιέζοντάς τα πάνω στα κομμάτια του ξύλου (Donnelly & Diehl, 2011: 110).

Σύμφωνα με τις γλαφυρές περιγραφές των Donnelly και Diehl (2011: 111-115), εξίσου, ξεχωριστός τρόπος βασανισμού υπήρχε για τους Βουδιστές μοναχούς που επιδίδονταν σε σεξουαλικές πράξεις: μία καυτή σιδερένια ράβδος περνούσε μέσα από τους μύες του λαιμού και μία μακριά αλυσίδα περνούσε μέσα από τις καμένες τρύπες που είχαν ανοίξει στο σώμα του θύματος και έδενε γύρω από τον λαιμό του. Δεμένος με αυτό το ιδιότυπο λουρί ο μοναχός περιφερόταν και διαπομπευόταν στους δρόμους της πόλης, γυμνός και ζητιανεύοντας χρήματα, έως ότου μαζευτεί το απαιτούμενο κατά περίπτωση ποσό, οπότε και του επιτρεπόταν να επιστρέψει στο μοναστήρι του.

Η τύφλωση ήταν άλλη μία προσφιλή τακτική των κινέζων με ένα ύφασμα βουτηγμένο στον ασβέστη, που έχει την ιδιότητα να διαβρώνει τα μάτια να εφαρμόζεται στο πρόσωπο του κατηγορούμενου. Για τα ειδηχθή εγκλήματα, κυρίως όσα στρέφονταν εναντίον του κράτους και εναντίον της οικογένειας, η ποινή δεν ήταν απλώς θάνατος, αλλά εστιαζόταν κατά κανόνα σε σοβαρά βασανιστήρια, π.χ., δέσιμο σε μία επιφάνεια, με τους φύλακες να κλωτσούν και να χτυπούν ώσπου να σπάσουν όλα τα κόκκαλα του κρατούμενου και έπειτα ξύλο με ρόπαλα μέχρι τον θάνατό του. Οι θανατώσεις με καρατόμηση, στραγγαλισμό ή ξύλο ήταν από τις ευγενικές μορφές θανάτωσης, σε σύγκριση με την μέθοδο «θανάτου διά τεμαχισμού» ή «θανάτου με χίλια κοψίματα» (Ling Che στα κινέζικα), στην οποία, κατά κυριολεξία ο βασανιζόμενος τεμαχιζόταν σε φέτες, με τον βασανιστή να έχει την δυνατότητα κάθε φορά να αποφασίζει για την χρονική διάρκεια της διαδικασίας ως τον τελικό στόχο, που ήταν ο θάνατος. Ο βασανιστής ακολουθούσε συνήθως μία ιεροτελεστία, εμφανιζόμενος στην σκηνή του βασανισμού αφού το θύμα είχε δεθεί, κρατώντας τα σύνεργα που θα χρησιμοποιούσε: κοφτερά μαχαίρια με το μέρος του σώματος όπου θα χρησιμοποιούνταν γραμμένο επάνω τους. Η επιλογή του μαχαιριού γινόταν στην τύχη και το αντίστοιχο μέρος του σώματος κοβόταν αναλόγως (Παράρτημα 17 - Donnelly & Diehl, 2011: 113).

Άλλοι τρόποι σκληρού σωματικού βασανισμού, που είναι συνυφασμένοι με την παράδοση της Κίνας, θέλουν να δένονται οι αστράγαλοι του κρατούμενου με γάζες όσο εκείνος αναγκαζόταν να στέκεται όρθιος, γεγονός που επέτεινε και επέσπευδε ακόμα περισσότερο τον πόνο (Hinkle & Wolff, 1956: 155), ενώ συχνά ανάγκαζαν τον κρατούμενο να τρέχει μεταξύ των ανακρίσεων, φορώντας στα πόδια αλυσίδες και προκαλώντας έτσι έντονα τραύματα και μελανιές (Lifton, 1961: 23). Οι Κινέζοι επίσης αρέσκονταν να χρησιμοποιούν χειροπέδες για να δέσουν τα χέρια των κρατούμενων πίσω από την πλάτη τους, έως ότου εμφανίσουν οιδήματα και τραύματα, που εντέλει μολύνονταν και συχνά κάρφωναν ξυλάκια ή μπαμπού ανάμεσα στα πρησμένα δάχτυλα, καθιστώντας τον πόνο δυσβάσταχτο, τον ύπνο αδύνατο και την ξεκούραση του σώματος ακατόρθωτη (Hinkle & Wolff). Επίσης, οι Κινέζοι φημίζονται για πρωτότυπες τεχνικές, που δεν ευδοκίμησαν σε άλλες κουλτούρες, όπως το βασανιστήριο της σταγόνας (Παράρτημα 18). Ενώ σε όλες σχεδόν τις κουλτούρες το νερό χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον για τον βασανισμό ανθρώπων, η Κίνα το χρησιμοποίησε σε αυτό το βασανιστήριο με διαφορετικό τρόπο, με μία μικρή σταγόνα νερού πέφτει στο μέτωπο του βασανιζόμενου με αργό ρυθμό επανάληψης, για μεγάλο χρονικό διάστημα, οδηγώντας τον στην παραφροσύνη. Η τεχνική αυτή μεταφέρθηκε και στην Ευρώπη, κυρίως για τον βασανισμό μαγισσών και βλάσφημων από Γάλλους βασιλείς, αλλά δεν επικράτησε εντέλει σε ευρωπαϊκό έδαφος (Innes, 1998: 63).

Μία από τις πρωτοτυπίες που εισήγαν οι Κινέζοι αφορούσε την εμπλοκή των συγκρατούμενων στην τιμώρηση του ανακρινόμενου: για τους κρατούμενους που επέστρεφαν από την ανάκριση φορώντας χειροπέδες, ένδειξη ότι υπέκυψαν στην πίεση που δέχτηκαν από τους ανακριτές και ενέδωσαν, οι υπόλοιποι επεφύλασσαν ξυλοδαρμούς, βασανισμούς και στέρηση φαγητού μέχρι λιμοκτονίας, καθώς και στέρηση ύπνου, την οποία αναλάμβαναν διαδοχικά με χτυπήματα και τσιμπήματα (Lifton, 1961: 22-50, 120-122, 159-161). Η συνεργασία των συγκρατούμενων διασφαλιζόταν με την σύνδεση της συμπεριφοράς ενός εκάστου με την τύχη των υπολοίπων, με τους υπάκουους κρατούμενους να επιτίθενται στους ανυπότακτους για να βελτιώσουν την δική τους θέση. Άλλωστε, η νοοτροπία της ομάδας και η δημόσια αυτοκριτική αποτελούν σημαντικό και αναπόσπαστο μέρος της κινεζικής κουλτούρας και της κινεζικής ποινικής πρακτικής ειδικότερα, που έλκουν τις ρίζες τους από την εποχή των αυτοκρατόρων, αλλά προσαρμόστηκαν καταλλήλως στις πολιτικές ανάγκες και μεθοδεύσεις του κομμουνιστικού καθεστώτος (Rickett, 1971). Εξίσου ιδιαίτερη ήταν η σχέση των Κινέζων με την πλύση εγκεφάλου, η οποία ήταν μία ανώδυνη μεν διαδικασία, η οποία ωστόσο, ήταν εξαιρετικά επίμονη, με έντονα στοιχεία αυτοκριτικής, που κατέληγε σε έναν ιδιαίτερος τοξικό, εκφυλιστικό τρόπο σκέψης. Η πλύση εγκεφάλου, ή

Hsiao-tsu, βασιζόταν στην αργή και χρονοβόρα επανεκπαίδευση των κρατουμένων από κρατούμενους, που είχαν ήδη υποστεί την αντίστοιχη «εκπαίδευση», δηλαδή πλύση εγκεφάλου, καθιστώντας αυτήν την μέθοδο εξαιρετικά αποτελεσματική στην χειραγώγηση μεγάλων κοινωνικών ομάδων και στην επιβολή κοινωνικού ελέγχου (Cesereanu, 2006).

Αντίστοιχη σκληρότητα έδειξε το καθεστώς της Βόρειας Κορέας, το οποίο εκτός των κοινών μεθόδων βασανισμού, εφάρμοσε επιπλέον τακτικές διαρκούς όρθιας στάσης (έως και 30 ώρες συνεχόμενα) με τον κρατούμενο να στέκεται μέσα σε λακκούβες με παγωμένο νερό (Carlson, 2002: 135), ή να περπατά με τους φύλακες να του ρίχνουν παγωμένο νερό στα πόδια, πολλές φορές να κάνει όλα τα παραπάνω κρατώντας έναν βράχο στα χέρια. Το κρέμασμα αποτελούσε επίσης μία συνηθισμένη μέθοδο, η οποία άφησε πολλούς κρατούμενους ανάπηρους εφ' όρου ζωής ή, σε άλλες περιπτώσεις οδηγούσε στον αργό και βασανιστικό πνιγμό του κρατούμενου, αφού οι φύλακες τοποθετούσαν το κεφάλι του μέσα από τα σκοινιά που κρατούσαν τα χέρια του και με κάθε κίνηση του σώματός του δημιουργούνταν ακόμα πιο έντονο αίσθημα πνιγμού (Biderman, 1960; Farrar-Hockley, 1995: 278). Πρόθεση των Βορειοκορεατών φυλάκων ήταν να προκληθούν βλάβες, όχι όμως τέτοιες που δεν μπορούσαν να δικαιολογηθούν. Για παράδειγμα, συχνά κρεμούσαν τους κρατούμενους από τους αντίχειρες σε τέτοιο ύψος που ακουμπούσαν στο έδαφος μόνο τα δάχτυλα των ποδιών τους. Έτσι, στην περίπτωση που κατέβαζαν τις φτέρνες ως το δάπεδο, το πιθανότερο ήταν να εξαρθρωθούν οι αντίχειρές τους, ένα ατύχημα που συμβαίνει συχνά στους ανθρώπους και δεν μπορεί να αποδειχθεί ότι οφείλεται σε πράξεις βασανισμού (Biderman; Carlson: 173; Farrar-Hockley: 217).

Αντίστοιχη πρακτική με την Ling Che των Κινέζων, συναντούμε και στην γειτονική Ιαπωνία, όπου η παραβίαση των αυστηρών κοινωνικών κανόνων και η απώλεια της τιμής αποτελούσαν τα πλέον προσβλητικά ατοπήματα. Η επιβολή βασανισμού ή θανατικής ποινής θεωρούνταν προσβλητική και κρινόταν περισσότερο έντιμο να πεθάνει κανείς με την μέθοδο του «χαρακίρι». Ωστόσο, δεν ήταν σπάνια η επιβολή «θανάτου με 21 κοψίματα», η καύση του κρατούμενου αφού είχε τυλιχτεί το σώμα του με ξύλα και κλαδιά, μία μέθοδος που πρόσφερε πλούσιο θέαμα στο πλήθος, το οποίο παρακολουθούσε έναν άνθρωπο να παλεύει με τον εξοντωτικό πόνο από την φωτιά. Ακόμα και το μαστίγωμα των Ιαπώνων αποτελούσε μία πιο βάρβαρη μέθοδο, κυρίως ως τεχνική απόσπασης ομολογιών, αφού χρησιμοποιούνταν μαμπού με κοφτερές άκρες, που προκαλούσαν εξαιρετικά βαθιά και επώδυνα τραύματα, ενώ στο ίδιο πλαίσιο της απόσπασης πληροφοριών χρησιμοποιούνταν η μέθοδος «αγκαλιάζοντας την πέτρα», κατά την οποία ο βασανιζόμενος γονάτιζε σε κοφτερές πέτρες, ενώ οι φύλακες στοίβαζαν πάνω του άλλες πέτρες με μεγάλο βάρος. Στην πιο σύγχρονη

μορφή τους τα βασανιστήρια στην Ιαπωνία δεν διαφέρουν σημαντικά από όσα αναφέρονται σε ευρωπαϊκά κράτη, με τα μέσα και τις τεχνικές να μοιάζουν μεταξύ τους, προσαρμοσμένα ωστόσο στις ιδιαιτερότητες εφαρμογής της χώρας (π.χ., Rejali, 2009: 150-151).

Χώρες με αυστηρό κοινωνικό διαχωρισμό και έντονη θρησκευτική συνείδηση, όπως η Ινδία, χρησιμοποίησαν σε μεγάλη έκταση, με συγκεκριμένη στόχευση και με μεγάλη σκληρότητα μεθόδους βασανισμού. Οι εκπρόσωποι της ανώτερης τάξης της Ινδίας, οι βραχμάνοι, υποστήριζαν ότι η σκληρή τιμωρία αποτελούσε τον μόνο τρόπο σωτηρίας, δηλαδή ευνοϊκότερης μετενσάρκωσης των κατώτερων τάξεων. Για τον λόγο αυτό, και σύμφωνα με τις επιταγές του Νόμου του Manu, επεδίωκαν να επιβάλουν όσο γίνεται περισσότερο πόνο, για να αυξηθούν οι πιθανότητες εξαγνισμού του «μιαρού» βασανιζόμενου. Η συνθήκη αυτή, σε συνδυασμό με την χαλαρή ή κατακερματισμένη πολιτική δομή της χώρας, οδήγησε στην ανάδειξη εκατοντάδων τοπικών ρυθμιστών της κοινωνικής ή εγκληματικής δραστηριότητας, οι οποίοι επέβαλλαν με τρόπο αυθαίρετο και αποσπασματικό τιμωρίες, αναλόγως των προσωπικών πεποιθήσεων και ερμηνειών τους (Donnelly & Diehl, 2011: 116). Στην περίπτωση της Ινδίας, ο έλεγχος της ενοχής ή αθωότητας γινόταν με τρόπο αντίστοιχο εκείνου που μετερχόταν η μεσαιωνική Ευρώπη, δηλαδή με βασανιστικές δοκιμασίες: ο κατηγορούμενος όφειλε να βυθίσει το χέρι του σε ένα σκεύος γεμάτο με κοπριά αγελάδας, αναμιγμένο με καυτό λάδι και στην περίπτωση που κατάφερνε να το βγάλει χωρίς να έχει υποστεί σημαντικές συνέπειες, αποδεικνυόταν η αθωότητά του. Αντίστοιχος έλεγχος γινόταν με την χρήση δηλητηριωδών φιδιών (ο κατηγορούμενος αναγκαζόταν να βάλει το χέρι του σε ένα σκεπασμένο καλάθι, όπου υπήρχε ένα δηλητηριώδες φίδι, για να βγάλει κάποιο μικρό αντικείμενο. Η αθωότητα αποδεικνυόταν όταν έβγαζε το αντικείμενο χωρίς να έχει υποστεί θανατηφόρο δάγκωμα, και με την χρήση της φωτιάς (έπρεπε να περπατήσει πάνω σε μία επιφάνεια με αναμμένα κάρβουνα χωρίς να πάθει εγκαύματα).

Μία από τις πρωτότυπες μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν στην Ινδία από τις επίσημες αρχές για να ενισχύσουν την μνήμη μαρτύρων εγκλημάτων, εστίαζε στην ευαισθησία του μάρτυρα για την οικογένειά του, έτσι φρόντιζαν να βάλουν ένα μέλος της οικογένειας, κατά προτίμηση νήπιο σε έναν σάκο με μία εξαγριωμένη γάτα, απειλώντας ότι θα προχωρούσαν στο χτύπημα του σάκου με καλάμια μπαμπού, με την γάτα να εξοντώνει το νήπιο, έως ότου ο μάρτυρας κατέληγε να θυμηθεί τις λεπτομέρειες που του ζητούνταν. Οι Ινδοί μάλιστα, φαίνεται να έχουν υπάρξει πρωτοπόροι στην μέθοδο της στέρησης ύπνου για την απόσπαση ομολογιών, αλλά και στην χρήση του δύσκολου κλίματος της χώρας, το οποίο μπορούσε να μετατρέψει σε θανατηφόρες, μεθόδους, όπως το μαστίγωμα, που σε περιοχές με

διαφορετικό κλίμα ήταν απλώς επώδυνες, όπως και της άγριας ζωής που έδινε το περιθώριο για ευφάνταστες μορφές βασανισμού, χωρίς πρακτική ανθρώπινη παρέμβαση (π.χ., ο βασανιζόμενος δενόταν σε ένα δέντρο στο δάσος και τον περιέχοναν με μέλι ώστε να προσελκύσει έντομα, τα οποία διείσδυαν στο δέρμα του μέσα σε λίγα λεπτά, βρεγμένα κομμάτια δέρματος ζώων στέγνωναν πάνω στον κρατούμενο, δηλητηριώδη έντομα και ερπετά και βαριά ζώα, όπως ελέφαντες αναλάμβαναν τον ρόλο του βασανιστή) (Παράρτημα 19 – Donnelly & Diehl, 2011: 116-117).

Επιπλέον μέθοδοι βασανισμού, που ευδοκίμησαν στην Ινδική υπο-ήπειρο, είναι η θραύση οστών, το δέσιμο των άκρων με σκοινί, σε σημείο τέτοιο που έκοβε την σάρκα και έφτανε έως τα οστά, ενώ εναλλακτικά χρησιμοποιήθηκε καυτό καλώδιο, το οποίο έπειτα βρεχόταν με κρύο νερό, δημιουργώντας συστολή και κατ' επέκταση βαθιά τραύματα στο σημείο όπου εφαρμοζόταν. Παρότι οι περισσότερες, μέθοδοι βασανισμού που χρησιμοποιούνταν, έχαιραν της αποδοχής του επίσημου κράτους, η κάθε απομακρυσμένη περιοχή διέθετε το δικό της ρεπερτόριο (π.χ., στην περιοχή Cuddalore, η μέθοδος προτίμησης περιλάμβανε το δέσιμο του κρατούμενου από τις φτέρνες και την μέση του με σφιχτό σκοινί την στιγμή που έβαζαν στην μύτη του καυτερή σκόνη τσίλι ή ο θάνατος από διάρροια μετά από την αναγκαστική κατανάλωση υπερβολικής ποσότητας αλατισμένου γάλακτος) (Donnelly & Diehl, 2011: 117). Όλες οι χώρες της Ασίας, όπως αυτές που εξετάσαμε διεξοδικά προφανώς συνεχίζουν την παράδοση του βασανισμού είτε στο πλαίσιο κυβερνητικών πρακτικών για την απόσπαση πληροφοριών και ομολογιών, όπως συμβαίνει και στον δυτικό κόσμο, σύμφωνα και με τις αναφορές οργανισμών παρατήρησης (Διεθνής Αμνηστία), είτε ως συνέπεια της κοινωνικής δομής ή των πολιτισμικών καταβολών κάθε περιοχής.

10. Η Κουλτούρα της Αφρικής

Σε παρόμοια κατάσταση αυθαίρετης επιβολής βασανισμού, ελέω θρησκευτικών, πολιτισμικών και κοινωνικών συνθηκών βρίσκεται η Αφρική, με τα πολλά ξεχωριστά κράτη και τις πολλές ιδιαιτερότητες, αλλά και με πλήθος κατακτητών από διαφορετικό υπόβαθρο. Στην προκειμένη περίπτωση, οι φυλές της Αφρικής υπέστησαν δύο μορφές βασανιστηρίων. Η μία προερχόμενη από τους Ευρωπαίους κυρίως κατακτητές και η άλλη από τους ίδιους τους εκπροσώπους της φυλής τους ή γειτονικών φυλών. Στην πρώτη περίπτωση, των Ευρωπαίων κατακτητών και αποικιοκρατών, οι μέθοδοι βασανισμού που χρησιμοποιήθηκαν ήταν όμοιες με εκείνες που χρησιμοποιούνταν και σε ευρωπαϊκό έδαφος, ίσως τροποποιημένες αναλόγως της διαθεσιμότητας μέσωσ κατά περίπτωση (Donnelly & Diehl,

2011: 118). Στην δεύτερη περίπτωση, του βασανισμού εντός των ορίων της φυλής, οι λόγοι επιβολής βασανισμού, όπως και οι τρόποι που μετέρχονταν είχαν κοινωνικό και πολιτισμικό χαρακτήρα και αφορούσαν κατά κανόνα πράξεις που θεωρούνταν εγκληματικές ή προσβλητικές για την κάθε φυλή. Για παράδειγμα, σε πολλές περιοχές της Αφρικής, το αδίκημα της μοιχείας θεωρείτο εξαιρετικά βαρύ και συνήθως η τιμωρία που το συνόδευε ήταν ο θάνατος (κυρίως της μοιχαλίδας) διά λιθοβολισμού. Για την επ' αυτοφώρω σύλληψη του ζεύγους των μοιχών στην φυλή των Ibo, η τιμωρία ήταν η επιβολή της συνουσίας ενώπιον κοινού η οποία, κατά την κορύφωση της πράξης, διακοπτόταν από την διάτρηση των σωμάτων τους με έναν μυτερό πάσσαλο, με τρόπο που οδηγούσε στον θάνατο. Σε δύο εναλλακτικές μορφές βασανισμού για το αδίκημα της μοιχείας στην ίδια φυλή, δινόταν η επιλογή, μετά από δημόσια διαπόμπευση, να κρεμαστεί το ζευγάρι πάνω σε ένα δέντρο, δεμένο μεταξύ του, ο άντρας με το κεφάλι κάτω και η γυναίκα αντίστροφα, έως ότου προκύψει ο θάνατός τους. Η άλλη επιλογή, ήθελε τους δύο μοιχούς δεμένους σε δύο δέντρα, τον ένα απέναντι από τον άλλο, χωρίς τροφή και μόνο με αλατισμένο νερό, που οδηγούσε στην λιμοκτονία και στην γρήγορη αφυδάτωσή τους κάτω από τον τροπικό ήλιο. Όταν έφταναν σε επαρκές σημείο εξασθένισης, ρωτούνταν αν ήθελαν φαγητό, και στην καταφατική τους απάντηση, τούς προσφερόταν ένα κομμάτι από το σώμα του άλλου μέλους του ζευγαριού, το οποίο κοβόταν με μεγάλη προσοχή, ώστε να μην προκληθεί γρήγορη αιμορραγία που θα οδηγούσε στον θάνατο, παρά μόνο μετά από εύλογο διάστημα, από το σοκ και την απώλεια αίματος (Donnelly & Diehl, 2011: 117).

Οι Ευρωπαίοι αποικιοκράτες της Αφρικανικής Ηπείρου επέδειξαν εξίσου μεγάλη βαρβαρότητα στην μεταχείριση των κατακτημένων. Πολλοί είναι εκείνοι που κρεμάστηκαν με αλυσίδες από τον θώρακα παραμένοντας κρεμασμένοι έως ότου πεθάνουν είτε από την έκθεση στις καιρικές συνθήκες, είτε από πνιγμό από το σπασμένο διάφραγμα, είτε από τα πτηνά, που έσπευδαν να τους κατασπαράξουν. Εναλλακτικά, επιλεγόταν το κρέμασμα με σκοινί από τις μασχάλες, το οποίο ακολουθούνταν από την εφαρμογή βάρους στα πόδια και την τοποθέτηση ενός τρίποδα ανάμεσά τους. Στην περίπτωση άρνησης συνεργασίας, ο βασανιζόμενος αφηνόταν να πέσει πάνω στον τρίποδα, διαλύοντας με τον τρόπο αυτό τα γεννητικά του όργανα και την λεκάνη (Donnelly & Diehl, 2011: 122).

Ο 20^{ος} αιώνας για την Αφρική συνδέθηκε με σημαντικές πολιτικές ανακατατάξεις, κυρίως με το Απαρτχάιντ και με την μεθοδική εφαρμογή μεθόδων βασανισμού, οι οποίες μάλιστα, σε χώρες όπως η Νότια Αφρική, η Ροδεσία και η Ναμίμπια αποτελούσαν επίσημες κρατικές πράξεις. Οι χώρες της Αφρικής χρησιμοποίησαν κατά κόρον μεθόδους των Γάλλων αποικιοκρατών, όπως και της Γκεστάπο, στο πλαίσιο της επίσημης κρατικής πολιτικής

(Foster, Davis & Sandler, 1987). Με την επίδραση και της αραβικής βαρβαρότητας, τα βασανιστήρια στην περιοχή απέκτησαν σεξουαλικό χαρακτήρα, με κάψιμο ή δέσιμο των γεννητικών οργάνων, ευνουχισμούς, σοδομισμό, ούρηση στο πρόσωπο του θύματος, «καρέκλα» (δέσιμο του θύματος σε μία καρέκλα και ταλάντωσή του έως βαθμού κατάρρευσης και σημαντικού τραυματισμού στο πρόσωπο), βιασμό από εκπαιδευμένους σκύλους, κτλ. (Comite Algerien des Militants Libres de la Dignite Humaine et des Droits de l' Homme, 1994). Στην περιοχή της Ρουάντα, κατά την διάρκεια των εθνικών εκκαθαρίσεων μεταξύ Τούτσι και Χούτου, ο βασανισμός έφτασε σε δυσθεώρητα ύψη, με τους Χούτου να προχωρούν σε πράξεις που πρόσβαλλαν τα εθνικά χαρακτηριστικά των Τούτσι: ακρωτηριασμός του στήθους των γυναικών, τρύπημα της μήτρας με βέλη και λόγχες, κόψιμο των δαχτύλων και της μύτης, ενδεικτικών της φυλής, ακρωτηριασμός των άκρων και εγκατάλειψη του θύματος ώστε να πεθάνει από αιμορραγία (Des Forges, 1999; Cesereanu, 2006).

11. Η Κουλτούρα των NAZI

Μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, η ναζιστική θηριωδία έμεινε στην παγκόσμια συνείδηση συνυφασμένη με την απάνθρωπη μεταχείριση, όχι μόνο μεμονωμένων ομάδων του πληθυσμού, που αποτέλεσαν άλλωστε και τον κύριο στόχο των ναζιστικών στρατευμάτων, αλλά όλων των ανθρώπων. Δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση το γεγονός ότι οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής προέβησαν σε αγριότητες έναντι της ανθρωπότητας, χωρίς ωστόσο οι πρακτικές βασανισμού που εφάρμοσαν να παίρνουν περισσότερο ομοιόμορφο χαρακτήρα, αντιθέτως, αναπτύχθηκαν με βάση προηγούμενες, αλλά και τοπικές παραδόσεις βασανισμού, με ένα από τα πλέον ενδεικτικά παραδείγματα να είναι εκείνο της Γαλλίας, με εκτεταμένη και εξειδικευμένη χρήση τεχνικών βασανισμού με ηλεκτρισμό και συγκεκριμένων τύπων βασανισμού με νερό (Rejali, 2009: 91).

Συγκεκριμένα στην Γαλλία, όπως φάνηκε από τα αρχεία της Δίκης της Νυρεμβέργης, έξι ήταν οι προσφιλέστερες μέθοδοι για τους Γερμανούς κατακτητές, που προσιδίαζαν στις αντίστοιχες γαλλικές παραδόσεις πριν τον πόλεμο: (1) το μαστίγιο ή βούρδουλας, (2) το μπάνιο (βύθιση σε παγωμένο νερό σε όσες επαναλήψεις χρειαζόταν και τεχνητή αναπνοή αν το θύμα έφτανε σε τέτοια κατάσταση πνιγμού και παραμονή την νύχτα σε παγωμένο κελί με τα ρούχα βρεγμένα από το μπάνιο), (3) η εφαρμογή ηλεκτρικού φορτίου στα χέρια, στα πόδια, τα αφτιά, στον πρωκτό ή στο πέος, (4) η πίεση και συστροφή των όρχεων (IMT, 1949:173). Εναλλακτικά σε αυτήν την μέθοδο χρησιμοποιήθηκε η θραύση των δακτύλων με την χρήση ενός είδους χειροπέδων, εργαλεία σύσφιξης των χεριών (περιβραχιόνια με μπάλες

από σκληρό ξύλο και ατσάλινα καρφιά για τους καρπούς και αντίστοιχα εργαλεία που έσφιγγαν το κεφάλι, όπως και εργαλεία σύσφιξης για όλο το σώμα (IMT: 6:173, 37:293). Τέλος, (5) κρέμασμα, με τον κρατούμενο να αιωρείται από έναν γάντζο προσαρμοσμένο στις χειροπέδες που κρατούσαν τα χέρια του πίσω από την πλάτη του και είτε να ανεβοκατεβαίνει, αναλόγως των προθέσεων των βασανιστών, είτε να κρέμεται σταθερά για μεγάλες χρονικές περιόδους, με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις ακόμα και την απώλεια λειτουργικότητας ή και την ανεπανόρθωτη εξάρθρωση των άκρων, και (6) κάψιμο με λάμπες πυρακτώσεως ή σπέρτα, ή με βαμβάκια βουτηγμένα σε εύφλεκτο υλικό, τοποθετημένα ανάμεσα στα δάχτυλα των ποδιών, ή με φλόγιστρο στις κνήμες, με καυτό μέταλλο στην πλάτη, ή στον ηλεκτρικό πάγκο, όπου το κάψιμο των ποδιών ήταν αργό και διαρκές (Παράρτημα 20 – IMT: 173; d’Orcival, 1971: 163).

Από Γάλλους κρατούμενους υπάρχουν επίσης αναφορές για επιθέσεις από σκύλους, τρυπήματα και καψίματα των ματιών, αφαίρεση δοντιών και νυχιών, χρήση αλατιού στις πληγές, τραυματισμοί με ξυράφια, κτλ. (Delague, 1964), ωστόσο, ειδικά αναφορικά με την δράση της Γκεστάπο και των Γερμανών στρατιωτικών γενικώς, δεν υπάρχει η δυνατότητα ακριβούς καταγραφής και ασφαλούς γνώσης, με δεδομένο ότι οι ίδιοι οι Ναζί στρατιώτες, αξιωματικοί και πολιτικοί έσπευσαν να καταστρέψουν τα αντίστοιχα αρχεία, περιορίζοντας με τον τρόπο αυτό την αντίληψή μας για όσα συνέβησαν κατά την σκοτεινή αυτή περίοδο της ιστορίας (Rejali, 2009: 94).

Ως προς τα είδη των βασανιστηρίων που ακολουθήθηκαν, οι περισσότερες πληροφορίες μας έρχονται από τις μαρτυρίες ανθρώπων που βασανίστηκαν, οι οποίες συντείνουν προς την πεποίθηση ότι ο βασανισμός δεν ήταν οργανωμένος, ούτε ενιαίος, αλλά ο κάθε βασανιστής χρησιμοποιούσε αδιάστακτα κάθε μέσο που διέθετε ώστε να πετύχει τον στόχο του, χωρίς να παίρνει επισήμως εντολές (Crankshaw, 1994: 130; Johnson, 1999: 286). Όσο και αν δεν πρόκειται για απολύτως αντικειμενικές μαρτυρίες, ωστόσο φαίνεται να ενέχουν έναν σημαντικό βαθμό αξιοπιστίας, τουλάχιστον ως προς τα είδη βασανισμού που χρησιμοποιήθηκαν σε κάθε περιοχή. Πάντως, είναι γνωστό ότι από την έναρξη ακόμα της επέκτασης της γερμανικής κυριαρχίας (περίπου το 1937), ορίστηκαν κατευθυντήριες γραμμές για την διεξαγωγή της σωστής ανάκρισης, με επιτρεπτή παρέμβαση μόνο τα χτυπήματα με γκλομπ σε συγκεκριμένα σημεία του σώματος και απαραίτητη την παρουσία γιατρού όταν τα χτυπήματα επρόκειτο να υπερβούν έναν συγκεκριμένο αριθμό (Muller, 1991: 178-179). Από το 1942 και μετά, κατόπιν εντολής του αρχηγού της Γκεστάπο, Heinrich Muller, οι εγκεκριμένες μέθοδοι βασανισμού επεκτάθηκαν περαιτέρω σε μορφές

καθαρού βασανισμού, όπως η στέρηση ύπνου και τροφής, οι ασκήσεις εξάντλησης και η απομόνωση (Rejali: 77).

Οι τακτικές που ακολουθήθηκαν από την Γκεστάπο στην Γερμανία δείχνουν μεγαλύτερη φαντασία των βασανιστών: μαστίγια βουτηγμένα σε πετρέλαιο ή νερό για να κόβουν βαθύτερα, βίδες μέσα στα δάχτυλα και μέγγενες στο σώμα, αλλά και όρθια στάση με τα δάχτυλα των ποδιών και την μύτη να ακουμπούν στον τοίχο και τα χέρια αλυσοδεμένα πίσω από την πλάτη. Αυτή η στάση έπειτα από μία ώρα, διογκώνει τα μάτια έξω από τις κόγχες και δίνει την αίσθηση ότι το σώμα πιέζεται και από τις δύο πλευρές από τεράστιους βράχους, ενώ οποιαδήποτε στιγμή ο βασανιστής κατάφερε έναντι του κρατούμενου αιφνιδιαστικά χτυπήματα στο σώμα ή έβαζε αιχμηρά αντικείμενα μέσα στα παπούτσια του ώστε να επιτείνει ακόμα περισσότερο το αίσθημα πόνου και δυσφορίας. Ειδικά στην Γερμανία, μία από τις προσφιλείς τεχνικές ήταν ο εξαναγκασμός του κρατούμενου να μείνει γονατιστός για πολλές ώρες πάνω σε καρφιά ή χαλίκια (Valtin, 1941: 514). Μέθοδος βασανισμού της συγκεκριμένης περιοχής ήταν και το περπάτημα πάνω σε σανίδα, η οποία βρισκόταν επάνω από μία λακούβα με λάσπη με καθοδική κλήση προς το κέντρο, στην οποία οι φρουροί πηδούσαν κατά το δοκούν κάνοντας τον κρατούμενο να χάνει την ισορροπία του και να πέφτει στην λάσπη (Valpin: 560), ενώ εξίσου δημοφιλής ήταν ο Χορός της Αρκούδας (Bear Dance), στον οποίο ο κρατούμενος έτρεχε και μαστιγωνόταν ενώ κουβαλούσε έναν κουβά με νερό στα χέρια που ήταν δεμένα με χειροπέδες και δεχόταν χτυπήματα κάθε φορά που νερό έπεφτε από τον κουβά (Valtin: 573).

Την περίοδο μάλιστα μετά την πτώση του Χίτλερ, στην Γερμανία εμφανίστηκαν επιπλέον τρόποι βασανισμού, όπως ο «γαλαζοαίματος χοίρος» (blue-blood pig), με δύο εναλλακτικούς τρόπους: με τα χέρια δεμένα πίσω από την πλάτη, ο βασανιστής άνοιγε τα δάχτυλα του βασανιζόμενου και τοποθετούσε ανάμεσά τους βελόνες. Με ένα κατσαβίδι προκαλούσε σύσπαση στο μηχανήμα, και οι βελόνες τρυπούσαν το δέρμα ανάμεσα στα δάχτυλα. Στην δεύτερη εκδοχή, χρησιμοποιούνταν κρεβάτια με προσαρμοσμένους κυλίνδρους, όμοιους με σωλήνες καμινάδας, στην εσωτερική επιφάνεια των οποίων υπήρχαν καρφιά. Στερεώνονταν γύρω από τα πόδια του κρατούμενου με τρόπο που όταν συστέλλονταν τα καρφιά τον τρυπούσαν από τους αστραγάλους έως τους μηρούς (Schlabrendorf, 1965: 312).

Κατά την παραμονή τους στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, εκτός από τις σωματικές επιθέσεις που δέχονταν με χτυπήματα κάθε είδους από τους φύλακες, οι αιχμάλωτοι αναγκάζονταν να χτυπούν ο ένας τον άλλο, αντιβαίνοντας στην κοσμοθεωρία τους και στις πεποιθήσεις τους, με κύριο στόχο των NAZI την αποπροσωποποίησή τους και την

μεταστροφή της συμπεριφοράς τους σε απόλυτα υποτακτική. Οι αιχμάλωτοι στα στρατόπεδα στοιβάζονταν σε μία άμορφη μάζα, χωρίς μέλλον, χωρίς αίσθηση χρόνου και εαυτού, και υφίσταντο διαρκώς ταπεινώσεις και εξευτελισμούς (Bettelheim, 1967: 124, 130-131). Πέρα από την γενική μεταχείριση των αιχμαλώτων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης με βασανιστικές μεθόδους, οι πρακτικές εξατομικεύονταν και κινούνταν σε όλο το εύρος κακομεταχείρισης, με κάποιες από αυτές να περιλαμβάνουν την ροή νερού στα αφτιά του αιχμαλώτου, ηλεκτροσόκ, το «υποβρύχιο», την βύθιση δηλαδή του αιχμαλώτου στο νερό έως ασφυξίας, τον τραυματισμό των γεννητικών οργάνων κυρίως με την βύθισή τους σε καυτό νερό, ακρωτηριασμούς, ξυλοδαρμούς έως θανάτου, κρέμασμα με το σώμα σε εξαιρετικά άβολες θέσεις (π.χ., οι βασανιστές στο Άουσβιτς κρεμούσαν τους αιχμαλώτους με τα χέρια και τα πόδια δεμένα μεταξύ τους και το σώμα τους να κρέμεται από μεταλλικά ελάσματα ανάμεσα σε δύο τραπέζια). Κατά την κίνηση του σώματος του αιχμαλώτου, οι βασανιστές τον χτυπούσαν με μεταλλικά ελάσματα, έριχναν καυτό νερό στο σώμα του ή λάδι στην μύτη, ενώ συχνά έσπαγαν τα δόντια του ή έβγαζαν τα δάχτυλά του (Garlinski, 1975: 149, 157). Οι αναφορές για το Άουσβιτς περιγράφουν ακόμα συγκεκριμένα σημεία, που χρησίμευαν για την τιμώρηση των ανυπάκουων κρατουμένων ή όσων έκαναν παραβάσεις. Οι συχνότερες περιγραφές αναφέρουν ένα ξύλινο κουτί ή σανίδα, όπου δένόταν ο ανυπάκουος αιχμάλωτος για να υποστεί κυρίως μαστιγώματα ή ξύλο (Bacry & Ternisien, 1980: 94).

Οι αιχμάλωτοι χρησιμοποιήθηκαν εξίσου για πειράματα μέσα στους χώρους των στρατοπέδων συγκέντρωσης, τα οποία διεξάγονταν με την χρήση βασανιστηρίων. Σε κάποια από αυτά τα πειράματα, οι αιχμάλωτοι κλείνονταν σε θαλάμους αποσυμπίεσης, για να διαπιστωθούν οι αντιδράσεις του ανθρώπινου σώματος σε ακραίες καταστάσεις πίεσης, ώστε τα αποτελέσματα να χρησιμοποιηθούν για την βελτίωση συνθηκών για τους Γερμανούς πιλότους, αναγκάζοντας τα «πειραματόζωα» σε αργό και επώδυνο θάνατο. Σε άλλα πειράματα, εξεταζόταν η πήξη στο ανθρώπινο σώμα, η αντίδραση στην ακραία ζέστη και στο ακραίο ψύχος, με τα θύματα να φτάνουν στα όρια του θανάτου και να επανέρχονται στην ζωή με την παρέμβαση άλλων κρατουμένων, ενώ άλλοι μολύνονταν με ελονοσία, σταφυλόκοκκο και τύφο, ώστε να δημιουργηθούν αντίστοιχα εμβόλια και φάρμακα σύμφωνα με τις αντιδράσεις τους, ή υφίσταντο ακτινοβολίες, ανατομικές παρεμβάσεις ζωντανοί και πολλές άλλες πειραματικές διαδικασίες, που τους οδήγησαν στον θάνατο ή στην διά βίου αναπηρία (Cesereanu, 2006).

12. Αυταρχικά Κομμουνιστικά Καθεστώτα: το Παράδειγμα της Ρωσίας

Σε σκληρά καθεστώτα, όπως εκείνο της Σταλινικής Ρωσίας, παρότι τα πρότυπα είχαν τις ρίζες τους σε ήδη γνωστούς και παραδοσιακούς τρόπους βασανισμού, όπως αυτοί που προαναφέρθηκαν, οι σταλινικοί βασανιστές φαίνεται ότι προτιμούσαν περισσότερο μεθόδους όχι απλώς που άφηναν σημάδια στο σώμα, αλλά τέτοιας έντασης, που θα μπορούσαν να καταστούν μοιραίοι για τον ανακρινόμενο, εκτός αν ο τελευταίος επρόκειτο να εμφανιστεί σε δημόσια δίκη, οπότε η εμφάνισή του όφειλε να μην μαρτυρά την κακομεταχείριση που είχε υποστεί. Η πεποίθηση πάντως, ότι τα κομμουνιστικά καθεστώτα πρωτοστατούσαν στην επιβολή μεθόδων βασανισμού, δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα, χωρίς όμως να είναι και απολύτως αληθής. Ο συνδυασμός σωματικών και ψυχολογικών μεθόδων ήταν εξαιρετικά συνηθισμένος στην καθεστωτική και μετεπαναστατική Ρωσία (Rejali: 2009, 70).

Μαρτυρίες από τις μεθόδους της Τσέκα (cheka – η μυστική σοβιετική αστυνομία) από την δεκαετία του 1920, αναφέρουν ανακριτικές διαδικασίες που στηρίζονταν στην απάνθρωπη μεταχείριση του κρατούμενου: ο κρατούμενος στεκόταν ξυπόλυτος πάνω σε μία καυτή μεταλλική επιφάνεια, ενώ ταυτοχρόνως δεχόταν χτυπήματα από μαστίγιο με μεταλλικές άκρες, έως ότου η πλάτη του από τον λαιμό ως την λεκάνη μετατραπεί σε μία άμορφη μάζα διαλυμένης σάρκας (Gerson, 1976: 143-44). Η μυστική σοβιετική αστυνομία αρεσκόταν επίσης να εισάγει βελόνες κάτω από τα νύχια στα δάχτυλα των χεριών των κρατουμένων, να αφαιρεί τα νύχια τους με τανάλλες, να ρίχνει λιωμένο κερί στα σώματά τους, να ανάβει κεριά στην περιοχή των γεννητικών οργάνων τους, να υποβάλλει τους κρατούμενους σε κλύσμα με θρυμματισμένο γυαλί, να «μαρκάρει» τους ανακρινόμενους με πυρωμένο σίδηρο, να βιάζει και να καίει τους κρατούμενους και να τους χτυπάει στο πρόσωπο με ένα σιδερένιο γάντι, με την επιφάνειά του καλυμμένη με μεταλλικά καρφιά (Melgounon, 1926: 163-165, 180, 185; Hingley, 1971: 128; Leggett, 1981: 198).

Φαίνεται ότι από τα χαρακτηριστικά της ρωσικής μυστικής αστυνομίας είναι η εξειδίκευση των αστυνομικών σε συγκεκριμένες μεθόδους βασανισμού (Melgounon, 1926: 128). Οι εξειδικευμένες πρακτικές που εφαρμόστηκαν από την Τσέκα, άφησαν παρακαταθήκη στο οπλοστάσιο των βασανιστών έως και σήμερα και περιλαμβάνουν το δέσιμο των κρατουμένων σε σανίδες και εισαγωγή τους σε φούρνους, αφαίρεση του δέρματος του κρανίου, η αφαίρεση του δέρματος του χεριού και μετατροπή του σε γάντι, σταύρωση και λιθοβολισμό, μετατροπή των κρατούμενων σε ζωντανά αγάλματα, αφού τους έβρεχαν με νερό και τους έβαζαν να τρέχουν στο πολικό ψύχος και πολλές άλλες (Leggett, 1986: 197-198).

Η σοβιετική Ρωσία πολύ συχνά επιδιδόταν σε μαζικές εκκαθαρίσεις, που οδηγούσαν στον βασανισμό και στον θάνατο εκατομμύρια πολίτες. Κατά την δεκαετία του 1930, στο

πλαίσιο τέτοιων εκκαθαρίσεων φαίνεται ότι εκατομμύρια Ρώσων υπέστησαν καθαρά και ορατά βασανιστήρια: διαδοχικές ανακρίσεις, αποστέρηση ύπνου (Conquest, 1990: 121-123, 279), ξυλοδαρμούς τέτοιας έντασης που πολύ συχνά κατέληγαν στην πλήρη ακρήστευση και μόνιμη αναπηρία των βασανιζόμενων (Shterra, 1962). Εξίσου, δεν ήταν σπάνιος ο θάνατος των κρατούμενων κατά την διάρκεια της ανάκρισης, ή η εκτέλεσή τους, ενώ ακόμα συχνότερα, όσοι επιβίωναν από αυτές τις συνθήκες συνήθως κατέληγαν σε σκληρά στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας, όπου και πέθαιναν από πείνα ή από το κρύο (Lipper, 1951: 162-191; Meier, 2003: 159-308).

Η σοβιετική Ρωσία είχε υιοθετήσει την τακτική των εικονικών δικών, με σκοπό να δοθούν στην δημοσιότητα οι πληροφορίες που επέλεγε το καθεστώς και να δημιουργηθεί η εντύπωση στην τοπική και διεθνή κοινή γνώμη ότι επρόκειτο για μία κοινωνία ανοιχτή (Rejali, 2009: 78). Στο πλαίσιο αυτών των δικών, χρειάστηκε οι ανακριτές να εξελίξουν τις τεχνικές τους και να βρουν τρόπους ώστε οι κρατούμενοι να συνεχίσουν να υποστηρίζουν την ομολογία που αποκτήθηκε με την χρήση βασανιστηρίων και κατά την διάρκεια της εικονικής δίκης. Για την επίτευξη αυτού του στόχου κυρίως επιδόθηκαν στις παρατεταμένες ανακρίσεις, την στέρηση ύπνου, την διαρκή έκθεση σε ισχυρό φωτισμό, την συνεχόμενη όρθια στάση και την προσομοίωση της επερχόμενης εκτέλεσης σε περίπτωση μη συμμόρφωσης (Leites & Bernaut, 1954: 22).

Οι κύριες τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτό το πλαίσιο δεν διέφεραν από όσα γνωρίζουμε και σήμερα για τα καθαρά ή αόρατα βασανιστήρια. Γίνεται συνεπώς λόγος για: συνεχόμενες ανακρίσεις από πολλούς ανακριτές διαδοχικά, κυρίως κατά την διάρκεια της νύχτας, συνοδευόμενες από μερική ή ολική στέρηση ύπνου (Hinkle & Wolff, 1956: 129; Gliksman, 1948: 282), καθώς επίσης, προσβολές, ταπεινώσεις και απειλές (Stypulkowski, 1962: 260; Tchernavin, 1935: 107-108, 172; Beck & Godin, 1951: 185; Lyons, 1937: 459). Μεταξύ των τρόπων που μετέρχονταν οι βασανιστές παίζοντας με το μυαλό των βασανιζόμενων ήταν και η επανάληψη της ίδιας ιστορίας από κάθε ανακριτή διαδοχικά, όπως και η επανάληψη της ίδιας ερώτησης με ακριβώς τον ίδιο επιτονισμό (El Compensino, 1952: 133, 140; Ivanov-Rezumnik, 1965: 88-95; Weissberg, 1952: 230).

Η χρήση έντονων φώτων απευθείας στο πρόσωπο των κρατουμένων χωρίς την δυνατότητα να στρέψουν αλλού το βλέμμα τους επίσης χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον (Stypulowski, 1962: 260), όπως και ο βασανισμός θέσης. Η ανάκριση με τον κρατούμενο να στέκεται όρθιος για ώρες ονομάστηκε *vystoika* (Kranchenko, 1946: 261). Πρόκειται για ένα βασανιστήριο εξοντωτικό, με τους αστραγάλους να διπλασιάζονται σε μέγεθος από το πρήξιμο μέσα σε 24 ώρες, καθιστώντας την κίνηση αγωνιώδη, δημιουργώντας μεγάλες

φουσκάλες και αυξάνοντας τον καρδιακό ρυθμό και καταλήγοντας ακόμα και σε παύση της λειτουργίας των νεφρών (Beck & Godin, 1951: 45, 52). Μετά την επιστροφή του στο κελί, ο κρατούμενος αναγκαζόταν να κοιμάται σε συγκεκριμένη θέση, με τα χέρια στην κουβέρτα και τα μάτια προς το φως (Stypulkowski, 1962: 250). Η μεταχείριση των κρατούμενων αντικαθεστωτικών σε ακόμα πιο συγκεκριμένα σημεία, όπως στο Αρχιπέλαγος Γκούλαγκ, εκτεινόταν από τον σεξουαλικό ακρωτηριασμό και την αφαίρεση δέρματος και ματιών, έως την καύση είτε με φωτιά, είτε με οξέα, αλλά και σε λιγότερο σωματικά παρεμβατικές μορφές βασανισμού, με την χρήση γαργαλητού και στην απόλυτη ταπείνωση του κρατούμενου με τους φύλακες να ουρούν είτε πάνω, είτε μέσα στο στόμα του, καθώς και με την άσκηση ψυχολογικής πίεσης με ψευδείς ηχογραφήσεις κραυγών των μελών της οικογένειάς του και εικονικές εκτελέσεις (Cesereanu, 2006).

Λόγω της ορατότητας κατά την διάρκεια των εικονικών δικών, οι ξυλοδαρμοί γίνονταν χωρίς να αφήνουν σημάδια στο σώμα, περιλαμβάνοντας κλωτσιές στις κνήμες, χαστούκια στο πρόσωπο, χτυπήματα στα νεφρά και κινήσεις πνιγμού, καθώς και την χρήση αντικειμένων, όπως λάστιχα ή σακιά (Beck & Godin, 1951: 54-55; Lyons, 1937: 459; Brunovsky, 1931: 131). Τα κελιά, τα οποία χρησιμοποιούνταν για τους κρατούμενους ήταν είτε υπερβολικά ζεστά ή παγωμένα, ή σκοτεινά και υγρά, σε πολλές περιπτώσεις ατομικά για κάθε κρατούμενο, ή ασφυκτικά γεμάτα από εκατοντάδες κρατούμενους, όπως βλέπουμε να συμβαίνει και σε άλλες κουλτούρες βασανισμού ακόμα και πρόσφατα (Hinkle & Wolff, 1956: 129; Lyons, 1937: 459).

Σε μία παραλλαγή της ακινητοποίησης, οι κρατούμενοι φορούσαν ζουρλομανδύα, με το κεφάλι τυλιγμένο με υγρό ύφασμα, το οποίο στεγνώνοντας πίεζε το πρόσωπο με τρόπο οδυνηρό (Conquest, 1990: 125). Εξίσου συχνή ήταν η χρήση μπάνιου με παγωμένο νερό και η αναγκαστική και υποχρεωτική σίτιση με παστή ρέγγα, ένα φαγητό που αφυδατώνει τον οργανισμό (Conquest; Tucker, 1992: 169). Ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος ψυχολογικής χειραγώγησης για την προσήλωση στην ομολογία, που συναντούμε στην σοβιετική Ρωσία είναι η μέθοδος “Yezhov”, η οποία στηρίζεται στην αξιολόγηση από τον ανακριτή του χαρακτήρα του κρατούμενου, των φόβων και των αδυναμιών του και χρήσης τους κατά την ανάκριση (Conquest, 1990: 278; Hinkle & Wolff, 1956: 136-142). Κυρίως προσποιούνταν την ανάπτυξη φιλικής σχέσης με τον κρατούμενο, φτάνοντας ακόμα και στο σημείο να κλάψουν μαζί του κατά την διάρκεια της ομολογίας του (Hinkle & Wolff: 136-142; Schapiro, 1971: 431), έπαιζαν παιχνίδια με τους κρατούμενους, χρησιμοποιώντας τις ομολογίες λιγότερο σημαντικών κρατούμενων για να εξαναγκάσουν τις ομολογίες των σημαντικότερων

από αυτούς και χρησιμοποιούσαν τις τελευταίες για τους πλέον ανθεκτικούς και ανυπότακτους (γνωστό και ως το δίλημμα του φυλακισμένου) (Kitchin, 1970: 16-17).

Ένα από τα ιδιαίτερα βασανιστήρια της μετεπαναστατικής Ρωσίας, που δεν συναντούμε σε αυτήν την μορφή σε κάποια άλλη κουλτούρα, είναι αυτό του «μεταφορέα» (Conveyor). Πρόκειται για μία τεχνική που χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον στους Εβραίους της Ρωσίας, με την αξίωση από τις αρχές να τους παραχωρήσουν τα χρήματα και τα αποθέματα χρυσού, που φαντάζονταν ότι διέθεταν. Σε αυτόν τον τρόπο βασανισμού, οι κρατούμενοι μεταφέρονταν από τα «κελιά με τις ψείρες» σε αίθουσες όπου κάθονταν υπάλληλοι του καθεστώτος μπροστά σε γραφεία και έπρεπε να περνούν από μπροστά τους για να δέχονται τις βρισιές και τις φωνές τους, τις απειλές και τις απαιτήσεις για παράδοση των τιμαλφών τους. Ήταν αναγκασμένοι να τρέχουν από υπάλληλο σε υπάλληλο και από αίθουσα σε αίθουσα έως την στιγμή που παρέδιδαν όσα χρήματα και χρυσό είχαν – όσοι και εφόσον είχαν – ή έχαναν τις αισθήσεις και την συνείδησή τους, οπότε επέστρεφαν στο κελί με τις ψείρες μέχρι να ανασυντάξουν δυνάμεις και να ξαναμπούν στις αίθουσες με τους ανακριτές. Αυτή η διαδικασία μπορούσε να διαρκέσει ώρες, με τους ανακριτές να εναλλάσσονται στις θέσεις τους και να συνεχίζουν την δουλειά του προκατόχου τους (Tchernavin, 2010: 102-104). Σύμφωνα με τις μαρτυρίες όσων είχαν υποστεί αυτό το βασανιστήριο, επρόκειτο για μία δοκιμασία εξαιρετικά εξαντλητική, όχι μόνο για το σώμα, αλλά και για τον νου. Όλοι σχεδόν οι τρόποι βασανισμού συνεχίστηκαν στην Ρωσία και, λόγω των πολιτικών ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει η χώρα, έως και σήμερα, ο βασανισμός αποτελεί μία εξόχως κοινή πρακτική.

13. Η Κουλτούρα της Αμερικανικής Ηπείρου

Η αμερικανική ήπειρος, από τις Ηνωμένες Πολιτείες έως και την Λατινική Αμερική, έχει διαχρονικά παρουσιάσει μεγάλη έφεση στην χρήση τεχνικών βασανισμού. Η ρατσιστική δράση της Κου Κλουξ Κλαν, οι δικτατορίες των λατινικών χωρών, οι εμπόλεμες συρράξεις, αλλά και η έντονη δράση της αστυνομίας, προσφέρουν πληθώρα παραδειγμάτων βασανισμού. Οι χώρες της Λατινικής Αμερικής συγκεκριμένα, κατά βάση με στρατιωτικές κυβερνήσεις, συχνά υποκινούμενες, ή υποστηριζόμενες από τις Ηνωμένες Πολιτείες, χρησιμοποίησαν τα βασανιστήρια ως μέσο επιβολής της εθνικής ασφάλειας. Δημιούργησαν εκτελεστικά αποσπάσματα, στρατιωτικά δηλαδή σώματα, που επιδίδονταν σε απαγωγές, βασανισμούς και εκτελέσεις. Χώρες όπως η Βραζιλία, πραγματοποιούσαν βασανισμούς, κυρίως ψυχολογικούς, σωματικούς και σεξουαλικούς, μπροστά στην οικογένεια του θύματος και την χαρακτηριστική για την χώρα μέθοδο «το κλαδί του παπαγάλου», με τα χέρια του

θύματος δεμένα στους αστραγάλους και το σώμα του κρεμασμένο από έναν στύλο, να περιστρέφεται γύρω του και να παραμένει κρεμασμένο σε αυτήν την στάση για να δεχτεί χτυπήματα σε διάφορα σημεία του και ηλεκτροσόκ (Cesereanu, 2006).

Η στρατιωτική κυβέρνηση Πινοσέτ στην Χιλή εξόπλισε με εργαλεία βασανισμού τα στρατιωτικά κέντρα της χώρας, μετατρέποντας τα στάδια σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπου εφαρμόζονταν: κάψιμο με τσιγάρο και οξύ, εικονικές εκτελέσεις, μαζικοί βιασμοί, ακρωτηριασμοί, βυθίσεις σε νερό ή λάδι, η σχάρα, γνωστή ως *parilla*, κατά την οποία το θύμα δενόταν με μεταλλικά, ηλεκτροφόρα ελάσματα, η *picana* (μεταλλικό ηλεκτρικό εργαλείο που χρησιμοποιούνταν στην κτηνοτροφία), όπως και αναγκαστική βιαιοπραγία από ένα μέλος μίας οικογένειας προς ένα άλλο (Garcia Villegas, 1990).

Θα μπορούσε να γίνει αναφορά σε πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής, η αναφορά αυτή ωστόσο, δεν θα μπορούσε να είναι εξαντλητική στο πλαίσιο της παρούσας. Οι δύο χώρες για τις οποίες έγινε λόγος παραπάνω, είναι ενδεικτικές της κουλτούρας που επικράτησε κατά τον 20^ο τουλάχιστον αιώνα στην περιοχή αυτή του κόσμου. Εξίσου μεγάλο ενδιαφέρον φαίνεται να παρουσιάζει και το βόρειο τμήμα της Ηπείρου, με τις Ηνωμένες Πολιτείες να επιδίδονται σε μεθόδους βασανισμού τόσο σε αμερικανικό έδαφος, όσο και στο εξωτερικό, με τα στρατιωτικά και τα αστυνομικά σώματα να εφαρμόζουν κάποιες από τις πλέον σύγχρονες τεχνικές. Στην Αμερικανική κουλτούρα, μάλιστα, η λογική της βάνουσης συμπεριφοράς, κυρίως κατά την αστυνομική ανάκριση ήταν και μάλλον παραμένει εξαιρετικά διαδεδομένη, με τα βασανιστήρια κατά την δεκαετία του 1930 να λαμβάνουν χώρα σε σκοτεινά δωμάτια, απομακρυσμένων περιοχών, σε κρυφές τοποθεσίες με τους ανακριτές να έχουν την δυνατότητα να ασκούν σωματική βία με χτυπήματα, μαστιγώματα, γρονθοκοπήματα, κρεμάσματα (National Commission – Wickersham Report, 1931).

Τα Αμερικανικά αστυνομικά τμήματα σε μεγάλο μέρος της χώρας φημίζονταν κατά το πρώτο τουλάχιστον μισό του 20^{ου} αιώνα για τον συνδυασμό τεχνικών βασανισμού, γνωστού και ως «ανάκριση τρίτου βαθμού». Ο όρος προέκυψε το 1910 από τον πρόεδρο της Διεθνούς Ένωσης των Αρχηγών της Αστυνομίας, Richard Sylvester, ο οποίος περιέγραψε τα καθήκοντα της αστυνομίας σε τρεις βαθμούς: σύλληψη σε πρώτο βαθμό, μεταφορά στο τμήμα σε δεύτερο βαθμό και ανάκριση σε τρίτο βαθμό (Larson, 1925: 221-225). Σε αυτήν την διαδικασία, σύμφωνα με την αναφορά της Wickersham Commission (1931), περιλαμβάνονταν: η επί μακρόν ανάκριση με διαρκή εναλλαγή ανακριτικών υπαλλήλων, με παράλληλη επιβολή στέρησης ύπνου στον ανακρινόμενο, έως του σημείου απόσπασης της επιθυμητής (αληθινής ή μη) ομολογίας. Η χρήση καθαρού ξυλοδαρμού, δηλαδή χτυπημάτων με βαριά αντικείμενα χωρίς αιχμηρές άκρες, με ελαστικά αντικείμενα όπως λάστιχα,

μεταξωτά σακιά γεμισμένα με διάφορα υλικά, με γάντια του μποξ κτλ., με δεδομένο ότι αυτά τα αντικείμενα δεν αφήνουν εμφανή σημάδια στο σώμα ήταν επίσης από τις προσφιλέστερες μεθόδους ανάκρισης. Μεταξύ των πλέον διαβόητων τεχνικών που κατ' εξοχήν χρησιμοποιήθηκε στα αστυνομικά τμήματα του Σικάγου, ήταν η χρήση τηλεφωνικού καταλόγου για χτυπήματα στην κροταφική περιοχή των ανακρινόμενων, που επέτρεπε τον αιφνιδιασμό, ακόμα και την πλήρη αναισθητοποίησή τους. Για τα χτυπήματα επίσης επιλέγονταν περιοχές του σώματος που δεν κάνουν εύκολα μελανιές, όπως τα νεφρά, η κοιλιά, το κοίλο σημείο πάνω από την λεκάνη, τα γεννητικά όργανα.

Η δεύτερη μέθοδος, προσφιλής στις αμερικανικές αστυνομικές αρχές κατά το διάστημα αυτό ήταν η χρήση ηλεκτρισμού και πηγών φωτός: πολύ ισχυρά φώτα στρέφονταν ευθέως στο πρόσωπο του κρατούμενου και αναβόσβηναν (O'Sullivan, 1928; Larson, 1932). Εξίσου, σε κάποιες περιοχές, όπως το Dallas, οι αστυνομικοί εφαρμόζαν ηλεκτρισμό απευθείας στο σώμα του κρατούμενου, με την «ηλεκτρική μαϊμού» να προτιμάται σε αυτήν την περιοχή, και μία αυτοσχέδια ηλεκτρική καρέκλα να «ενισχύει» την πρόθεση για ομολογία σε κάποια αστυνομικά τμήματα του Arkansas (Wickersham Commission, 1931: 139). Σε μία πιο ευφάνταστη τεχνική, η αστυνομία του Seattle χρησιμοποιούσε κελιά με τοίχους καλυμμένους με ηλεκτροφόρο υλικό, πάνω στο οποίο πίεζαν τους κρατούμενους (Villard, 1927: 611-612).

Στο ίδιο πλαίσιο της ανάκρισης τρίτου βαθμού, εξαιρετικά προσφιλής στις αμερικανικές αστυνομικές αρχές ήταν η υποβολή των ανακρινόμενων σε βασανιστήρια θέσης του σώματος και σε ασκήσεις εξάντλησης. Στην πρώτη περίπτωση, οι ανακρινόμενοι αναγκάζονταν να παραμείνουν σε μία κανονική, φυσιολογική στάση μέχρι σημείου εξαντλήσεως, όπως, για παράδειγμα, σε όρθια στάση, ή με τα χέρια προτεταμένα για υπερβολικά μεγάλο χρονικό διάστημα, έως ότου προκληθεί οδυνηρό πρήξιμο στα άκρα (Rothman, 2002: 153, 155). Αντιστοίχως, κατά την μέθοδο των ασκήσεων εξάντλησης, ο ανακρινόμενος καλούνταν να πραγματοποιεί απλές, συνηθισμένες ασκήσεις σε πολλές επαναλήψεις, πριν ή κατά την διάρκεια της ανάκρισης (Larson, 1925).

Από τις πλέον επίπονες μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον από την αμερικανική αστυνομία είναι εκείνες που εμπόδιζαν την αναπνοή των κρατουμένων, είτε με την χρήση νερού είτε με την αποστέρηση αέρα: οι ανακριτές έσφιγγαν την γραβάτα του ανακρινόμενου έως και την απώλεια των αισθήσεών του ενίοτε, τον υπέβαλλαν σε μπάνιο με παγωμένο νερό, εισήγαν στον λαιμό του έναν σωλήνα συνδεδεμένο με την βρύση, πλημμυρίζοντας με νερό έως εξαιρετικά επώδυνης έκτασης τα εσωτερικά του όργανα, ή κρατώντας τον ανακρινόμενο σε ύπτια στάση έριχναν νερό στα ρουθούνια του,

δημιουργώντας συνθήκες ασφυξίας και παράλληλα μία αίσθηση τρόμου, η οποία συνήθως οδηγούσε σε καταναγκαστική ομολογία (waterboarding – Παράρτημα 21) (Wickersham Commission, 1931).

Άλλες διαδεδομένες τεχνικές βασανισμού αφορούν τους χώρους υπερβολικής ζέστης (sweatboxes), που χρησιμοποιήθηκαν ευρέως κατά τον Αμερικανικό Εμφύλιο Πόλεμο. Επρόκειτο για χώρους που εφάπτονταν σε φούρνους, με τους φύλακες να τροφοδοτούν την φωτιά με λαστιχένια παπούτσια, προκαλώντας αποκρουστικές μυρωδιές σε συνδυασμό με ασφυκτική ζέστη (Larson, 1925: 222). Στην εξέλιξή τους στον 20^ο αιώνα, οι χώροι αυτοί μετατράπηκαν σε σκοτεινά κελιά απομόνωσης, με ενδεικτική την «μαύρη τρύπα» του Denver (Παράρτημα 22), τα οποία ήταν κατά περίπτωση είτε πολύ ζεστά, είτε πολύ κρύα ή εξαιρετικά υγρά, κτλ. (Mannix, 1964; Sears, 1948). Εξίσου, η χρήση ουσιών, όπως η σκοπολαμίνη και η αμοβαρβιτάλη (βαρβιτουρικά φάρμακα), γνωστά ως «ο ορός της αλήθειας», καθώς και η χρήση αλκοόλ, αποτέλεσαν μεθόδους εξαναγκασμού σε ομολογία (Deeley, 1971; McDonald, 1986). Αντιστοίχως, χρησιμοποιήθηκε ο εγκλεισμός σε κελί γεμάτο με δακρυγόνο αέριο (O'Sullivan, 1926: 297). Τέλος, έχει αναφερθεί η χρήση συσκευών που ακινητοποιούν τον ανακρινόμενο κατά την διάρκεια της ανάκρισης (London, 1915: 51-60).

Η ανάκριση τρίτου βαθμού, ακόμα και πιο βίαιες μέθοδοι ανάκρισης, αποτέλεσαν την συνηθέστερη ανακριτική μέθοδο για τις αμερικανικές αστυνομικές αρχές κατά την δεκαετία του 1930, χωρίς αυτό να αποτελεί παραβίαση των βασικών αρχών που εφαρμόζονταν την εποχή εκείνη για την απόσπαση ομολογιών (Hopkins, 1931; Lavine, 1930). Φαίνεται, ότι οι αστυνομικοί στην Αμερική δεν δίσταζαν να προκαλέσουν σωματικό ή ψυχικό πόνο στους κρατούμενους, αντιθέτως, επρόκειτο για μία συστηματική και γενικότερα αποδεκτή μέθοδο (Leo, 2004). Σύμφωνα με τον W. R. Kidd από το Πανεπιστήμιο Berkeley της California (1940: 45-46), «η ανάκριση τρίτου βαθμού και γενικώς οι βίαιες ανακριτικές μέθοδοι δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται γιατί: δεν οδηγούν στην αλήθεια, αφού κάθε ανακρινόμενος θα πει οτιδήποτε του ζητηθεί αν υποβληθεί σε επαρκώς επώδυνη μεταχείριση, γεγονός που συχνά φέρνει αθώους στην φυλακή και αφήνει έξω του ένοχους. Επίσης, τα στοιχεία που έχουν συλλεγεί με αυτόν τον τρόπο, πλέον καταρρέουν στην δικαστική αίθουσα, ενώ δημιουργούν ταυτοχρόνως στην κοινή γνώμη προβλήματα εμπιστοσύνης προς την αστυνομία και συχνά προκαλούν έντονες αντιδράσεις, ειδικά αν προκύψει ο θάνατος του ανακρινόμενου». Ο ίδιος ο Kidd υποστηρίζει ότι μόνο τρία πράγματα μπορούν να συμβούν στον ανακρινόμενο: να ομολογήσει οτιδήποτε του ζητηθεί, να οδηγηθεί στην παραφροσύνη αν τα βασανιστήρια είναι αρκετά σοβαρά και να πεθάνει. Αντιστοίχως, διαπιστώνει ότι

αυτού του είδους οι πρακτικές πλήττουν την ίδια την αστυνομία. Οι παραπάνω μέθοδοι, δηλαδή η ανάκριση τρίτου βαθμού εξέλειψαν ως οργανωμένος τρόπος βασανισμού από τις αρχές ακόμα του 20^{ου} αιώνα. Ωστόσο, οι τεχνικές που διαμορφώθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο αυτό, συνεχίζουν και εφαρμόζονται έως και σήμερα, είτε μεμονωμένα, είτε συνδυαστικά. Πρόκειται για τεχνικές που συχνά συναντούμε σε διάφορα πλαίσια και όχι μόνο στην αμερικανική κουλτούρα. Σίγουρα πάντως, οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν κατά την χρονική αυτή περίοδο αποτέλεσαν την βάση για την ανάπτυξη των αόρατων βασανιστηρίων, που άνθισαν και συνεχίζουν να ανθούν παγκοσμίως.

Οι Αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες και πιο συγκεκριμένα η CIA όχι απλώς εφάρμοσε μεθόδους βασανισμού, αλλά σύμφωνα με μαρτυρίες και αναφορές χρηματοδότησε ερευνητικά προγράμματα για την ανάπτυξη μεθόδων αναγκαστικής ομολογίας κρατουμένων και εξέδωσε ακόμα και εγχειρίδιο για να περιγράψει τις μεθόδους που μπορούν να χρησιμοποιηθούν, το επονομαζόμενο KUBARK (1963). Ενώ το εγχειρίδιο περιγράφεται ως οδηγός της αποτελεσματικής ανάκρισης, στην ουσία αναφέρεται στις μεθόδους που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, χωρίς απαραίτητα να αποτελούν τρόπους ανθρώπινης μεταχείρισης κρατουμένων.

Αναλυτικότερα, το KUBARK αναφέρεται σε πλήθος σωματικών και ψυχολογικών παρεμβάσεων που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν «ενισχυτικά» προς την διάθεση του κρατούμενου να «σπάσει» και να μιλήσει. Συγκεκριμένα, στο εγχειρίδιο αναλύονται τόσο τα βασικά χαρακτηριστικά των ανακριτών και των ανακρινόμενων, όσο και οι διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν, ώστε να καταρτιστεί ένα ασφαλές και αποτελεσματικό πλάνο ανάκρισης, όπως και οι μη-καταναγκαστικές μορφές ανάκρισης. Εκτενής είναι η αναφορά που γίνεται (KUBARK, 1963: 82-104) στις καταναγκαστικές μεθόδους ανάκρισης υπόπτων ή πηγών όπως τους αναφέρει. Σε αυτό το τμήμα του εγχειριδίου αναλύονται διεξοδικά οι πρακτικές περιορισμού, σύλληψης, κράτησης, στέρησης αισθητηριακών ερεθισμάτων, απειλών και πρόκλησης φόβου, εξασθένησης, πρόκλησης πόνου, ενίσχυσης της ευπειθείας και ύπνωσης, νάρκωσης και εντοπισμού του ψεύδους. Πολλοί από αυτούς τους τρόπους συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται ακόμα και σήμερα από τις αμερικανικές και άλλες αστυνομικές και στρατιωτικές δυνάμεις. Όπως θα γίνει αντιληπτό και παρακάτω, ο αμερικανικός στρατός, ιδιαίτερα μετά από τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στην Νέα Υόρκη και στην Ουάσιγκτον, ενίσχυσε σημαντικά τις μεθόδους καταναγκαστικής πειθούς κατά την ανάκριση υπόπτων, με μέσα βασανισμού όμοια με αυτά που αναλύονται στο KUBARK.

Μεγάλη έμφαση δίνεται στο εγχειρίδιο σε τέσσερις δέσμες ψυχολογικών τεχνικών, που αφορούν τις μεθόδους καταναγκαστικής πειθούς μέσω βασανισμού. Συγκεκριμένα, η πρώτη δέσμη έχει να κάνει με την προσέγγιση του «καλού αστυνομικού – κακού αστυνομικού» που είναι γνωστή και χρησιμοποιείται έως και σήμερα. Η δεύτερη έχει να κάνει με την ψυχολογική παλινδρόμηση, την οποία το KUBARK πλαισιώνει συνολικά, βασισμένο σε θεωρίες της ψυχανάλυσης και της Gestalt, υποστηρίζοντας ότι επιτυγχάνεται μέσω της ματαίωσης, με τεχνικές που περιλαμβάνουν την αποδιαφοροποίηση (μείωση του περιβαλλοντικού υποβάθρου) και την αποδιοργάνωση (με την δημιουργία εσωτερικών συγκρούσεων), την μεταβολή της αντίληψης του χρόνου και την συντριβή της αίσθησης ασφάλειας και σταθερότητας της τρέχουσας κατάστασης για τον κρατούμενο (Rejali, 2009: 382-383).

Στην τρίτη δέσμη, η γνώση που είχε συσσωρευτεί από την ευρωπαϊκή αποικιοκρατία και στηριζόταν στην πολιτισμική ταπείνωση κατά την φυλάκιση και μετά και περιλαμβάνει πρακτικές όπως η παραβίαση των θρησκευτικών προσταγών του κρατούμενου, για παράδειγμα η επιβολή σε μουσουλμάνους να φάνε χοιρινό ή να καταναλώσουν αλκοόλ, να αφαιρέσουν την χιτζάπ ή την μπούργκα οι γυναίκες, ή το τουρμπάν οι άντρες, ή το αναγκαστικό ξύρισμα κοκ. Αυτές οι πρακτικές βρίσκουν εφαρμογή ακόμα και σήμερα, όπως κατέδειξαν οι μαρτυρίες από τις φυλακές του Abu Ghraib (Rejali, 2004). Τέλος, η τέταρτη δέσμη ψυχολογικών παρεμβάσεων αφορά την ενίσχυση της τόλμης με την οποία οι στρατιώτες έμπαιναν σε εμπόλεμες επιχειρήσεις, με την διαμόρφωση και περιγραφή τεχνικών, όπως τα «αντίμετρα για εχθρική ανάκριση» που συμπεριελήφθησαν στο πρόγραμμα SERE (Survival, Evasion, Resistance, Escape – Επιβίωση, Διαφυγή, Αντίσταση, Δραπέτευση) (Lemon, 2005: 199).

Εξετάζοντας τα βασανιστήρια από την άποψη της κουλτούρας, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες και η CIA ειδικότερα, ανέπτυξαν μία συγκεκριμένη νοοτροπία απέναντι στο ζήτημα των βασανιστηρίων. Μαρτυρίες όπως αυτή που αναφέρεται στο βιβλίο της Naomi Klein, *το Δόγμα του Σοκ* (2010: 43-73) και αναφέρονται στα προγράμματα που έχει χρηματοδοτήσει η CIA, κυρίως στο Πανεπιστήμιο McGill και στον καθηγητή Cameron, ενισχύουν την πεποίθηση ότι η αμερικανική κουλτούρα, δεν παρέμεινε στην ανάκριση τρίτου βαθμού, ούτε και απομακρύνθηκε από αυτού του είδους τις πρακτικές, όπως κατά καιρούς είχε εξαγγελθεί από Αμερικανούς προέδρους (ο Obama εν προκειμένω, ήταν ο τελευταίος που εξήγγειλε την εξάλειψη των βασανιστηρίων και το κλείσιμο φυλακών, όπως το Guantanamo και το Abu Ghraib, με

σχετική νομοθετική πράξη, η οποία όμως ποτέ δεν εφαρμόστηκε. Humanrightsfirst.org, 2015).

Όπως αναφέρει η Klein στο βιβλίο της και σύμφωνα με τις μαρτυρίες ανθρώπων που είχαν ακουσίως συμπεριληφθεί σε αυτά τα χρηματοδοτούμενα από την CIA προγράμματα, όπως το Bluebird, και η μετεξέλιξή του σε Artichoke και έπειτα σε MKULTRA (Klein, 53-54), με την συμμετοχή ογδόντα ιδρυμάτων μεταξύ των οποίων σαράντα τέσσερα πανεπιστήμια και δαπάνη που ξεπερνούσε τα 25 εκατομμύρια δολάρια, ερευνήθηκε διεξοδικά η ανθρώπινη συμπεριφορά κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και η δυνατότητα που έδινε η επιστήμη για απόσπαση πληροφοριών με την χρήση επιστημονικών τεκμηριωμένων μεθόδων βασανισμού, με την αρχική συμμετοχή πρακτόρων της υπηρεσίας, οι οποίοι έπειτα αντικαταστάθηκαν από πραγματικά περιστατικά ανθρώπων που είχαν υποστεί πλήση εγκεφάλου. Αντικείμενα έρευνας σε αυτά τα πειράματα ήταν κατά βάση αθώοι πολίτες, κυρίως ψυχικά πάσχοντες στην Αμερική, στον Καναδά και στην Γαλλία, με την διαδικασία να κορυφώνεται κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 (Rejali, 2009: 384) και τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών να συνεχίζουν να εφαρμόζονται πολλά χρόνια αργότερα, στις φυλακές του Guantanamo και στο Abu Ghraib (Klein, 43-73).

Φαίνεται ότι τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτό το πλαίσιο είχαν συγκεκριμένες επιπτώσεις στις ικανότητες των ανθρώπων που τις υφίσταντο. Για παράδειγμα, η αποστέρηση από κάθε αντιληπτικό και αισθητηριακό ερέθισμα προκαλούσε ακραία σύγχυση και παραισθήσεις, σημαντική, προσωρινή μείωση της πνευματικής ικανότητάς τους και διαμόρφωνε τους συμμετέχοντες σε εξόχως ευεπηρεάστους δέκτες των μηνυμάτων που προτεινόταν κατά την διάρκεια της διαδικασίας. Η αποστέρηση αντιληπτικών ερεθισμάτων επιτυγχανόταν με τον εγκλεισμό των θυμάτων σε λευκά κελιά, σε απόλυτη, δηλαδή, απομόνωση σε δωμάτια με πλήρη ηχομόνωση, κατακλυσμένα από λευκούς ήχους και ολοσχερή αποστέρηση κάθε αντιληπτικού ερεθίσματος με την χρήση ωτασπίδων και χαρτονένιων κυλίνδρων εφαρμοσμένων στα χέρια για την αποτροπή του θύματος να αντιληφθεί την αυτοεικόνα του, για χρονικό διάστημα που έφτασε ακόμα και τις 35 ημέρες ήταν κάποιες μόνο από τις πρακτικές στις οποίες επιδόθηκαν κατ' εντολή των Αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών (Παράρτημα 23) (Klein, 43-73).

Στο ίδιο πλαίσιο βρίσκονταν και τεχνικές όπως το «δωμάτιο του ύπνου», στο οποίο οι ασθενείς-πειραματόζωα ήταν υποχρεωμένοι υπό την επήρεια φαρμακευτικής αγωγής να κοιμούνται επί 15 έως 30 ημέρες για 20-22 ώρες ημερησίως και να ξυπνούν μόνο για να φάνε και να πάνε στην τουαλέτα, σε συνδυασμό με την αναστάτωση της ρουτίνας των ασθενών, όπου τα γεύματα σερβίρονταν σε απροσδιόριστες χρονικές στιγμές, όπως και με την άρνηση

των νοσηλευτών να απευθύνουν έστω τον λόγο στους ασθενείς. Με τα πειράματα αυτά σημειώνεται μία σημαντική παρέμβαση στην αντίληψη του χώρου και του χρόνου, η οποία επιτυγχάνεται με την συνεχή ροή αισθητηριακών ερεθισμάτων και με την μνήμη, δύο παράγοντες τους οποίους τα προγράμματα αυτά, καθώς και οι πρακτικές βασανισμού σε οποιοδήποτε πλαίσιο απενεργοποιούν (Klein, 2010: 58). Αυτού του είδους τα προγράμματα και τα αποτελέσματά τους, είναι χαρακτηριστικά της Αμερικανικής κουλτούρας του βασανισμού και αποτελούν μέρος της μεθοδολογίας που εφαρμόζεται από τις αμερικανικές στρατιωτικές κυρίως αρχές σε επιχειρήσεις ανά τον κόσμο, πολύ περισσότερο την τελευταία τουλάχιστον δεκαετία, με τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας να έχει κηρυχθεί μονομερής και να επιτρέπει στην αμερικανική συνείδηση την χρήση κάθε μέσου, όσο απάνθρωπο και αν είναι.

14. Η Κουλτούρα του Αμερικανικού Στρατού – The Ticking Time-Bomb Scenario

Η χρήση του βασανισμού, όπως φαίνεται συνεχίζει και είναι αποδεκτή από την αμερικανική κουλτούρα, από την εποχή των σκλάβων έως και σήμερα. Τα χρηματοδοτούμενα προγράμματα της CIA, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω, καθώς και η ανάκριση τρίτου βαθμού που είχε προηγηθεί αποτέλεσαν την εξέλιξη των μεθόδων αυτών και των πρακτικών που εφαρμόζονταν σε αμερικανικό έδαφος, σχεδόν απαρέγκλιτα σε όλη την διάρκεια ύπαρξης του αμερικανικού κράτους. Ωστόσο, υπήρξε ένα κομβικό σημείο στην ιστορία της χώρας, που καθόρισε τον τρόπο με τον οποίο ο βασανισμός ενισχύθηκε ως μέθοδος απόσπασης πληροφοριών, εκφοβισμού ή έστω απλής επίδειξης δυνάμεων. Το γεγονός αυτό είναι το τρομοκρατικό χτύπημα στην Νέα Υόρκη και την Ουάσιγκτον την 11^η Σεπτεμβρίου του 2001.

Η αμερικανική κυβέρνηση, υπό την προεδρία του George W. Bush (2001-2009), έχοντας υποστεί την τρομοκρατική αυτή επίθεση και ενώ είχε συμμετάσχει και αποδεχτεί διεθνείς συμβάσεις, όπως εκείνες της Γενεύης (1984) για την εξάλειψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης μεταχείρισης κρατουμένων, ανέπτυξε μία θεωρητική υπόθεση, το σενάριο της ωρολογιακής βόμβας (ticking bomb scenario), το οποίο κατ' ουσίαν αμφισβητούσε την ανάγκη της πλήρους απαγόρευσης των βασανιστηρίων, όπως αυτή επιβαλλόταν από τις προαναφερθείσες συνθήκες. Το σενάριο αυτό υποθέτει ότι αν ένας δυνητικός δράστης τρομοκρατικής ενέργειας, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει στον θάνατο πολλούς πολίτες, βρίσκεται στα χέρια των αρχών και ενδέχεται να αποκαλύψει τις πληροφορίες που θα αποτρέψουν αυτήν την επίθεση μόνο αν βασανιστεί, τότε θα έπρεπε να επιτρέπεται ο βασανισμός του (Association for the Prevention of Torture, 2007). Πρόκειται

για ένα σενάριο, που λειτουργεί χειριστικά προς το συναίσθημα, τοποθετώντας μάλιστα το δίλημμα συχνά σε προσωπικό επίπεδο, δίνοντας δραματικό τόνο στην συνθήκη, έτσι ώστε να προκαλέσει αισθήματα θαυμασμού και συμπάθειας προς τον βασανιστή, δημιουργώντας μία ισχυρή εικόνα και να υποβάλει την ανάγκη για έστω κάποιες εξαιρέσεις στην απαγόρευση της πρακτικής αυτής. Η αποδεδειγμένη αναποτελεσματικότητα των βασανιστηρίων θα μπορούσε να αποτελέσει το ισχυρότερο ίσως επιχείρημα εναντίον αυτού του σεναρίου, το οποίο ωστόσο φαίνεται να παραβλέπεται, αφού η αμερικανική τουλάχιστον κυβέρνηση επισήμως, σίγουρα πάντως και πολλές άλλες κυβερνήσεις, που ενδεχομένως αποδέχονται και σέβονται τις διεθνείς συνθήκες, συνεχίζουν και χρησιμοποιούν τα βασανιστήρια ως μία αποτελεσματική μέθοδο, παρά τις περί του αντιθέτου διαπιστώσεις (Stout, 2011).

Τόσο στο πλαίσιο του σεναρίου της ωρολογιακής βόμβας, όσο και στην γενικότερη κουλτούρα του αμερικανικού αστυνομικού και στρατιωτικού συστήματος, η εφαρμογή πρακτικών βασανισμού, σε όλες τις μορφές τους, κυρίως στις αόρατες, έχει γίνει γνωστή μέσα από πλήθος περιστατικών, που έχουν δει το φως της δημοσιότητας τα τελευταία χρόνια από διάφορα σημεία του πλανήτη, όπου οι ΗΠΑ διεξάγουν στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η εφαρμογή αυτών των πρακτικών κατά κανόνα λαμβάνει χώρα σε σημεία του πλανήτη, εκτός αμερικανικού εδάφους, γνωστά ως «κρυφές φυλακές» (black sites – Παράρτημα 24). Σύμφωνα με την Διεθνή Αμνηστία (2019), όταν αναφερόμαστε σε κρυφές φυλακές, μιλάμε για σημεία σε χώρες, που δεν έχουν υπογράψει ή επικυρώσει τις διεθνείς συμφωνίες αναφορικά με τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη μεταχείριση κρατουμένων, στα οποία σημεία μεταφέρονται άνθρωποι που η CIA θεωρεί ύποπτους για τρομοκρατικές επιθέσεις, χωρίς υποχρεωτικά να υπάρχουν τα απαραίτητα στοιχεία, που συνηγορούν προς αυτήν την κατηγορία και υφίστανται κακοποιητική μεταχείριση.

Πρόκειται για μία αμερικανική τακτική περιορισμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Πολέμου στην Τρομοκρατία, με τις αμερικανικές υπηρεσίες να χρησιμοποιούν πρακτικές βασανισμού, χωρίς κανέναν έλεγχο, σε κρατούμενους που θεωρούν ότι έχουν μεγάλη σημασία, σε 20 κρυφές φυλακές ανά τον κόσμο, που βρίσκονται, μεταξύ άλλων, στην Ταϊλάνδη, την Πολωνία, την Ρωσία, την Λιθουανία, στην Συρία, στην Αίγυπτο, στο Αφγανιστάν, στην Ιορδανία, στο Μαρόκο και το Κόσοβο (Διεθνής Αμνηστία, 2019). Τις περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με την ύπαρξη και τον τρόπο λειτουργίας αυτών των σημείων, τις παίρνουμε από περιφερειακές πηγές, αφού η επίσημη ενημέρωση είναι έως και ανύπαρκτη.

Για παράδειγμα, ο οργανισμός υποστήριξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων *Reprieve* (<https://reprieve.org.uk/update/trump-black-sites-torture/>, 2019), αναφέρει τους τρόπους

δράσης των αρχών ως προς τα σημεία αυτά: οι αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες κρατούν ανθρώπους, που τους ονομάζουν «εχθρούς πολεμιστές» (enemy combatants). Σύμφωνα με τον νομικό ορισμό, πρόκειται για ανθρώπους, που βρίσκονται σε ένα προσωρινό στάτους, κατά το οποίο κρατούνται, χωρίς να τους έχουν απαγγελθεί κατηγορίες, χωρίς δικαστικό έλεγχο (habeas corpus), ή πρόσβαση σε δικηγόρο (Duhaine, legal dictionary, 2019). Οι κρατούμενοι, προσάγονται με την διαδικασία της κατ' εξαίρεση παράδοσης, δηλαδή απάγονται και μεταφέρονται με τρόπο αιφνιδιαστικό και με πλήρη στέρηση αντίληψης με την χρήση κουκούλας, στους χώρους των κρυφών φυλακών, χωρίς οι ίδιοι ή οι οικείοι τους ή οι επίσημοι φορείς του κράτους τους, ή οποιοσδήποτε άλλος να γνωρίζει πού βρίσκονται. Κατά την παραμονή τους στις κρυφές φυλακές, υφίστανται «ενισχυμένες τεχνικές ανάκρισης», όπως κατ' ευφημισμό αποκαλούνται τα βασανιστήρια, με τις πλέον συνηθισμένες τεχνικές που χρησιμοποιούνται να αφορούν τον εικονικό πνιγμό, την στέρηση ύπνου και τροφής, τον περιορισμό σε μικρά κουτιά για μεγάλα χρονικά διαστήματα, τις πιεστικές στάσεις του σώματος, την εξαναγκαστική γύμνια, τις σεξουαλικές απειλές και την πρωκτική ενυδάτωση ή σίτιση (εισροή τροφής ή νερού από τον πρωκτό). Οι κρατούμενοι, μετά από μακροχρόνια παραμονή σε αυτούς τους χώρους, που έχει φτάσει έως και τα τέσσερα χρόνια αφήνονται ελεύθεροι, επιστρέφοντας στις χώρες από τις οποίες απήχθησαν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο (Siems, 2011: 35).

Αυτές οι διαδικασίες εντάχθηκαν στο Πρόγραμμα Παράδοσης, Κράτησης και Ανάκρισης (Rendition, Detention and Interrogation Program) της CIA (Siems, 2011: 67), και κάποιες από αυτές περιγράφονται γλαφυρά, ακόμα και στον τύπο, όπως φαίνεται από άρθρο της εφημερίδας *The Guardian*, περίπου τέσσερα χρόνια πριν: οι κρατούμενοι έμεναν σε κελιά, που περισσότερο έμοιαζαν με μπουντρούμια, όπως αυτά που υπήρχαν στις εγκαταστάσεις COBALT, μίας φυλακής, που χωρίς να έχει γίνει επισήμως γνωστό βρισκόταν στο Αφγανιστάν, σε συνθήκες απόλυτου σκότους, διαρκώς αλυσοδεμένοι, σε απομόνωση σε κελιά με δυνατή μουσική και μόνο έναν κουβά, που χρησίμευε ως τουαλέτα, σε συνθήκες ψύχους, όπου και παρέμεναν γυμνοί με τα χέρια δεμένα πάνω από το κεφάλι. Συχνά, οι ανακριτές έσερναν τον κρατούμενο σε έναν μακρύ διάδρομο, φωνάζοντας, σκίζοντας τα ρούχα του, καλύπτοντας το κεφάλι του με κουκούλα, ή δένοντάς τον με ταινία και χτυπώντας τον, ή προχωρώντας σε πράξεις εικονικού πνιγμού. Η παραμονή εκεί συνοδευόταν από αποστέρηση ύπνου, που σε κάποιες περιπτώσεις έφτασε έως τις 180 ώρες, την στήριξη του σώματος πάνω σε σπασμένα άκρα, το μπάνιο με κρύο νερό ή την παραμονή του κρατούμενου γυμνού σε παγωμένο πάτωμα, πολύωρο δέσιμο στον τοίχο και φυσικά, πρωκτική σίτιση και ενυδάτωση, πνιγμούς, δηλαδή σχεδόν όλο το εύρος βασανισμού, που

αφήνει όσο γίνεται λιγότερα σωματικά σημάδια, αλλά τρομακτικά ψυχικά τραύματα στους κρατούμενους λόγω της έντονης συναισθηματικής επιβάρυνσης που υφίστανται, εξ αιτίας του φόβου, της κατακλυσμιαίας αγωνίας και της απόγνωσης, που βιώνουν, πέρα από τον σωματικό πόνο.

Παρότι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η επιλογή των τρόπων, των μέσων, των εργαλείων βασανισμού, όπως και οι τεχνικές εφαρμογής τους δεν είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένης εκπαίδευσης, στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών υπάρχει μία ιδιαιτερότητα: πολλοί από τους ανακριτές, τους πράκτορες ή τους φύλακες σε χώρους άσκησης βασανισμού και πολύ περισσότερο στις κρυφές φυλακές, είχαν περάσει από την στρατιωτική εκπαίδευση SERE (Survival, Evasion, Resistance, Escape – Επιβίωση, Διαφυγή, Αντίσταση, Δραπέτευση) και ακολουθούν πρωτόκολλα, όπως αυτά έχουν εγκριθεί από τον Υπουργό Άμυνας της κυβέρνησης Bush, Donald Rumsfeld, που επιτρέπουν προσβολές, χτυπήματα, ηλεκτροσόκ, βίαιη αφαίρεση των ρούχων, και άλλες πράξεις βασανισμού, με πρόθεση την πρόκληση πόνου ή τον εκφοβισμό των κρατουμένων. Κάποιοι από τους εκπαιδευτές στο SERE, όπως οι John Rankin και Christopher Ross, που βρέθηκαν στο Guantanamo, αποτελούν την απόδειξη της κυβερνητικής έγκρισης για αυτές τις πρακτικές, η οποία φαίνεται να επανέρχεται από την κυβέρνηση Trump, έπειτα από την αντίθεση που είχε δηλώσει ο προηγούμενος πρόεδρος των ΗΠΑ, Barack Obama, χωρίς ασφαλώς να έχει κινηθεί περισσότερο ενεργά για την παύση τέτοιων ενεργειών (Lowth, 2017).

Έπειτα από προσφυγές στα διεθνή δικαστήρια και καταγγελίες στην Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού πρώην κρατούμενων, θυμάτων βασανισμού σε κρυφές φυλακές των Ηνωμένων Πολιτειών, όπως εκείνες των Abu Zubaydah, κρατούμενου στις φυλακές της Ταϊλάνδης, Mohammed Jawad, κρατούμενου στο Guantanamo, Khalid Sheikh Mohammed, Abd al-Rahim al Nashiri και άλλων, σε φυλακές που βρίσκονται σε ευρωπαϊκά εδάφη, χώρες όπως η Ρουμανία και η Λιθουανία αναγκάστηκαν να παραδεχτούν ότι διευκόλυναν τις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες, επιτρέποντας την χρήση χώρων στην επικράτειά τους, που λειτούργησαν ως κρυφές φυλακές, για την κακοποιητική και βασανιστική μεταχείριση κρατουμένων (Siems, 2011: 19). Ασφαλώς, αυτού του είδους οι καταγγελίες και οι προσφυγές, παρότι αυξάνουν την ορατότητα του γεγονότος και την αντίδραση της παγκόσμιας κοινότητας απέναντι σε κράτη με παρόμοιες πρακτικές, ωστόσο δεν έχουν φανεί ως τώρα τόσο ισχυρές, ώστε να προκύψει η πλήρης εξάλειψη τέτοιων μεθόδων (Παράρτημα 25).

15. Βασανιστήρια και η Κουλτούρα των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Ο πόνος πάντα ασκούσε κάποιου είδους γοητεία στους ανθρώπους. Από τις διαβατήριες και θρησκευτικές τελετές πρωτόγονων κοινωνιών και τους δημόσιους βασανισμούς κατά τον Μεσαίωνα, έως την απεικόνιση του ανθρώπινου πόνου και της ανθρώπινης παρέμβασης στην πρόκλησή του από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κατά τις τελευταίες πολλές δεκαετίες, ο πόνος φαίνεται να ενδιαφέρει, να αναπαράγεται και να απεικονίζεται με πολλούς τρόπους, ιδίως στην μαζική δυτική κουλτούρα. Ιδιαίτερος τα βασανιστήρια, αν και έχουν υπάρξει διαχρονικά από τις πλέον αδέξιες μεθόδους για την απόσπαση πληροφοριών, ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται στα μαζικά μέσα και κυρίως στα ψυχαγωγικά μαζικά μέσα τους προσδίδει μαγικές ιδιότητες, ιδιαίτερος μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στην Αμερική: τα θύματα εμφανίζονται να μην μιλούν ιδιαίτερος, αλλά να κατονομάζουν πρόσωπα και τοποθεσίες ή να δίνουν ημερομηνίες, με μία ακρίβεια που σπανίως απαντάται στην πραγματικότητα, ενώ ο βασανισμός τελειώνει με την ομολογία, δίνοντας την εντύπωση ότι έτσι ανοίγει η υπόθεση, γεγονός που ενισχύει ακόμα περισσότερο την πεποίθηση ότι τα βασανιστήρια είναι ο τρόπος που θα φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα (Flynn & Salek, 2012: 3).

Παρότι σε πολλά είδη φιλομορφίας εδώ και πολλές δεκαετίες τα βασανιστήρια έχουν αποτελέσει σημαντικό στοιχείο της πλοκής, από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και μετά, φαίνεται να υπήρξε ακόμα μεγαλύτερη ενασχόληση με το θέμα, με σκηνές βασανιστηρίων να περιλαμβάνονται σε όλα σχεδόν τα κινηματογραφικά είδη, δράσης, δράματα, ακόμα και κωμωδίες, χωρίς άλλο λόγο, παρά μόνο για την τέρψη και την έξαψη του κοινού. Κάποιες από τις εξαιρετικά δημοφιλείς ταινίες, στις οποίες έχουν συμπεριληφθεί σκηνές βασανιστηρίων, και ταυτοχρόνως η αντίστοιχη κουλτούρα της εύκολης και αποτελεσματικής χρήσης τέτοιων μεθόδων, είναι: *The Passion of Christ* (2004), *Mr. & Mrs. Smith* (2005), *Casino Royale* (2006), *V for Vendetta* (2006), *Rendition* (2006), *Inglorious Basterds* (2009) και πολλές άλλες. Σημαντική φαίνεται να είναι η παραγωγή και η ζήτηση ταινιών, που ανήκουν σε μία συγκεκριμένη κουλτούρα, τις ταινίες βασανιστηρίων-πορνό, που παρουσιάζουν σκηνές βασανιστηρίων με σεξουαλικό περιεχόμενο, ωστόσο αυτό το είδος δεν θα μας απασχολήσει εδώ (Edelstein, 2006).

Γιατί όμως έχει τόση σημασία η απεικόνιση των βασανιστηρίων στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση; Αρχικά, η κινηματογραφική και τηλεοπτική παραγωγή επηρεάζεται βαθιά και βρίσκεται σε άμεση συσχέτιση με τις πολιτικές, πολιτισμικές και ιστορικές συνθήκες της εποχής κατά την οποία διαμορφώνονται: αντανakλούν, αμφισβητούν, υπονομεύουν, πάντως, με κάποιο τρόπο εμπλέκονται με αυτές τις συνθήκες της εποχής (Kolker, 2000: 13-14). Ο κινηματογράφος, σε αντίθεση με όσα ενδεχομένως ισχυρίζονται

κάποιοι ακαδημαϊκοί, θεωρητικοί του κινηματογράφου, οι οποίοι επιμένουν ότι πρόκειται απλώς για ένα παιχνίδι εικόνων, είναι ένα μέσο πλουραλιστικό που περιλαμβάνει λόγο, μουσική, κινούμενη εικόνα, που αφομοιώνει πολλά περισσότερα από απλές, στατικές εικόνες σε παράθεση (Braudy, 2002: 10), «αρθρώνει τον κόσμο» (Kolker: xiii), αφήνοντας στον δημιουργό το περιθώριο απόφασης ως προς τα μέσα, την αλληλουχία, την αναλογία και την διάρκεια απεικόνισης των γεγονότων, όπως επίσης καθαυτό το περιεχόμενο, την ένταση και την ζωντάνια με τις οποίες θα αναδειχθεί. Ασφαλώς, η απεικόνιση της πραγματικότητας δεν μπορεί να είναι ρεαλιστική, αλλά περνάει μέσα από το πρίσμα της καλλιτεχνικής απόδοσης, αλλά και της κουλτούρας που πρεσβεύεται κατά περίπτωση (Flynn & Salek, 2012: 4-5).

Ο βασανισμός στην προκειμένη περίπτωση, δηλαδή στον τρόπο που απεικονίζεται στα μέσα, αποτελεί μία ανδρική δραστηριότητα, υποστηρίζοντας και εμπράκτως την αρσενική υπόσταση, όπως αυτή στερεοτυπικά αναδεικνύεται στον Δυτικό κόσμο: η Δυτική αρρενωπότητα κατεξοχήν βασίζεται στην αρχή της κυριαρχίας, με τους άνδρες να την ενσαρκώνουν κυριαρχώντας πάνω σε κάποιους άνδρες και σε όλες ανεξαιρέτως τις γυναίκες (Huggins, Haritos-Fatouros & Zimbardo, 2002: 85).

Αυτή η κουλτούρα του υπερβολικού ανδρισμού, που καλλιεργείται κατά κόρον ως τρόπος κοινωνικοποίησης στα στρατιωτικά περιβάλλοντα, κάνοντας τους εργαζόμενους να θεωρούν τους εαυτούς τους ως πολεμιστές και υπερασπιστές της εθνικής ασφάλειας, η οποία πρέπει να διασφαλιστεί με την άσκηση βίας, ιδιαιτέρως απέναντι σε όσους θεωρούνται εχθροί, περιγράφεται με τρόπο γλαφυρό στην παγκόσμια, κυρίως όμως στην Αμερικανική φιλμογραφία. Αντιστοίχως, η κουλτούρα του φύλου δεν αποδίδεται αναλόγως, παρότι στην πραγματικότητα είναι εξαιρετικά εμφανής. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα του Guantanamo, όπου ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό (20% περίπου) των ανακριτών ήταν γυναίκες, οι οποίες υιοθέτησαν διαφορετικούς τρόπους επιβολής βασανιστηρίων. Προσβολές σεξουαλικού χαρακτήρα, όπως η χρήση ψεύτικου εμμηνορροϊκού αίματος για να κάνουν τους κρατούμενους να νιώσουν βρώμικοι και να καταστείλουν με τον τρόπο αυτό την δυνατότητά τους να προσευχηθούν, η σωματική επαφή μαζί τους ώστε να προκληθεί στύση, την οποία έπειτα πρόσβαλλαν και χλεύαζαν, η απειλή προς τους κρατούμενους για βιασμό τους, η επιβολή χρήσης γυναικείων εσωρούχων, ή αντιστοίχως, προσβολές στο θρησκευτικό τους φρόνημα, με εξαναγκασμούς σε παραβίαση των κανόνων του και λιγότερο σωματικούς βασανισμούς, όπως χτυπήματα του κεφαλιού στο τραπέζι ή τραυματισμός των άκρων, αποτελούν μεθόδους με πρόσημο φύλου (Center for Constitutional Rights, 2006: 10).

Η απεικόνιση των βασανιστηρίων στην τέχνη, η διοχέτευση δηλαδή της εικόνας αυτής στο ευρύ κοινό, δεν είναι πρόσφατη και δεν περιορίζεται στην περίοδο κατά την οποία

ο βασανισμός δεν αποτελεί πλέον δημόσιο θέαμα. Σε αντιδιαστολή με παρελθούσες εποχές, όταν τα βασανιστήρια αποτελούσαν θέαμα λαϊκής κατανάλωσης, στον σύγχρονο κόσμο περιορίζονται σε χώρους φυλακών ή στρατοπέδων, πίσω από συρματοπλέγματα, όπου δεν μπορούν να εισχωρήσουν τα αδιάκριτα δημόσια βλέμματα. Η απεικόνισή τους στα μαζικά μέσα, είτε ψυχαγωγικά, είτε ενημερωτικά διεγείρουν την φαντασία του κοινού (Enders, 1999: 6), προκαλώντας του ταυτοχρόνως αισθήματα γοητείας και αποτροπιασμού (Flynn & Salek, 2012: 8).

Οι καλλιτέχνες κάθε είδους, ποιητές, συγγραφείς, ζωγράφοι, κινηματογραφιστές, μπορούν να δημιουργήσουν μία συνθήκη «σκοτεινής γοητείας» αναφορικά με τον βασανισμό (Coetzee, 1992). Ο πόνος του θύματος, αλλά και η διαδικασία λήψης της απόφασης των δικαστών για επιβολή βασανισμού, όπως και η συναισθηματική κατάσταση και τα πατριωτικά κίνητρα του βασανιστή, βρήκαν την ακριβή αναπαράστασή τους, ακόμα από την ελληνική αρχαιότητα, τους ρωμαϊκούς χρόνους και την Αναγέννηση, με τους αντίστοιχους πίνακες και τα γλυπτά της εποχής να αισθητικοποιούν, να ερωτικοποιούν και να εκλογικεύουν τις πράξεις βασανισμού (Eisenman, 2007).

Ο βασανισμός, λοιπόν, φαίνεται ότι διαχρονικά αποτέλεσε στην τέχνη πηγή «απόλαυσης» για το κοινό, αφήνοντας σημαντικές υπόνοιες ότι στην περίπτωση που πραγματικά ενοχλούσε το κοινό, το τελευταίο δεν θα μπορούσε να αντέξει την θέα του (Enders, 1999: 12). Τον ρόλο των μορφών τέχνης, που πρόσφεραν αυτήν την υπηρεσία στο κοινό, έχει πλέον αναλάβει ο κινηματογράφος και η τηλεόραση, παρουσιάζοντας ωστόσο όσα συμβαίνουν στους χώρους βασανισμού με περισσότερα δραματικά ή μελοδραματικά στοιχεία, τα οποία προφανώς δεν υφίστανται σε καμία περίπτωση στην πραγματικότητα (Flynn & Salek: 8).

Αυτό που συμβαίνει στην κινηματογραφική ή τηλεοπτική απόδοση των βασανιστηρίων είναι να παρουσιάζονται με συγκεκριμένο τρόπο οι συμμετέχοντες και οι καταστάσεις. Για παράδειγμα, στις περισσότερες ταινίες και στις τηλεοπτικές εκπομπές, καλλιεργείται ο μύθος ότι ο βασανισμός αποτελεί ένα αποτελεσματικό μέσο για την απόσπαση μίας αληθούς ομολογίας και ότι ο βασανιστής με τις παρεμβάσεις του, θα καταφέρει, έπειτα από ένα μικρό διάστημα αντίστασης από τον βασανιζόμενο, να αποσπάσει πληροφορίες, που δεν θα μπορούσαν να αποκαλυφθούν με κάποιον άλλο τρόπο. Ο βασανισμός λαμβάνει χώρα μέσα από την σχέση εξουσίας που διαμορφώνεται μεταξύ των δύο, με τον βασανιστή να μπορεί να απαλλάξει τον βασανιζόμενο από τον πόνο, είτε με την σωτηρία, ή με τον θάνατό του (Foucault, 1990). Κατά την κινηματογραφική ή τηλεοπτική απόδοση, ενισχύεται η φαντασίωση ότι η άσκηση έντονου σωματικού πόνου θα οδηγήσει

στην αποκάλυψη τρομακτικών συνωμοσιών εναντίον του κράτους, κάτι που προφανώς δεν ισχύει, καταδεικνύει ωστόσο, αυτή η εμμονή με την ομολογία, μία σημαντική ανασφάλεια ως προς την ποιότητα των υπηρεσιών εθνικής ασφάλειας και κυρίως των υπηρεσιών πληροφοριών (Flynn & Salek, 2012: 10).

Ενώ σε πραγματικές συνθήκες, η παρακολούθηση μίας πράξης βασανισμού κατά κανόνα δημιουργεί αισθήματα αποστροφής τόσο για την πράξη καθαυτή, όσο και για τον δράστη της, στις κινηματογραφικές απεικονίσεις (Scarry, 1985: 35), ο βασανιστής συνήθως αναπαρίσταται σαν μία μεσσιανική φιγούρα, ή έστω σαν ένας άνθρωπος σοβαρός, η διαχείριση και οι επώδυνες πράξεις του οποίου δεν είναι απλώς σωστές, είναι απαραίτητες. Αντιστοίχως, ο πόνος του βασανιζόμενου εμφανίζεται σαν μία ουσιώδης, ωφέλιμη ποιότητα, κρίσιμη για την αποκατάσταση της κοινωνικής τάξης και για την σωτηρία αθώων. Η εικόνα, που διαμορφώνεται, συνεπώς, για τον βασανιστή δεν είναι εκείνη του εγκληματία, αλλά του έκνομου σωτήρα του πολιτισμού, ο οποίος δεν διστάζει να κάνει την υπέρβαση, προκειμένου να πετύχει τον στόχο του, να προστατεύσει τους πολίτες, ανασύροντας αισθήματα συμπάθειας προς τον βασανιστή και όχι προς τον βασανιζόμενο (Flynn & Salek, 2012: 10-11).

Τα κινηματογραφικά και τηλεοπτικά προϊόντα, δεν επηρεάζονται απλώς από την ευρύτερη κοινωνική και πολιτισμική συνθήκη, αλλά στο πλαίσιο μίας αμφίδρομης σχέσης, αυτά τα προϊόντα επηρεάζουν και ως έναν βαθμό διαμορφώνουν το πλαίσιο στο οποίο κινούνται. Η αύξηση των ταινιών και σειρών με βασανισμούς έπειτα από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στην Αμερική, καθώς και η αλλαγή στην τρόπο απεικόνισης των βασανιστών είναι ενδεικτικά αυτής της αμφίδρομης σχέσης: οι βασανιστές από φασίστες, έκνομοι ή επίορκοι, διεφθαρμένοι ή παράφρονες υπάλληλοι, μεταμορφώθηκαν σε πράκτορες της αντιτρομοκρατικής, με ηθικές αρχές και επαγγελματισμό, που με τρόπο αποτελεσματικό εκμαιεύουν πληροφορίες από αδίστακτους τρομοκράτες, με βίαιες μεθόδους που σχεδόν νομιμοποιούνται (Rejali, 2009: 478). Το μήνυμα που μεταδίδεται στην κοινωνία μέσα από μία τέτοια περιγραφή έγκειται στην δυνατότητα μίας σύγχρονης, πολιτισμένης κοινωνίας να απορροφήσει τα βασανιστήρια ως μία μη καταδικαστέα πράξη, χωρίς σημαντικές συνέπειες για τους συμμετέχοντες (Flynn & Salek, 2012: 12). Ακόμα και οι ίδιοι οι δράστες εγκλημάτων βασανισμού φαίνεται να τροφοδοτούνται με ιδέες για να εφαρμόσουν στην πρακτική τους, από ταινίες και τηλεοπτικές εκπομπές. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα της τηλεοπτικής σειράς «24» στις Ηνωμένες Πολιτείες, από την οποία αντέγραψαν κατά δήλωσή τους και επανέλαβαν τεχνικές σε πραγματικούς βασανισμούς, όχι

μόνο χαμηλόβαθμοι στρατιώτες, αλλά και ανακριτές, ακόμα και εκπαιδευτές εν είδει παραδείγματος προς τους μαθητευόμενους μελλοντικούς στρατιωτικούς (Sands, 2008: 63).

16. Βασανιστήρια και η Επιστήμη του Πόνου – Γιατί τα Βασανιστήρια δεν Είναι Αποτελεσματικά

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα βασανιστήρια δεν έχουν επιστημονική βάση. Είναι πράξεις ευκαιριακές, που επιδιώκουν το άμεσο αποτέλεσμα, χωρίς οργάνωση ή πλάνο και χωρίς κάποια ιδιαίτερη γνώση. Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, η πρόκληση πόνου μπορεί να αναγκάσει σε συμμόρφωση, υποταγή και διάθεση πληροφοριών. Ωστόσο, αυτή δεν είναι μία άποψη που χαίρει επιστημονικής τεκμηρίωσης, αλλά μάλλον στηρίζεται περισσότερο σε φολκλόρ, αναπόδεικτες αντιλήψεις. Σύμφωνα με την επιστήμη της ψυχολογίας και της νευροψυχολογίας, ο ακραίος πόνος είναι μία εξαιρετικά σύνθετη κατάσταση, αφού συχνά αντιμετωπίζεται η συνθήκη παντελούς έλλειψης πόνου ακόμα και σε περιπτώσεις εκτεταμένων και συντριπτικών τραυματισμών (Melzack & Wall, 1982: 15-19). Επιπλέον, όσο παρατείνεται η διάρκεια πρόκλησης πόνου σε ένα σώμα, τόσο μειώνεται η ικανότητα του σώματος αυτού να βιώσει τον πόνο. Αυτή η ιδιότητα του πόνου είναι γνωστή στους βασανιστές, οι οποίοι αντιλαμβάνονται ότι δεν έχουν την δυνατότητα να αυξάνουν για πολύ την ένταση της σωματικής δυσφορίας που προκαλούν, γιατί εντέλει, θα καταστεί αναποτελεσματική. Έχοντας κατά νου αυτόν τον κορεσμό του σώματος, πολύ συχνά οι βασανιστές ή οι ανακριτές επιλέγουν την εναλλαγή μεταξύ τρόπων βασανισμού, όπως για παράδειγμα, επιβάλλουν ασκήσεις εξάντλησης, όπως το επίπονο, συνεχόμενο τρέξιμο, έπειτα από την φάλαγγα (επαναλαμβανόμενα χτυπήματα στις πατούσες) (Deeley, 1971: 69).

Η απώλεια της αίσθησης του πόνου, έως βαθμού πλήρους εξάλειψής της, ή ακόμα και ανακούφισης από την απευαισθητοποίηση στο αίσθημα του πόνου, καταδεικνύεται μέσα από πλήθος μαρτυριών ανθρώπων που έχουν υποστεί διαφορετικά είδη βασανισμού, από φάλαγγα και βασανισμούς στάσης του σώματος, έως τραυματισμούς και χρήση τοξικών ουσιών, από εφαρμογή ηλεκτρικού φορτίου έως και κάψιμο ή ξυλοδαμούς (Amnesty International, 1974: 58; IMT, 1948, 6: 279-288; Rochester & Kiley, 1999: 148). Προς την ίδια κατεύθυνση της απευαισθητοποίησης από τον υπερβολικό πόνο κινείται και η έκθεση του ανθρώπινου σώματος σε έντονο κρύο: μετά από έκθεση σε παρατεταμένες συνθήκες υπερβολικού ψύχους, το σώμα αναπτύσσει έντονη αδιαφορία προς τον πόνο, με τους επιστήμονες να υποστηρίζουν ότι κύτταρα ευαίσθητα στο κρύο, που υπάρχουν στο ανθρώπινο σώμα, αναπτύσσουν νευρολογικούς μηχανισμούς, που περιορίζουν την αντίληψη

σε κάθε μορφής τραύμα, χωρίς ωστόσο να κατανοούν πλήρως με ποιον μηχανισμό και για ποιον λόγο συμβαίνει κάτι τέτοιο (Bini et al., 1984; Osgood et al., 1990).

Με δεδομένο ότι το αίσθημα του πόνου αποτελείται από ένα πλήθος διαφορετικών σωματικών αισθήσεων και συναισθηματικών αντιδράσεων (π.χ., κάψιμο, σφυροκόπημα, κόψιμο, κτλ.), συχνά οι βασανιζόμενοι αναφέρουν ότι χρησιμοποιούν ένα είδος πόνου, για να αποσπάσουν την προσοχή τους από κάποιον άλλο πόνο που είναι δυσβάσταχτος την δεδομένη στιγμή, δίνοντας στον εγκέφαλο την δυνατότητα να αποτρέψει το σώμα από την κατάρρευση (Melzack & Wall, 1982: 56-69; Hubbell, 1976: 164). Τέλος, μία σημαντική ιδιότητα του πόνου είναι η εξατομικευμένη αίσθηση με την οποία αυτός βιώνεται από τον καθένα: οι βασανιστές γνωρίζουν ότι ο κάθε βασανιζόμενος δεν έχει απλώς διαφορετική αίσθηση και αντοχή, αλλά διαθέτει και διαφορετικό βαθμό αντίστασης σε πλήθος τεχνικών βασανισμού, μία ιδιότητα που, εκτός των άλλων, έχει και πολιτισμική διάσταση. Για παράδειγμα, οι σκληροπυρηνικοί επαναστάτες συνήθως δείχνουν μεγαλύτερα επίπεδα αντοχής, ή χωρικοί από δύσκολες περιοχές, όπως αυτή της Αλγερίας, φαίνεται να έχουν αντέξει βασανιστήρια, που για αντίστοιχους Ευρωπαίους αστούς είχαν υπάρξει συντριπτικά (Thomas, 2002: 94).

Πειράματα σχετικά με τον πόνο έχουν δείξει ότι οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν σχεδόν όμοια ικανότητα αίσθησης πόνου, αλλά μεγάλη απόκλιση στον τρόπο που τον υπομένουν ή στην δυνατότητά τους να ενθαρρύνουν τον εαυτό τους να τον αντέξουν. Γίνεται πάντως κατανοητό ότι οι άνθρωποι που υφίστανται άσκηση πόνου χρησιμοποιούν μέσα ψυχολογικού και νοητικού ελέγχου, όπως η απόσπαση της προσοχής, ή το άγχος, ώστε να μειώσουν την αίσθηση του πόνου (Melzack & Wall, 1982: 30-43; Hinkle & Wolff, 1956; 169). Ενδεικτικά, διαφορετική φαίνεται να είναι η αντιμετώπιση μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικές εμπειρίες, πολιτισμικές πεποιθήσεις, θρησκευτικές καταβολές, ακόμα και επιδιώξεις. Αυτή η διαπίστωση καθιστά τον βασανισμό ένα μοναδικό φαινόμενο για κάθε θύμα του (Glucklich, 2001).

Βασισμένο σε αυτήν την διαπίστωση ακόμα και για μεθόδους βασανισμού, που αναμένεται να έχουν παρόμοιες επιδράσεις, όπως τα ναρκωτικά, το KUBARK (1963: 82-83, 93) αναγνωρίζει ως κρίσιμο παράγοντα στον τρόπο αντίδρασης του βασανιζόμενου στον πόνο τις εμπειρίες ζωής: ένας άνθρωπος, που στην εμπειρία της ζωής του έχει βιώσει πόνο και είναι εξοικειωμένος με αυτόν, δεν ανταποκρίνεται με τρόπο ή κατάρρευση στον βασανισμό. Αυτή η ατομική αντιμετώπιση του πόνου αποτελεί ένα από τα σημεία, που αντίκεινται στην έννοια της επιστημονικής βάσης του βασανισμού. Αυτό σημαίνει ότι δεν θα μπορούσε να υπάρξει μία ενιαία, με επιστημονικό υπόβαθρο εφαρμογή του βασανισμού,

αφού δεν θα αντιδράσουν όλοι με τον ίδιο τρόπο, και μάλιστα, εκείνοι που οι βασανιστές θα επιθυμούσαν περισσότερο να ενδώσουν και να προσφέρουν πληροφορίες, είναι συνήθως εκείνοι που διατηρούν τις μεγαλύτερες αντοχές και αντιστάσεις, ενώ, ακόμα και οι αντιδράσεις του ίδιου βασανιζόμενου θα μπορούσαν να διαφέρουν σημαντικά από την μία ημέρα βασανισμού στην επόμενη, είτε ακόμα και στην διάρκεια της ίδιας ανάκρισης (Rejali, 2009: 449).

Οι έμπειροι βασανιστές, που γνωρίζουν ότι ο βασανισμός δεν αποτελεί μία επιστημονική διαδικασία, συνεπώς δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε όλους με τον ίδιο τρόπο και να φέρει όμοια αποτελέσματα, ενώ διαφορετικοί βασανιστές μπορεί να έχουν διαφορετική επίδραση σε κάθε βασανιζόμενο, ή και ο ίδιος βασανιστής να επιδράσει διαφορετικά στον ίδιο βασανιζόμενο σε άλλη χρονική στιγμή, αλλά έχουν επίσης γνώση της ανακρίβειας της λαϊκής σοφίας ως προς τις ιδιότητες του πόνου, ακολουθούν δύο βασικούς κανόνες ως προς την άσκηση πόνου: πρώτον, όλοι έχουν ένα όριο, συνεπώς, το όριο πρέπει να μπει ψηλά από την αρχή (Alleg, 1958: 60), ώστε να μην προλάβει ο βασανιζόμενος να φτάσει στο σημείο απευαισθητοποίησης στον πόνο. Δεύτερον, λόγω της απρόβλεπτης επίδρασης που μπορεί να έχει κάθε μέθοδος βασανισμού σε κάθε βασανιζόμενο, είναι σκόπιμο να υπάρχει διαθέσιμο ένα εύρος τεχνικών, το οποίο χρειάζεται να εφαρμόζεται με τρόπο μη αναμενόμενο εκ μέρους του βασανιζόμενου, ώστε να του επιβληθεί η περισσότερο επιβλαβής τεχνική, την στιγμή που δεν το περιμένει (Wright & Onate, 1998: 81-82). Αυτή η εναλλαγή και η μετάβαση από την μία τεχνική στην άλλη προκύπτει βάσει της διαίσθησης που αναπτύσσουν οι έμπειροι βασανιστές μέσα στα χρόνια (Fanon, 1968: 269) και εκδηλώνεται ακόμα και μέσα από παράλογους πειραματισμούς, ενώ μπορεί να απειληθεί από τρία ενδεχόμενα: τον θάνατο, την απώλεια συνείδησης και την πρόκληση σοβαρής σωματικής βλάβης στον βασανιζόμενο (Rejali, 2009: 450). Ενώ τα δύο τελευταία ενδεχόμενα είναι αποδεκτά και αναμενόμενα, προκαλούν σημαντικές καθυστερήσεις: κατά την απώλεια συνείδησης, ο βασανιζόμενος κερδίζει χρόνο χωρίς φόβο και πόνο, ενώ ο βασανιστής, δεν έχει την δυνατότητα να αποσπάσει τις πληροφορίες που χρειάζεται (Aubrac & Wing, 1993: 176; Alleg, 1958: 62). Όταν προκύπτει σωματική αναπηρία, επίσης προκαλεί χρονικές καθυστερήσεις, αφού οι βασανιστές περιορίζονται στην εύρεση σημείου στο σώμα, όπου μπορούν να εφαρμόσουν τις πρακτικές τους (Rejali: 451). Αντιθέτως, η πρόκληση του θανάτου του βασανιζόμενου θεωρείται σημαντική αποτυχία εκ μέρους του βασανιστή, ενώ μπορεί να επιφέρει σημαντικές συνέπειες, όπως τιμώρηση, ανάσχεση της πορείας της καριέρας του, ακόμα και αποπομπή από την υπηρεσία σε κάποιες περιπτώσεις (Langguth, 1979; Levy, 1990).

Οι ιδιότητες του πόνου, μάλλον είναι γνωστές από πολύ παλιά στους βασανιστές, οι οποίοι γνωρίζουν ότι είναι σκόπιμο να κρίνουν πότε πρέπει να προχωρήσουν σε πράξεις βασανισμού και πότε να σταματήσουν, ώστε οι τεχνικές τους να έχουν την μέγιστη αποτελεσματικότητα (Fanon, 1968: 269), αλλά και να έχουν την πρόνοια να εξαντλήσουν όλα τα λιγότερο παρεμβατικά μέσα έως ότου καταλήξουν στην χρήση του βασανισμού. Το εγχειρίδιο των Κόκκινων Χμερ για παράδειγμα, διαβόητων για την βαρβαρότητα και την σκληρότητά τους, αναφέρει την σημασία της παραπλανητικής εξαπάτησης των κρατούμενων για την διασφάλιση της συνεργασίας τους, πριν οι ανακριτές προχωρήσουν στην χρήση βασανισμού, ακόμα και ακραίου (Peters, 1996: 270-271). Ανάλογες είναι και οι οδηγίες, που αναφέρονται στο αντίστοιχο κινέζικο εγχειρίδιο κατά τον πόλεμο της Κορέας, στο οποίο επισημαίνεται ότι δεν αναμένεται η αποκάλυψη πληροφοριών από αιχμαλώτους πολέμου που μόλις έχουν συλληφθεί στο πεδίο της μάχης· είναι σκόπιμο να επιτευχθεί ένα επίπεδο εμπιστοσύνης μεταξύ κρατούμενου και ανακριτή, αφού η βιασύνη κατά κανόνα οδηγεί στην αποτυχία (Biderman, 1979: 255). Και σε ευρωπαϊκό έδαφος, το σκεπτικό των βασανιστών ήταν παρόμοιο, γεγονός που αποδεικνύει την καθολικότητα ασχέτως πολιτισμικών και άλλων καταβολών της εφαρμογής των τεχνικών βασανισμού. Στην Γαλλία του παλαιού καθεστώτος, παρά την εύνοια προς τις παρεμβατικές μεθόδους, η διαδικασία κινούνταν βήμα-βήμα, περνώντας από την εξαπάτηση για την απόκτηση εμπιστοσύνης, στην επίδειξη των διαθέσιμων μέσων για τον βασανισμό έως και την τελική χρήση τους για την πρόκληση τρομακτικού πόνου (Silverman, 2001: 46). Προς την κατεύθυνση αυτή συμφωνεί και ο αμερικανικός στρατός, με την μεγαλύτερη, ίσως, έρευνα που διεξήχθη σε μεμονωμένη ομάδα αιχμαλώτων πολέμου, όπου φάνηκε ότι ενδέχεται ο βασανισμός να ενισχύει και όχι να κάμπει την αντίσταση των αιχμαλώτων, λαμβάνοντας υπόψη το παράδειγμα των κομμουνιστών ανακριτών, οι οποίοι απέφευγαν να χρησιμοποιούν τέτοιες τακτικές (Biderman, 1979: 136).

Κατ' ουσίαν, αυτές οι καθυστερήσεις εκ μέρους των έμπειρων βασανιστών, βασίζονται στην γνώση τους και για την ψυχολογία του πόνου: γνωρίζουν ότι το παιχνίδι με τον φόβο των κρατουμένων για την ενδεχόμενη επιβολή βασανιστικών πρακτικών είναι η πλέον συνετή στάση του αποτελεσματικού βασανιστή, αφού αυτό δημιουργεί στον βασανιζόμενο μεγαλύτερη ανησυχία για τον επερχόμενο πόνο, αλλά και την ελπίδα ότι θα μπορούσε ενδεχομένως να αποφύγει αυτόν τον πόνο αν συνεργαστεί. Ασφαλώς, για να θεωρηθεί αξιόπιστη αυτή η τακτική, ο ανακριτής πρέπει να είναι αποφασισμένος να υποβάλει τον ανακρινόμενο σε βασανιστήριο, διαφορετικά η απειλή μόνη της δεν είναι αποτελεσματική (Rejali, 2009: 452).

Σε πρόσφατα εγχειρίδια, όπως το KUBARK της CIA, ακολουθείται η ίδια γραμμή, με τις οδηγίες να προτείνουν την αργή εξέλιξη της ανάκρισης, με τους ανακριτές να καθυστερούν την έναρξη του πόνου, γιατί αν προχωρήσουν πολύ γρήγορα στην πρόκλησή του, έπειτα δεν θα υπάρχει κάποια εντονότερη μέθοδος για να χρησιμοποιήσουν με τους ανθεκτικούς ανακρινόμενους (Kubark, 1963: 95; Bowden, 2003: 64; Budiansky, 2005: 32)

Η λειτουργία του πόνου στον ανθρώπινο οργανισμό έρχεται σε αντίθεση με την αμερικανικής έμπνευσης θεωρία του ticking-bomb scenario. Η άμεση ανάγκη για πληροφορίες και μάλιστα ακριβείς, ώστε να προληφθούν ενδεχόμενες τρομοκρατικές ενέργειες δεν ικανοποιείται με την εφαρμογή πρακτικών βασανισμού, αφού ο έντονος, απότομος πόνος δεν θα τροφοδοτήσει τους βασανιστές με τις απαραίτητες γνώσεις. Η αποκάλυψη των πληροφοριών που απαιτούν οι βασανιστές, που κατά πάσα πιθανότητα είναι αναληθείς, είναι μία εύκολη διαδικασία: ο βασανιζόμενος συνήθως είναι πρόθυμος να συμφωνήσει σε οτιδήποτε του προταθεί, αρκεί να απαλλαγεί από τον εξοντωτικό πόνο που βιώνει. Ταυτοχρόνως, οι νοητικές και γνωστικές του λειτουργίες υπολειτουργούν ή λειτουργούν στρεβλά, με συνέπεια να μην είναι σε θέση να ανακαλέσει τις σωστές και ακριβείς πληροφορίες, ακόμα και αν το επιθυμεί. Συνεπώς, μία έγκαιρη παρέμβαση σε σημεία όπου επίκειται κάποια τρομοκρατική ενέργεια, καθίσταται ιδιαίτερος αμφίβολη (Perl, 2012, όπως προκύπτει από τις μαρτυρίες).

17. Ποιοι Είναι και Πώς Γίνονται οι Βασανιστές

Έχει γίνει πλέον προφανές ότι βασανιστές υπήρχαν πάντα, σε όλες τις κοινωνίες, χωρίς επιστημονική κατάρτιση, αλλά με καλή γνώση και αντίληψη κάποιων επιστημονικών δεδομένων, όπως η λειτουργία του πόνου στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Το γεγονός ότι έως τώρα το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας αναφορικά με τα βασανιστήρια έχει εστιαστεί στις επίσημες δομές, στα κράτη, στα κόμματα, στις ιδεολογίες ή στους οργανισμούς, άφησε εκτός ενδελεχούς έρευνας τον κατεξοχήν υπεύθυνο για την πράξη του βασανισμού, δηλαδή τον βασανιστή, ο οποίος θα αποφασίσει πότε και πού θα λάβει χώρα η πράξη (Austin, 2016). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, έχει επικρατήσει η άποψη ότι ο βασανισμός προκύπτει πάντα κατόπιν εντολής από την ανώτερη πολιτική εξουσία, χωρίς αυτό να ισχύει ωστόσο πάντα, ενώ δεν είναι λίγες οι μαρτυρίες βασανιστών, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι έχουν προβεί σε πράξεις, τις οποίες και οι ίδιοι δυσκολεύονται να εξηγήσουν (Austin, 2016). Παρότι, τουλάχιστον σε οργανωμένες κρατικές δομές, όσοι επιφορτίζονταν με επαγγελματικές δραστηριότητες, που επιτρέπουν την πρακτική του βασανισμού, είχαν στην διάθεσή τους επίσημες οδηγίες για τις ενδεδειγμένες μεθόδους ανάκρισης, όπως για παράδειγμα, ο

κατάλογος που εκδόθηκε από το Πεντάγωνο κατά την διάρκεια της θητείας της κυβέρνησης του George W. Bush, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ή η αντίστοιχη λίστα της Γκεστάπο διαμορφωμένη από τον αρχηγό της, Muller, οι ίδιοι οι βασανιστές όπως έχει φανεί δεν παρέμειναν συνεπείς σε όσα επέβαλλαν οι επίσημες οδηγίες. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα των φυλακών του Abu Ghraib και του Guantanamo, όπου οι Αμερικανοί στρατιώτες ξεπέρασαν ακόμα και αυτά τα χαλαρά όρια περιορισμού της ανάκρισης, που εξέδωσαν οι Yoo και Bybee (2005), καταλήγοντας σε ακρότητες. Ακόμα και ηγέτες, διαβόητοι για την σκληρότητα των θέσεών τους, όπως ο Kang Kech Ieu, αρχηγός των Κόκκινων Χμερ, έχουν διατρανώσει την δυσαρέσκειά τους για τις αιμοδιψείς μεθόδους που χρησιμοποιούσαν οι υπεύθυνοι ανακριτές, όπως αντιστοίχως και οι παραστρατιωτικοί Paras, έκαναν στην γαλλική αποικία της Αλγερίας (Peters, 1993: 271).

Η παραβίαση των οδηγιών και των περιορισμών, που έχουν οριστεί κατά περίπτωση για τους ανακριτές που έχουν το περιθώριο και την διάθεση να εφαρμόσουν πρακτικές βασανισμού φαίνεται ότι επίσης αφορά μεγάλο αριθμό των τελευταίων. Εν μέρει, μία τέτοια διολίσθηση σε πράξεις με αυξανόμενο βαθμό σκληρότητας είναι κατανοητή, αφού η διαρκώς μειούμενη αίσθηση πόνου του βασανιζόμενου δυσχεραίνει την απόσπαση των πληροφοριών και απαιτεί μεγαλύτερη πίεση, ή διαφορετικό πόνο, χωρίς ωστόσο ο βασανιστής να γνωρίζει ποιο είναι αυτό το κατώφλι πόνου για τον καθένα χωριστά, ούτε ποιο είδος πόνου θα δυσκολέψει περισσότερο τον κρατούμενο. Με αυτό το σκεπτικό, η παραβίαση των καθορισμένων ως αποδεκτών μεθόδων φαίνεται μονόδρομος για τους βασανιστές (Rejali, 2009: 455).

Ασφαλώς, το γεγονός ότι δεν υπάρχει συστηματική, επίσημη εκπαίδευση για την εκμάθηση της πρακτικής του βασανισμού, δεν σημαίνει ότι, ειδικά σε αυτό το έγκλημα, δεν υπάρχουν συγκεκριμένοι τρόποι με τους οποίους οι αρχές δημιουργούν τις συνθήκες για την διαμόρφωση των βασανιστών. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα των Ελλήνων αξιωματικών της ΕΣΑ (Ελληνικής Στρατιωτικής Αστυνομίας) κατά την διάρκεια της επταετούς δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967-1974). Σε σχετική έρευνα που διεξήχθη από την Μίκα Χαρίτου-Φατούρου, με συνεντεύξεις από 16 βασανιστές, έπειτα από την δίκη τους και καταδίκη κάποιων από αυτούς, διαπιστώθηκε ότι ακολουθήθηκε μία παρόμοια πορεία από όλους και άτυπη εκπαίδευση, μάλλον εν είδει προπαγανδιστικής καθοδήγησης. Ήταν άνθρωποι που υπηρετούσαν στον στρατό και έπειτα σε ειδικές μονάδες, που απαιτούσαν σκληρή μεταχείριση φυλακισμένων και την τέλεση βασανισμών, και εκεί μετατράπηκαν σε πρόθυμους βασανιστές: η αρχική αξιολόγηση έγινε σύμφωνα με την σωματική δύναμη και τις κατάλληλες πολιτικές πεποιθήσεις (όφειλαν να τρέφουν αντικομμουνιστικά αισθήματα),

ώστε να έρχεται με φυσικό τρόπο η επιθετική στάση απέναντι στα θύματά τους. Έπειτα, η αξιολόγηση αφορούσε χαρακτηριστικά όπως η εχεμύθεια, η ευφυΐα, η αξιοπιστία και η τυφλή υπακοή στους ανώτερους και στο καθεστώς. Οι ίδιοι οι βασανιστές κατά την είσοδο και την βασική τους εκπαίδευση στην ΕΣΑ υφίσταντο σωματικές βαρβαρότητες σε ανάλογες τελετές, με βρισιές, προσβολές, χτυπήματα, κλωτσιές, μαστιγώματα, ασκήσεις εξάντλησης έως κατάρρευσης και παραμονή σε στάσεις πίεσης για μεγάλα χρονικά διαστήματα, με την παράλληλη υποχρέωση να ορκίζονται υπακοή στο καθεστώς και στους ανωτέρους τους, και πίστη σε σύμβολα. Η σωματική και λεκτική κακοποίηση των εισαγωγικών τελετών συνοδευόταν από επαναλαμβανόμενες δηλώσεις για το πόσο τυχεροί ήταν που συμμετείχαν σε αυτό το σώμα, καθώς επίσης και για τις ικανότητες και τα χαρακτηριστικά τους που τους κατέστησαν μεταξύ των επίλεκτων ή των εκλεκτών, τοποθετώντας τους σε μία ιδιότυπη θέση θύματος και εξουσιαστή ταυτοχρόνως. Για την ενίσχυση της ενδο-ομαδικής συνοχής, αλλά και της ελιτίστικης στάσης, υιοθετούσαν κοινή γλώσσα και παρωνύμια, ιδιαίτερα ονόματα για τις μεθόδους που θα μεταχειρίζονταν, φτάνοντας στο σημείο να αναφέρονται σε οποιονδήποτε δεν ανήκε στην κλειστή ομάδα των βασανιστών, ακόμα και για τα μέλη της οικογένειάς τους σαν να ανήκαν σε έναν κόσμο έξω από τον δικό τους (Gibson & Haritos-Fatouros, 1986).

Η εκπαίδευση, η οποία κυρίως αφορούσε κάμψη της αντίστασης και απόλυτη υποταγή των βασανιστών, συνεχιζόταν με κηρύγματα εθνικοπατριωτικού περιεχομένου και κατήχηση για τους εχθρούς του κράτους και για την κατωτερότητα των φυλακισμένων, τους οποίους έπρεπε να συντρίψουν. Για όσους συνέχιζαν να έχουν αντιστάσεις, εφαρμοζόταν συχνά η τεχνική «καρότο και μαστίγιο», με πολλές ανταμοιβές όπως χαλάρωση των κανόνων αφού ολοκλήρωναν τις υποχρεώσεις τους, ή παράβλεψη τιμωριών, ή δυνατότητα να ακολουθήσουν απαγορευμένους για άλλους στυλιστικούς κανόνες (π.χ., μακριά μαλλιά), ή άδειες αν κατάφερναν να αποσπάσουν κάποια δύσκολη ομολογία, οικονομικά προνόμια, κτλ., ενώ από την άλλη εφαρμόζονταν διαρκείς παρενοχλήσεις, απειλές, εκφοβισμοί και τιμωρίες (Gibson & Haritos-Fatouros, 1986).

Οι νέοι βασανιστές εξοικειώνονταν με τον πόνο βιώνοντάς τον οι ίδιοι και βλέποντας τους παλαιότερους συναδέλφους τους να βασανίζουν κρατούμενους, έπειτα συμμετέχοντας σε ομάδες ξυλοδαμού ή βασανισμού, κατόπιν με την παρότρυνση να εφαρμόσουν διάφορες μεθόδους βασανισμού και στο τέλος, με την ανακοίνωση αιφνιδιαστικής συνάντησης με τον αρχηγό-βασανιστή, ώστε ο νέος βασανιστής να μην έχει χρόνο σκέψης για και αντίδρασης στα καθήκοντα που επρόκειτο να εκτελέσει. Αυτή η διαδικασία, που δεν έχει εφαρμοστεί μόνο στην Ελλάδα, αλλά σε διάφορα στρατιωτικά πλαίσια, δεν αποτελεί μία επίσημη

εκπαίδευση στην πρακτική του βασανισμού ή σε συγκεκριμένες μεθόδους, αλλά αποτελεί περισσότερο μία διαδικασία μύησης του νέου βασανιστή στην πρόκληση πόνου, στην εξοικείωση με αυτήν την νέα ταυτότητα, στην έκθεση σε ένα νέο αξιακό σύστημα, χωρίς την άνεση για καθαρή σκέψη, με τιμωρίες και κακοποίηση. Αυτή η διαδικασία απευαισθητοποιεί τους στρατιώτες στην βία και σε πράξεις τόσο αποκρουστικές όσο ο βασανισμός, με ενίσχυση του φρονήματος με κραυγές και τραγούδια, αλλά και με απαξιωτικές αναφορές στον εχθρό (Gibson & Haritos-Fatouros, 1986). Στην ουσία, η εκπαίδευση αφορούσε το να γίνει κάποιος βασανιστής και όχι το ποιες τεχνικές να εφαρμόσει και πώς. Πάντως, δεν έχουν υπάρξει στοιχεία που να υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι που τελικά έγιναν βασανιστές ακολουθώντας αυτές τις μεθόδους εκπαίδευσης είχαν προδιάθεση προς την βία ή ήταν σαδιστικές προσωπικότητες. Μάλιστα, σε αξιολογήσεις βασανιστών των Ναζί με την μέθοδο Rorschach, δεν φάνηκαν στοιχεία παρέκκλισης στην προσωπικότητά τους, ή σοβαρών διαταραχών (Gibson & Haritos-Fatouros).

Και στην περίπτωση του βασανισμού, όπως συμβαίνει σε όλα τα φαινόμενα που περιλαμβάνουν τον ανθρώπινο παράγοντα, η ερμηνεία είναι πολυπαραγοντική και όχι πάντα εύκολο να διαμορφωθεί. Έτσι, δεν παραβιάζουν όλοι οι βασανιστές τις επίσημες οδηγίες για τις αποδεκτές μεθόδους βασανισμού για τους ίδιους λόγους. Αντιθέτως, η διεθνής επιστημονική κοινότητα βρίσκεται ακόμα σε αμηχανία προσπαθώντας να εντοπίσει τους μηχανισμούς που οδηγούν έναν άνθρωπο στην διαμόρφωση και ανάδειξη του ως βασανιστή. Δεν έχει υπάρξει έως σήμερα ούτε από την πλευρά της κοινωνικής επιστήμης, ούτε εκ μέρους της κοινωνίας μία καθολικά αποδεκτή εννοιολόγηση για τους βασανιστές (Austin & Bocco, 2016).

Σε μία πολύ γενική, πρώτη απόπειρα θεωρητικής τεκμηρίωσης του προφίλ του βασανιστή, εντοπίζεται η αναγνώριση τριών διαφορετικών κατηγοριών βασανιστών: οι επαγγελματίες, οι ζηλωτές και οι σαδιστές. Μεταξύ αυτών, οι επαγγελματίες είναι εκείνοι που δεν έχουν πρόθεση, ή διάθεση, ή κάποια έμφυτη τάση προς τον βασανισμό, αλλά θα το κάνουν εφόσον χρειαστεί. Οι ζηλωτές βασανίζουν προς χάριν του σκοπού που πρόκειται να εξυπηρετηθεί στην προκειμένη περίπτωση, σε περισσότερο ιδεολογικό πλαίσιο, ενώ οι σαδιστές εμφορούνται από προσωπική ικανοποίηση (Wantchekon & Healey, 1999). Σύμφωνα με τους ερευνητές (Haritos-Fatouros, 2003: 90-116; Huggins, Haritos-Fatouros & Zimbardo, 2002: 136-191), είτε για την απόσπαση πληροφοριών, είτε για την άσκηση εκφοβισμού, η επιλογή των βασανιστών εκ μέρους των κρατικών αρχών αφορά κοινούς, συνηθισμένους ανθρώπους, αυτούς δηλαδή που εμπίπτουν στην κατηγορία των επαγγελματιών και όχι των ζηλωτών ή των σαδιστών, καθώς κατά την εκτέλεση των

βασανιστικών πράξεων όλοι ανεξαιρέτως φέρονται σαδιστικά, ενώ οι δύο τελευταίες κατηγορίες εμφανίζουν προβλήματα πειθαρχίας, ελέγχου και διαχείρισης.

Έχοντας ξεκαθαρίσει, αντίθετα με όσα πιστεύονται, ότι οι βασανιστές δεν βρίσκονται απαραίτητως χαμηλά στην ιεραρχία, με την υποχρέωση να ακολουθούν τις εντολές που τους δίνονται, καταλήγουμε να συνεχίζουμε την αναζήτηση για να απαντηθεί η ερώτηση, ποιοι και για ποιον λόγο είναι εκείνοι που γίνονται βασανιστές. Ερευνητές που έχουν ασχοληθεί με το θέμα (Austin, 2016), υποστηρίζουν ότι όπως συμβαίνει με αντίστοιχες κοινωνικές έννοιες, είναι απαραίτητο να ερευνηθεί και το ζήτημα των βασανιστηρίων τόσο σε συστημικό, μακρο-επίπεδο, όσο και σε ατομικό, μικρο-επίπεδο.

Σύμφωνα με τους κοινωνικούς επιστήμονες, ένα κοινό χαρακτηριστικό, που μοιράζεται το ανθρώπινο είδος σχεδόν στο σύνολό του, είναι η καθολική απέχθεια προς την βία, με τον Keeley (1996: 180) να υποστηρίζει ότι η βία εκλαμβάνεται ως κάτι κακό σχεδόν παντού στον κόσμο, ενώ οι περισσότεροι άνθρωποι δυσκολεύονται να γίνουν βίαιοι οι ίδιοι, ακόμα και με τους στρατιώτες να σηκώνουν με ευκολία το όπλο τους για να σκοτώσουν, μόνο σε ποσοστό περίπου 2%, όταν δεν συντρέχουν ακραίες στρατιωτικές συνθήκες. Εκπρόσωποι της μικρο-κοινωνιολογίας υποστηρίζουν ότι οι περισσότεροι άνθρωποι θα απέφευγαν να πυροβολήσουν ώστε να σκοτώσουν κάποιον εχθρό, ακόμα και αν επρόκειτο για κάποιον ριζικά διαφορετικό ή σε κατάσταση σοβαρής αποκτήνωσης (Grossman, 1996; Waytz, Epley & Cacioppo, 2010). Αντιστοίχως, ο Collins (2007: 20) θεωρεί ότι η βία είναι δύσκολη και για τον λόγο αυτό, δεν πρόκειται κανείς να προχωρήσει σε βίαιες πράξεις αν δεν εξελιχθούν οι καταστάσεις με συγκεκριμένο τρόπο. Συνάγεται επομένως, ότι κανείς δεν θα ήθελε να βασανίσει κανέναν, ακόμα και αν θα μπορούσε να υποστηρίξει μία τέτοια πράξη, γεγονός που καθιστά την πράξη του βασανισμού μάλλον ακατανόητη και για τον ίδιο τον βασανιστή και με αυτό το δεδομένο, καταλήγουμε στην διερεύνηση της ψυχοπαθολογίας ενός εκάστου βασανιστή, όταν κατά την αναζήτηση των παραμέτρων του βασανισμού αφαιρέσουμε τον παράγοντα της άνωθεν εντολής (Danchev, 2008).

Η βιβλιογραφία ωστόσο, δεν προσφέρει στοιχεία που να συνηγορούν με την άποψη ότι όσοι έχουν εμπλακεί σε πράξεις βασανισμού (ανακριτές, φύλακες, στρατιωτικοί), διαθέτουν κάποια ενιαία παθολογία. Αντιθέτως, και οι βασανιστές έχουν γεννηθεί με την έμφυτη ανθρώπινη απέχθεια προς την βία, χωρίς απαραίτητως κάποια παθολογία που τους καθιστά περισσότερο βίαιους από όλους τους άλλους ανθρώπους (Sironi, 1999). Αν όμως ισχύει αυτό και δεν υπάρχει κάποια ανώτερη αρχή, που δίνει εντολές για την διάπραξη βασανιστηρίων, τότε μάλλον θα έπρεπε το έγκλημα του βασανισμού να είχε εξαιρεθεί, κάτι

που ασφαλώς δεν έχει συμβεί έως τώρα. Μάλλον θα έπρεπε να αναζητηθεί η δημιουργία των βασανιστών σε κάποια άλλη διαδικασία.

Η γνώση μας για τα χαρακτηριστικά των βασανιστών έρχεται από μαρτυρίες, είτε των ίδιων των βασανιστών, είτε των θυμάτων τους. Μεταξύ όσων εντοπίζονται σε αυτές τις αναφορές, περιλαμβάνονται: αντιφατικά και πάντα αρνητικά συναισθήματα, όπως φόβος, φθόνος, απόγνωση, χαμηλή αυτοεκτίμηση (Liscano, 2004), έλλειψη αίσθησης αυτοαξίας και ικανοποίησης από την ζωή του (Tognato, 2013). Τα αισθήματα ματαίωσης και αλλοτρίωσης από την κανονική ζωή, φαίνεται ότι επιδεινώνονται και ενισχύονται ακόμα περισσότερο από τις επιπλέον ψυχικές διαταραχές λόγω της άσκησης βίας (π.χ., εφιάλτες, κατάχρηση ουσιών, κτλ.) και διάχυση της βίας και στην ιδιωτική ζωή του βασανιστή, με επιπλέον κοινωνικές και ψυχολογικές προεκτάσεις για την οικογένεια και το ευρύτερο περιβάλλον του (Fanon, 2004: 199).

Από τις μαρτυρίες των βασανιστών φαίνεται ότι για πολλούς από αυτούς είναι δύσκολα αντιληπτό το σημείο έναρξης αυτής της δραστηριότητας, κάτι που τους προκαλεί σύγχυση. Εξίσου, υπάρχουν μαρτυρίες ανθρώπων που έχουν καταβληθεί από το έντονο αρνητικό τους συναίσθημα απέναντι στον άνθρωπο που πρόκειται να βασανίσουν, όπως παρουσιάζεται σε μαρτυρίες Αμερικανών που επιχείρησαν στο Αφγανιστάν (Bell, 211: 42), ενώ για κάποιους άλλους, πρόκειται για μία διολίσθηση σε αυτήν την συμπεριφορά, για την οποία θεωρούν ότι δεν λαμβάνουν κάποια συνειδητή απόφαση, δεν κάνουν επιλογή, απλώς παρασύρονται προς αυτήν την κατεύθυνση, όπως μεταφέρεται από Γάλλους αξιωματικούς, που βασάνισαν στην Αλγερία (Sanyal, 2010: 64).

Συνεπώς, με βάση τις αυτοβιογραφικές αναφορές των βασανιστών, εκείνων δηλαδή των αναφορών, των περιγραφών, που επιλέγει κανείς για τον εαυτό του, απέναντι στον ίδιο και στους άλλους (Ringmar, 2016), επιδιώκουμε να κατανοήσουμε την διαδικασία που μετατρέπει έναν άνθρωπο σε βασανιστή. Οι μαρτυρίες αυτές, προσφέρουν συχνά αντιφατικές πληροφορίες, αφού μία από τις βασικές εξηγήσεις αφορά την αποκτήνωση, αποσυνδέοντας τον ίδιο τον βασανιστή από τις πράξεις του, συνδέοντας τις τελευταίες με την ιδεολογική πλαισίωση της κοινωνίας ως προς την μεταχείριση ανθρώπων, που δεν γίνονται αντιληπτοί ως άνθρωποι. Ασφαλώς, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αυτή δεν είναι μία επαρκής αιτιολόγηση για την τέλεση βασανιστηρίων (Austin, 2016). Φαίνεται ότι συνδυαστικά προς την αντίληψη της αποκτήνωσης, η οποία δεν οδηγεί ευθέως στην άσκηση βίας, είναι απαραίτητη η ανάπτυξη και κάποιων ‘στρατηγικών’ εξηγήσεων, που συνήθως αφορούν τον στόχο της ανάκρισης, δηλαδή την ανάγκη για απόσπαση πληροφοριών, συνήθως με χαρακτήρα επείγοντος (Matthews, 2012). Ασφαλώς, η αυθόρμητη απάντηση των

βασανιστών, χωρίς την μεσολάβηση της αυτοβιογραφικής περιγραφής τους, παραμένει το ‘δεν ξέρω γιατί το έκανα’, λόγω της σύγχυσης που τους προκαλεί η ίδια τους η πράξη, όπως προαναφέρθηκε.

Μία από τις θεωρητικές προσεγγίσεις για τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται κανείς σε βασανιστή, έρχεται από τον Austin (2019) και περιλαμβάνει τρεις παραμέτρους: (1) τις καταστάσεις, (2) τα υλικά και (3) τις γνώσεις. Όταν αναφερόμαστε στις καταστάσεις, στην ουσία γίνεται λόγος για τις συνθήκες στις οποίες εκπαιδεύονται οι άνθρωποι που κατά κανόνα κάνουν βασανιστήρια στις σύγχρονες κοινωνίες, και αυτοί είναι συνήθως ανακριτές, στρατιωτικοί, φύλακες, κτλ. Για αυτούς τους ανθρώπους, η άσκηση βίας είναι μία πραγματικότητα στην οποία εκπαιδεύονται (*pedagogie noire*), αφού εν μέρει είναι επιφορτισμένοι με το καθήκον άσκησης νόμιμης βίας, η οποία απαιτεί τον περιορισμό της εγγενούς ανθρώπινης αποστροφής προς την βία και πλαισιώνουν αυτήν την εκπαίδευση με εναρκτήριοι και διαβατήριοι τελετουργίες, που ενισχύουν την νοοτροπία, αλλά και τις δεξιότητες της βίαιης δράσης (Sironi, 1999; Belkin, 2012). Αυτός ο παράγοντας εξηγεί μέρος μόνο της διαμόρφωσης ενός βασανιστή και δεν καλύπτει όλες τις περιπτώσεις, αφού δεν είναι όλοι όσοι έχουν περάσει αντίστοιχη εκπαίδευση ή ζουν και εργάζονται σε αντίστοιχα περιβάλλοντα, που εφαρμόζουν παρόμοιες πρακτικές.

Η κατάσταση με την έννοια που την προσεγγίζουμε εδώ, αφορά ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, στο οποίο έρχεται κανείς σε επαφή με νέα αντικείμενα, περιβάλλοντα και ανθρώπους (Collins, 2004), τα οποία μπορεί να διαμορφώνουν κάθε φορά με τρόπο απροσδόκητο τις συμπεριφορές. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα της φυλακής του Stanford, από τον Philip Zimbardo, ένα από τα εμβληματικότερα πειράματα της κοινωνικής ψυχολογίας, κατά το οποίο συνηθισμένοι φοιτητές, και ο ίδιος ο ερευνητής, υιοθέτησαν εντυπωσιακά γρήγορα βίαιες συμπεριφορές έναντι συναδέλφων τους, στο πλαίσιο ενός σεναρίου απομίμησης του περιβάλλοντος της φυλακής (Zimbardo, 2007). Το πείραμα αυτό αποτέλεσε μία ξεκάθαρη απόδειξη ότι τα δυναμικά που διαμορφώνονται λόγω των καταστάσεων και των συνθηκών, είναι αυτά που καθορίζουν την συμπεριφορά και όχι η συνειδητή λήψη αποφάσεων, ή τα ατομικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων. Πολλοί από τους βασανιστές καλούνται να ενεργήσουν σε αντίστοιχα περιβάλλοντα, σε καταστάσεις δηλαδή που ευνοούν την ανάπτυξη αυτού του είδους της δυναμικής. Η έλλειψη ιεραρχικής εποπτείας, επικοινωνιακής ικανότητας με το θύμα ή η ένταση αρνητικών συναισθημάτων (π.χ., θυμός, εκδικητικότητα, κτλ.) ενδέχεται να αποτελέσουν σημαντικούς παράγοντες παράβλεψης ή υπέρβασης των ηθικών κανόνων ή και των γνώσεων που έχουν

αποκτηθεί κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης, καταλήγοντας στην διάπραξη βασανιστηρίων, ακόμα και αν κάτι τέτοιο δεν έχει ποτέ διαταχθεί (Austin, 2016).

Η δεύτερη παράμετρος αυτής της θεωρίας αφορά τα υλικά ή τα αντικείμενα, που είναι διαθέσιμα στον βασανιστή, ώστε να πραγματοποιήσει την πράξη του βασανισμού. Η παραπομπή σε αυτήν την παράμετρο στηρίζεται στην πεποίθηση ότι η παρουσία συγκεκριμένων αντικειμένων, μπορεί να ενθαρρύνει κάποιες συμπεριφορές. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα του ηλεκτρικού βασανισμού, ο οποίος ενθαρρύνεται με την ύπαρξη σε συνηθισμένες καταστάσεις αντικειμένων, όπως οι συσκευές ηλεκτροσόκ, εύκολα προσβάσιμες και εύχρηστες, που καθιστούν τα ηλεκτρικά βασανιστήρια από τα πλέον διαδεδομένα παγκοσμίως (Berkowitz & Lapage, 1967; Austin, 2016, 2017), όπως και εκείνο της καρέκλας (γνωστή ως η «Γερμανική καρέκλα» στην Συρία, η «Καρέκλα δράκος» στην Βραζιλία, η «Καρέκλα Απόλλων» στο Ιράν) (UMAM, et al., 2012: 64). Η παρουσία αυτών των αντικειμένων βοηθάει στην γρήγορη και εύκολη εφαρμογή πράξεων βασανισμού, βάζοντας τον βασανιστή σε όσο γίνεται μικρότερη προσπάθεια και επιπλέον δίνει την δυνατότητα να ακολουθηθούν συγκεκριμένες διαδικασίες (Austin, 2016).

Ο τρόπος με τον οποίο θα χρησιμοποιηθούν τα αντικείμενα, που βρίσκονται στο περιβάλλον, στο οποίο λαμβάνει χώρα η κατάσταση, σύμφωνα με την εν λόγω θεωρία, εξαρτάται από την προϋπάρχουσα γνώση, η οποία με την σειρά της βασίζεται στην κουλτούρα (Austin, 2016). Υποστηρίζει, με άλλα λόγια, η θεωρία, ότι τα ερεθίσματα, που θα λάβει κανείς από την κατάσταση και από τα διαθέσιμα αντικείμενα, ενσωματώνονται σε σενάρια, είτε φανταστικά, είτε επιστημονικά, είτε κατασκευασμένα με οποιονδήποτε άλλο τρόπο και αποτελούν περιφερειακές γνώσεις και όταν δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες στην συνείδηση του ατόμου, ενεργοποιούνται ως πληροφορίες για τον τρόπο, για το «πώς» δηλαδή, μπορούν να πραγματοποιηθούν πράξεις βασανισμού (Haas & Ham, 2015). Ενδεικτικά, τα βασανιστήρια που είδαν το φως της δημοσιότητας από το Abu Ghraib, με τους κρατούμενους να στοιβάζονται σε συγκεκριμένες στάσεις, βασίζεται στις αντίστοιχες στάσεις που χρησιμοποιούν οι παίχτες στο αμερικάνικο ποδόσφαιρο, ακόμα και στις τελετές εισόδου, που χρησιμοποιούνται στις αδελφότητες, συνηθισμένες στα ακαδημαϊκά ιδρύματα της Αμερικής, μία εικόνα ιδιαίτερος οικεία στους φύλακες-βασανιστές (Reeves Sanday, 2007), ή, αντιστοίχως, η φάλαγγα, που έχει χρησιμοποιηθεί κατεξοχήν ως μέσο βασανισμού στην Μέση Ανατολή, προέρχεται από τις μεθόδους σωματικής τιμώρησης των παιδιών, που είναι εξαιρετικά διαδεδομένες στην ευρύτερη περιοχή (Austin, 2019).

Ακόμα και ο κινηματογράφος, όπως ήδη έχει επισημανθεί, έχει συχνά προσφέρει ιδέες για τρόπους και τεχνικές βασανισμού, αποτελώντας εξίσου ένα διαφορετικό

πολιτισμικό πλαίσιο, μία ξεχωριστή κουλτούρα που επηρεάζει τα σενάρια που δημιουργούν οι βασανιστές στο μυαλό τους (Borgman, Slim & Theissen, 2004). Όλες αυτές οι πολιτισμικές καταβολές φαίνεται να ενεργοποιούνται όταν βρίσκεται κανείς σε πλαίσια που ευνοούν τον συνδυασμό δυναμικών κατάστασης, αντικειμένων και γνώσης. Η θεωρία αυτή για την δημιουργία βασανιστών υποστηρίζει ότι αυτό που, ίσως, ανοίγει τον δρόμο για την δημιουργία ενός βασανιστή, χωρίς πρόθεση ή συνειδητή βούληση ή απόφαση είναι το γεγονός πως οι βασανιστές δημιουργούνται σε πλαίσια, όπου συνδυάζονται δυναμικά οι καταστάσεις, που ευνοούν την άσκηση βίας, η παρουσία κοινών, καθημερινών αντικειμένων και η γενικότερη, παγκοσμιοποιημένη γνώση, εικόνες δηλαδή από βιβλία, ταινίες, παιχνίδια, επιστημονικά κείμενα, που είναι πλέον κοινά διαπολιτισμικά, ή τουλάχιστον ξεφεύγουν από τα στενά εθνικά όρια. Αυτός ο συνδυασμός, εξηγεί επίσης με επάρκεια την διάχυση των μεθόδων βασανισμού στον χώρο και στον χρόνο (Austin, 2016). Στο μοντέλο αυτό λοιπόν, γίνεται αντιληπτή η δημιουργία ενός βασανιστή ως το πέρασμα από ένα σημείο μετάβασης στο επόμενο, όταν συντρέχουν οι κατάλληλες συνθήκες και όχι όταν ληφθεί μία συγκεκριμένη, συνειδητή απόφαση.

Μία από τις σημαντικές παραμέτρους αυτού του μοντέλου, σύμφωνα με την οποία μάλιστα, δίνεται και η δυνατότητα εξήγησης της εμφάνισης των βασανιστηρίων σε χώρες, οι οποίες δεν έχουν παράδοση σε τέτοιες πρακτικές, είναι ο ανθρώπινος παράγοντας, όπως για παράδειγμα, στις χώρες της Σκανδιναβικής χερσονήσου: εργαζόμενοι με νόμιμο δικαίωμα στην άσκηση βίας, βρίσκονται σε καταστάσεις που προσφέρουν τα ερεθίσματα για την ανάπτυξη τέτοιων πρακτικών και των αντίστοιχων αντικειμένων, ενώ ταυτοχρόνως παρέχεται και η γνώση, που θα πλαισιώσει την δημιουργία ενός σεναρίου δράσης, χωρίς να προϋποτίθεται η λήψη συνειδητής απόφασης ή η επιθυμία να προκαλέσει κανείς πόνο και χωρίς τέτοιου είδους πρακτικές να εκπορεύονται από την παραδοσιακή κουλτούρα τους (Austin, 2019).

Τέλος, είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι μπορούμε να εντοπίσουμε στους βασανιστές διαβάθμιση, μία μάλλον εξελικτική πορεία εκπαίδευσης και επιπέδου εμπειρίας, από τους πρωτοεμφανιζόμενους έως τους ειδικούς. Σε αυτήν την τελευταία κατηγορία συμπεριλαμβάνονται οι έμπειροι βασανιστές, που «καινοτομούν» στην πρακτική αυτή, εσκεμμένα μηχανεύονται νέους τρόπους βασανισμού ή εφαρμογής των ήδη γνωστών μεθόδων, ενώ συχνά ταξιδεύουν ανά τον κόσμο, μεταφέροντας την τεχνογνωσία τους και μεταλαμπαδεύοντας την γνώση και την εμπειρία τους. Τέτοιους ειδικούς «τεχνοκράτες» των βασανιστηρίων έχουμε από την εποχή ακόμα της ναζιστικής Γερμανίας, με τον Alois Brunner, στέλεχος των SS, που απέκτησε την εμπειρία του κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο

Πόλεμο στην μεταχείριση Εβραίων στους θαλάμους αερίων και μετέφερε την τεχνογνωσία του για τις τεχνικές ανάκρισης, ως συνεργάτης των μυστικών υπηρεσιών της Συρίας (Mukhabarat) στην Δαμασκό (Chandler, 2014). Ανάλογα παραδείγματα έχουμε και στην Αμερική με βετεράνους βασανιστές από τον πόλεμο του Βιετνάμ (π.χ. ο υψηλόβαθμος βασανιστής James Steele) που μετέφεραν τεχνογνωσία σε άλλους πολέμους, στην Γαλλική Αλγερία, στην Σοβιετική Ένωση, σε χώρες της Λατινικής Αμερικής κτλ. (Mahmood et al., 2013; Austin, 2016).

Η αντίληψη για την μετάδοση της γνώσης από έμπειρους σε πρωτοεμφανιζόμενους βασανιστές, καθώς και η διαπίστωση της επίδρασης της άσκησης βίας στον ίδιο τον βασανιστή, οδηγεί στην διαμόρφωση της έννοια του «κοινωνικού σπινάλ», στο οποίο είναι απαραίτητο να δοθεί ειδικό βάρος, αφού μπορεί να επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις σε μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας από τους άμεσα εμπλεκόμενους στην πρακτική του βασανισμού.

Ένας άνθρωπος που έχει διαπράξει για μεγάλο διάστημα πράξεις βασανισμού, συνήθως εμφορείται από πλήθος αντικρουόμενων συναισθημάτων: ανταγωνισμού και περηφάνειας για τον βαθμό δεξιότητας στην δραστηριότητα αυτή, αλλά κυρίως ανεξέλεγκτα συναισθήματα βίας, τα οποία διοχετεύονται στο σύνολο της κοινωνίας. Η κατάσταση αυτή στην οποία περιέρχονται ιδίως οι ειδικοί βασανιστές, λαμβάνει τα χαρακτηριστικά της ασθένειας και χρειάζεται – κατά τρόπο παράδοξο – να παρασχεθεί φροντίδα στους βασανιστές. Αυτή η θέση έχει λογική, αφού μετά το πέρας των εμπόλεμων συρράξεων κατά την διάρκεια των οποίων οι στρατιωτικοί ανέπτυξαν τέτοια δραστηριότητα, αλλά και μετά το πέρας της εργασίας τους οι ανακριτές, φύλακες, ή άλλοι επαγγελματίες που μετέρχονται αυτού του είδους τα μέσα, επιστρέφουν στην κοινωνία, φέρνοντας μαζί τους αυτήν την νέα μορφή του εαυτού τους και, χωρίς να λογοδοτήσουν για τις πράξεις τους, συνεχίζουν συνήθως την δραστηριότητα αυτή σε άλλα περιβάλλοντα: στην οικογένεια και στο ευρύτερο σύνολο. Η αδυναμία ενός κράτους να μεταχειριστεί σωστά και να φροντίσει ως ασθενείς τους βασανιστές, οδηγεί στην διαμόρφωση αυτού του σπινάλ, που μεταφέρει εξαιρετικά έντονες εκφράσεις βίας στην κοινωνία, διαιωνίζοντάς την και καθιστώντας το σύνολο ευάλωτο σε αυτήν την «ασθένεια» (Fanon, 1968: 198; Austin, 2019).

18. Οι Επιπτώσεις στον Ψυχισμό του Θύματος – Κοινωνικές Συνέπειες

Αν τα βασανιστήρια έχουν τόσο εκτεταμένες και βαθιές συνέπειες στον βασανιστή και στην κοινωνία, είναι μάλλον αναμενόμενο να είναι ακόμα σοβαρότερες για τα θύματα του βασανισμού. Ο βασανισμός ενός ανθρώπου είναι μία εμπειρία που προκαλεί φρίκη, ένα

γεγονός, που αφήνει τρομακτικά και ανεξίτηλα ψυχικά και υπαρξιακά τραύματα, ακόμα και όταν τα σωματικά τραύματα έχουν επουλωθεί, στην περίπτωση που δεν πρόκειται για μόνιμες βλάβες (Anderson & Nussbaum, 2018: 45). Τα θύματα βασανιστηρίων συνήθως υποφέρουν από ψυχολογική αποσύνδεση, μία κατάσταση που περιγράφεται ως «μία δομημένη αποσύνδεση ή αποκόλληση από εσωτερικές διεργασίες, όπως η μνήμη, η αίσθηση ταυτότητας, ακόμα και τα συναισθήματα και οι σκέψεις», που χαρακτηρίζεται από «παρεμβατικές σκέψεις ή εικόνες τρόμου, κατά τις οποίες οι άνθρωποι βιώνουν την πλήρη απόσχιση από τον εαυτό τους και από την πραγματικότητα, με τρόπους που φαίνονται εξωπραγματικοί ή στρεβλοί» (Ray et al., 2003; Ataria, 2015).

Τα θύματα βασανισμού αναφέρουν συχνά flashbacks από τις σκληρές βασανισμούς τους, καθώς επίσης ένα διαρκές αίσθημα τρόμου και απειλής στην παρουσία οποιουδήποτε, κανονικού ανθρώπου, καθώς και αισθήματα εγκατάλειψης και αποξένωσης όταν μένουν μόνοι. Το γεγονός ότι ο πόνος που έχουν βιώσει έχει προκληθεί εσκεμμένα από έναν άλλο άνθρωπο, πολύ συχνά από ανθρώπους που στην συνείδηση του βασανιζόμενου είχαν τον ρόλο του προστάτη (π.χ., αστυνομικοί), διαταράσσει το αίσθημα ασφάλειας και σύνδεσης, που θεμελιωδώς αναπτύσσεται στους ανθρώπους, λόγω της κοινωνικής τους φύσης αφήνοντάς τους με μία προσωρινή ή διαρκή αίσθηση δυσφορίας και θλίψης, πολύ πιο έντονη από εκείνη που βιώνουν άνθρωποι που έχουν υποστεί φυσικές, απρόσωπες ή τυχαίες καταστροφές (Anderson & Nussbaum, 2018: 45).

Μεγάλο μέρος της βλάβης που προκαλείται στα θύματα βασανισμού προκύπτει από τον εμπρόθετο χαρακτήρα της πράξης, από το γεγονός δηλαδή ότι ένας άνθρωπος έχει τον έλεγχο για την εκούσια και ανάληψη πρόκληση αγωνίας σε έναν άλλο, ανυπεράσπιστο άνθρωπο, και αυτό από μόνο του διαρρηγνύει τον βασικό δεσμό ανάμεσα σε δύο ανθρώπους, δημιουργώντας μία στιγμή ακραίας διαπροσωπικής βίας (Anderson & Nussbaum, 2018), υπονομεύοντας για πολλά θύματα την ικανότητά τους να αναπτύσσουν μία φυσιολογική σύνδεση με άλλους ανθρώπους και να εμπιστευτούν τον εαυτό τους ή τους άλλους, καταλήγοντας συχνά στην απόγνωση (Janoff-Bulman, 1989).

Σε γενικές γραμμές, οι επιπτώσεις των βασανιστηρίων στον βασανιζόμενο είναι εκτενείς και μπορούν να διακριθούν σε συναισθηματικές, συμπεριφορικές, γνωστικές και σωματικές, με τον πολιτισμικό παράγοντα να παίζει καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνονται. Οι σωματικές συνέπειες του βασανισμού εξαρτώνται από την μέθοδο που έχει χρησιμοποιηθεί. Με δεδομένο ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, όπως έχει ήδη αναφερθεί οι βασανιστές δεν περιορίζονται μόνο σε έναν τρόπο βασανισμού, αλλά εφαρμόζουν πλήθος τεχνικών σε κάθε θύμα, καταλήγουν συνήθως σε δομικούς

τραυματισμούς και σε διατάραξη της σωματικής λειτουργίας (Skyln, 1992: 38-55). Τα σημαντικότερα σωματικά προβλήματα αφορούν το μυοσκελετικό σύστημα, λόγω των έντονων, επαναλαμβανόμενων χτυπημάτων σε συγκεκριμένα σημεία του σώματος (π.χ., φάλαγγα, κρέμασμα από τους καρπούς ή τα μπράτσα, δέσιμο γύρω από το σώμα, τον λαιμό ή τα άκρα, χρήση ηλεκτρικών συσκευών, κοψίματα, καψίματα, ή διάβρωση με την χρήση οξέων, αφαίρεση ή τρύπημα δοντιών, αφαίρεση νυχιών, παρατεταμένη ακινησία σε στάσεις έντασης, αλλά και σεξουαλική κακοποίηση (Gerrity, Keane & Tuma, 2001: 37).

Ακόμα αναλυτικότερα, συχνά αναφέρονται προβλήματα ακοής (από συγκεκριμένες μεθόδους βασανισμού, όπως το «τηλέφωνο», δηλαδή το χτύπημα των πλαϊνών του προσώπου και των αφτιών με κυρτωμένες παλάμες), ολική καταστροφή του επιδερμικού ιστού από κόψιμο, κάψιμο, ηλεκτρισμό, οξέα, σκοινιά, λάστιχα, κτλ., κατάγματα εμφανή ή όχι, βλάβες στην σπονδυλική στήλη, εξάρθρωση σπονδύλων, παραπληγίες λόγω ξυλοδαμού ή στάσης πίεσης από κάποιο άκρο, ασηπτική νέκρωση δακτύλων, φλεβική ανεπάρκεια των κάτω άκρων, ακρωτηριασμός και ατροφία των γεννητικών οργάνων, σεξουαλικές δυσλειτουργίες, εγκυμοσύνες, αφροδίσια νοσήματα, στειρότητα και αποβολές για γυναίκες βασανιζόμενες (Goldfeld et al., 1988). Υπάρχουν επίσης αναφορές για μεγαλύτερο κίνδυνο μολυσματικών ασθενειών, κακοηθειών, καρδιαγγειακών ατυχημάτων και νοσημάτων (Goldman & Goldston, 1985).

Οι καταγραφές μας για τις σωματικές συνέπειες των βασανιστηρίων δεν είναι ακριβείς, κυρίως λόγω της χρονικής απόστασης μεταξύ της πράξης και της αξιολόγησής της αλλά και λόγω της απροθυμίας ή της άγνοιας των γιατρών, που εξετάζουν θύματα βασανιστηρίων να πιστοποιήσουν την βλάβη που έχει προκληθεί, καθώς επίσης, λόγω της αδυναμίας σύνδεσης της προκληθείσας βλάβης με την αιτία που την προκάλεσε (π.χ., καθαρό βασανιστήριο όπως η στάση πίεσης). Δεν είναι σπάνιο, θύματα βασανισμού να μην έχουν πρόσβαση σε εξέταση, λόγω της κακής οικονομικής τους κατάστασης, ή της αδυναμίας τους να μετακινηθούν για να αξιολογηθούν (Forrest, 2002: 164-165; McColi, Bhui & Jones, 2012; Freedom from Torture, 2016;).

Οι συναισθηματικές επιπτώσεις του βασανισμού στα θύματα ποικίλουν αναλόγως του χρόνου, της προσωπικότητας του θύματος, του πολιτισμικού υποβάθρου και άλλων υποστηρικτικών ή επιβαρυντικών παραγόντων. Συγκεκριμένα, συναντούμε συχνά αισθήματα θλίψης, πένθους, κατάθλιψης, αντιδράσεις οξέος και χρόνιου άγχους, αδυναμία διαχείρισης και έκφρασης συναισθημάτων όπως η στοργή ή ο θυμός (Gorman & Zakowski, 2018).

Η βλάβη με τις πλέον εκτεταμένες συνέπειες για το θύμα βασανισμού, φαίνεται να αφορά το αίσθημα περιπλεγμένου πένθους και απώλειας, που συνήθως εκφράζεται με

διάφορους τρόπους: εξάντληση, διαταραχή του ύπνου και της όρεξης, χρήση ουσιών, αισθήματα ανημποριάς και ανικανότητας, υπαρξιακές και πνευματικές κρίσεις, αισθήματα απελπισίας, αυτοκτονικές τάσεις. Επίσης, δεν είναι σπάνιο για τα θύματα βασανισμού να εμφανίζουν συναισθηματική απορρύθμιση, απρόκλητες μεταβολές διάθεσης, διαρκή εγρήγορση, προβλήματα θυμού και οργής, αδυναμία χαλάρωσης και ενασχόλησης με την καθημερινή ρουτίνα, απώλεια του κινήτρου και της αίσθησης νοήματος ή σκοπού στην ζωή, αδυναμία απόλαυσης απλών καθημερινών συνηθειών, με απώτερο κίνδυνο την απομάκρυνση ή και την πλήρη απώλεια αίσθησης της ατομικής ταυτότητας και αυταξίας (Gorman & Zakowski, 2018).

Μεταξύ των πλέον συχνών και εξουθενωτικών προβλημάτων που αναφέρουν τα θύματα βασανισμού βρίσκονται οι αγχώδεις διαταραχές και, κυρίως, η Διαταραχή Μετατραυματικού Στρες (PTSD). Πρόκειται για σύνθετες καταστάσεις, που εκφράζονται με ένα εύρος συντριπτικών ενίοτε συμπτωμάτων (π.χ., κρίσεις πανικού, διαρκής νευρικότητα, διάχυτος φόβος και ανησυχία, αδυναμία συγκέντρωσης, φοβική ή εμμονική ενασχόληση με ιδέες ή σκέψεις, κτλ.) (Gorman & Zakowski, 2018).

Ιδιαίτερος η Διαταραχή Μετατραυματικού Στρες, είναι μία διαταραχή, που στην τελευταία έκδοση του επίσημου εγχειριδίου ταξινόμησης ψυχικών διαταραχών (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) του Αμερικανικού Ψυχιατρικού Συλλόγου (2013), κατηγοριοποιήθηκε στις διαταραχές που σχετίζονται με το τραύμα και άλλα στρεσογόνα, σε αντιδιαστολή με προηγούμενες εκδόσεις, όπου βρισκόταν στις διαταραχές άγχους, αποτελεί μία από τις πλέον σύνθετες και δύσκολες στην αντιμετώπιση ψυχικές παθήσεις, που απαντώνται με μεγάλη συχνότητα στα θύματα βασανιστηρίων. Πρόκειται για μία διαταραχή, που αφορά μόνο ανθρώπους που έχουν βιώσει έντονα τραυματικά γεγονότα, ή έχουν υπάρξει μάρτυρες τραυματικών γεγονότων, που έχουν βιώσει άλλοι, ή ακόμα έχουν μάθει για αντίστοιχα γεγονότα που έχουν βιώσει οικείοι και μέλη του στενού περιβάλλοντός τους, ή παρίστανται και εκτίθενται σε τραυματικά γεγονότα, ακόμα και λόγω επαγγέλματος (APA, 2013: 271). Οι συνθήκες, κάτω από τις οποίες αναπτύσσεται και εκδηλώνεται η διαταραχή, αποτελούν σημαντική ένδειξη για το εύρος της κοινωνικής επίδρασης, που έχουν τα βασανιστήρια, το οποίο σαφώς δεν περιορίζεται στους συμμετέχοντες, δηλαδή στους δράστες και στα θύματά τους, αλλά εκτείνεται σε πολύ μεγαλύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

Τα συμπτώματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι με Διαταραχή Μετατραυματικού Στρες (APA, 2013: 272) περιλαμβάνουν: επαναλαμβανόμενες, ακούσιες, παρεμβατικές, οδυνηρές σκέψεις του τραυματικού γεγονότος, εφιάλτες σχετικούς με το γεγονός, flashbacks του γεγονότος, που μπορούν να φτάσουν ακόμα και σε πλήρη αποσύνδεση από το

περιβάλλον, σημαντική ένταση κατά την έκθεση, εσωτερική ή εξωτερική, σε καταστάσεις που θυμίζουν ή συμβολίζουν κάποια πτυχή του τραυματικού γεγονότος και αντίστοιχες σωματικές αντιδράσεις, αρνητικές μεταβολές στην σκέψη και στην διάθεση, προβλήματα μνήμης, κυρίως αναφορικά με το τραυματικό γεγονός, αρνητική μεταβολή της εικόνας του εαυτού, διαρκή αρνητική σκέψη και συναίσθημα (τρόμο, θυμό, ενοχή, ντροπή), αισθήματα αποξένωσης από το περιβάλλον και αντιδραστικές ή επικίνδυνες συμπεριφορές (π.χ., ξεσπάσματα οργής, αυτό-καταστροφικές συμπεριφορές, διαταραχές ύπνου, υπερβολική αντίδραση σε ερεθίσματα, κτλ.), αίσθηση αποσύνδεσης από τον εαυτό (αποπροσωποποίηση) και από την πραγματικότητα (αποπραματοποίηση). Το αίσθημα κενού, αλλά και η αίσθηση απώλειας της λογικής, που συχνά βιώνουν οι άνθρωποι με Διαταραχή Μετατραυματικού Στρες, συχνά τους οδηγεί στην κατανάλωση ναρκωτικών ουσιών και αλκοόλ, στην προσπάθειά τους να φέρουν ανακούφιση στον εαυτό τους. Όλα αυτά τα συμπτώματα, οδηγούν συνήθως σε συνθήκες χαοτικής διαβίωσης, που με την σειρά τους καταλήγουν στις περισσότερες ίσως περιπτώσεις, σε διάλυση του οικογενειακού ιστού, αδυναμία εύρεσης και παραμονής σε μία εργασία, κοινωνική ανομία, αστεγία κτλ. (Gorman & Zakowski, 2018).

Πέραν της συναισθηματικής διατάραξης, αλλά πολύ στενά συνδεδεμένη μαζί της, συναντούμε την διατάραξη της γνωστικής λειτουργίας των θυμάτων βασανισμού. Πρόκειται για προβλήματα στην διαδικασία της σκέψης, που αφορούν την ακούσια ανάκληση αναμνήσεων και την αδυναμία εκούσιας ανάκλησης, γνωστικές καθηλώσεις σχετικά με την ατομική ταυτότητα και τα αισθήματα ντροπής και ενοχής, με επαναλαμβανόμενα αντίστοιχα θεματικά μοτίβα σκέψης, διαρκή μηρυκασμό αυτό-απαξιωτικών ιδεών (Gorman & Zakowski, 2018) και πολύ σπανιότερα, αποπροσανατολισμό της σκέψης σε σημείο ψυχωτικού συνδρόμου, με πλήρη απώλεια επαφής με την πραγματικότητα (Morrison, Frame & Larkin, 2003).

Ο συνδυασμός συναισθηματικών και γνωστικών στρεβλώσεων, αποτέλεσμα του βασανισμού, εμφανίζεται και με ανάλογες συμπεριφορικές εκδηλώσεις, οι οποίες ποικίλουν αναλόγως και των σωματικών προβλημάτων που έχουν προκύψει, αλλά και σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε θύματος. Η εκδήλωση δηλαδή, αυτών των συμπτωμάτων, αλλά και οι συνακόλουθες συνέπειες, βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με το πολιτισμικό υπόβαθρο των θυμάτων, αλλά και με το περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται μετά το τέλος της τραυματικής αυτής εμπειρίας (Watters, 2011). Άλλωστε, είτε από την πλευρά της εξελικτικής και οικολογικής σκοπιάς των Bronfenbrenner (1979) και Harvey (1996), είτε από την πλευρά του Chomsky (1996), η σχέση μεταξύ ατόμου και κοινωνικοπολιτισμικού πλαισίου επηρεάζεται δραστικά από την παραβίαση τόσο βασικών αρχών της ανθρωπίνης

συνύπαρξης, όσο αυτή των δικαιωμάτων του ανθρώπου, κυρίως από νομικούς και κυβερνητικούς θεσμούς, διαταράσσοντας το νόημα της κοινωνικής δομής, ενώ παράλληλα ελλοχεύει ο κίνδυνος να εξαπλωθεί το μίσημα του φόβου και της σιωπής για τις ακρότητες που διαμείβονται μεταξύ των κοινωνιών, παραβιάζοντας κάθε αρχή ανθρώπινης συνύπαρξης. Η ιστορία έχει δείξει ως τώρα, σε μία πιο συμπεριληπτική οπτική, ότι οι συνέπειες του βασανισμού ενός ανθρώπου δεν διαχέονται μόνο στο άμεσο περιβάλλον του, ούτε μόνο στα μέλη της οικογένειάς του ή σε όσους βρίσκονται πολύ κοντά, αλλά, όταν πρόκειται για τόσο ακραία σκληρότητα πράξεις απέναντι στην ανθρώπινη υπόσταση, η επίδραση αφορά ολόκληρη την κοινωνία. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα του Ολοκαυτώματος, οι συνέπειες του οποίου έχουν κληροδοτηθεί και μεταφερθεί από γενιά σε γενιά, επεκτείνοντας το τραύμα ακόμα περισσότερο (Danieli, 1998).

III. Συζήτηση – Συμπεράσματα

Στην ανάλυση που προηγήθηκε, επιχειρήθηκε η εξέταση του φαινομένου του βασανισμού κάτω από το πρίσμα του κρατικού εγκλήματος, του τρόπου δηλαδή με τον οποίο κρατικές αρχές παρεμβαίνουν στους πολίτες για να επιτύχουν τους στόχους τους (απόσπαση πληροφοριών ή ομολογιών, τιμωρία και εκφοβισμός) μέσω της άσκησης πόνου. Επιπλέον, δόθηκε έμφαση στις πολιτισμικές και κοινωνικές παραμέτρους του φαινομένου του βασανισμού. Στο πλαίσιο αυτό, δόθηκε προσοχή στις επιμέρους κουλτούρες, στις οποίες εφαρμόστηκαν βασανιστικές πρακτικές και μάλιστα με τρόπο ξεχωριστό όπως αυτός επηρεάζεται κάθε φορά από τις κοινωνικές, θρησκευτικές και άλλες συνθήκες. Η επιλογή των πολιτισμικών πλαισίων έγινε τόσο σύμφωνα με την διαθεσιμότητα επαρκών πηγών, όσο και με κεντρικό γνώμονα την θέση του βασανισμού κάτω από το πρίσμα του κρατικού εγκλήματος. Για τον λόγο αυτό παραλήφθηκαν αναφορές σε θρησκευτικές και παραδοσιακές πρακτικές, που δεν περιλαμβάνουν την κρατική παρέμβαση και προκρίθηκε η ανάλυση της κουλτούρας των μέσων μαζικής ενημέρωσης και του τρόπου με τον οποίο αποδίδουν την πρακτική του βασανισμού, αφού η επίδραση που ασκούν στην κοινωνία είναι κατακλυσμιαία, σχεδόν καθολική και τέτοια που διαμορφώνει απόψεις και συνειδήσεις.

Επιπλέον, έγινε αναφορά στις κοινωνικές διαστάσεις του βασανισμού και στις συνέπειες, που προκαλούνται από την εφαρμογή ανάλογων πρακτικών, οι επιπτώσεις των οποίων μάλιστα δεν αφορούν μόνο τους βασανιζόμενους και τους βασανιστές, αλλά εκτείνονται στο σύνολο σχεδόν της κοινωνίας. Για να γίνει ακριβέστερη περιγραφή του φαινομένου του βασανισμού, επελέγη και η αναφορά στην επιστήμη του πόνου, στις βασικές δηλαδή σωματικές λειτουργίες και στον τρόπο που αυτές ενεργοποιούνται κατά την επώδυνη

εξωτερική παρέμβαση στο ανθρώπινο σώμα, ενώ επιχειρήθηκε και μία κατά το δυνατόν περιεκτική περιγραφή του προφίλ του βασανιστή.

Αυτό που έγινε αντιληπτό κατά την εξέταση του ζητήματος του βασανισμού, είναι ότι πρόκειται για ένα φαινόμενο κοινό για τις ανθρώπινες κοινωνίες, διαχρονικά και διαπολιτισμικά. Η συνεχής και αδιάληπτη παρουσία των βασανιστηρίων σε όλη την γνωστή ανθρώπινη ιστορία, έως και σήμερα, καταδεικνύει ότι παρά την πρόοδο και την πολιτισμική εξέλιξη, που έχουν σημειωθεί μέσα στα χρόνια και παρά την γνώση που έχει συσσωρευτεί αναφορικά με την αναποτελεσματικότητα της μεθόδου του βασανισμού, αλλά και τους αγώνες υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, φαίνεται ότι απέχουμε ακόμα πολύ από την κατάργηση των πρακτικών βασανισμού και την εξάλειψη αυτής της εξευτελιστικής για το ανθρώπινο είδος δραστηριότητας.

Οι μαρτυρίες και οι αναφορές από όλο τον κόσμο (π.χ., ACHR, 2009; Amnesty International, 2010; Anderson & Nussbaum, 2018; Conroy, 2000; Murey et al., 2011; Perl, 2012), τουλάχιστον όσες βλέπουν το φως της δημοσιότητας, συνηγορούν στην πεποίθηση ότι τα βασανιστήρια είναι ένα έγκλημα που μας αφορά όλους, ακόμα και αν διαβιούμε σε δημοκρατικές και φαινομενικά μη βίαιες κοινωνίες. Άλλωστε, η ύπαρξη επίσημων φορέων, εθνικών και διεθνών, που ασχολούνται με την αντιμετώπιση του ζητήματος του βασανισμού, καταδεικνύουν αρχικώς ότι τα βασανιστήρια αποτελούν μία θλιβερή πραγματικότητα σε παγκόσμιο επίπεδο και μάλιστα σε έκταση σαφώς μεγαλύτερη από την αναμενόμενη, ιδίως σε χώρες μεγάλης πολιτισμικής εξέλιξης.

Η Διεθνής Αμνηστία, ο Ερυθρός Σταυρός, το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών είναι κάποιοι από τους φορείς που ασχολούνται με το ζήτημα του βασανισμού, είτε καθένας χωριστά, είτε σε συνεργασία μεταξύ τους. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, πιο συγκεκριμένα, βρίσκεται σε στενή συνεργασία με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και με τα επιμέρους όργανα, που έχουν δημιουργηθεί για την αντιμετώπιση των βασανιστηρίων. Αυτά τα όργανα περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων: την Επιτροπή των ΗΕ Εναντίον των Βασανιστηρίων, την Υποεπιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων, την Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, την Επιτροπή για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις, την Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων του Συμβουλίου της Ευρώπης (CPT), όπως και την Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων στην Αφρική, την Αφρικανική Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ανθρώπων και των Λαών, το Διαμερικανικό Σύστημα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, την Ασιατική Διακυβερνητική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, τον Ειδικό Ανταποκριτή των ΗΕ για τα Βασανιστήρια και άλλες Σκληρές, Απάνθρωπες ή Εξευτελιστικές Πρακτικές ή Τιμωρίες (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2019). Ως προς το ποινικό

μέρος, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, όπως και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, είναι από τους πλέον δραστήριους φορείς δικαστικής διερεύνησης φαινομένων βασανισμού. Εξίσου, στην προσπάθεια για την αντιμετώπιση των βασανιστηρίων, συμμετέχουν και μη κυβερνητικές οργανώσεις, όπως το Ιατρικό Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανισμού (I.K.A.Θ.B., 2019), μέλος του Διεθνούς Συμβουλίου Κέντρων Αποκατάστασης Θυμάτων, με σκοπό την πρόληψη, αποκάλυψη και κατάργηση των βασανιστηρίων, την ιατρική και ψυχολογική υποστήριξη των θυμάτων, την ευαισθητοποίηση του κοινού και την συνεργασία με κατά τύπους φορείς και συλλόγους για την θεσμοθέτηση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Όλα τα παραπάνω όργανα, έχουν δημιουργηθεί κατά κύριο λόγο για να ελέγχουν τις εθνικές κυβερνήσεις και να διασφαλίζουν την ανθρώπινη μεταχείριση των κρατουμένων. Οι εθνικές κυβερνήσεις, όσες συνυπογράφουν διεθνείς συμβάσεις, όπως αυτή της Γενεύης (1984), και τα αντίστοιχα προαιρετικά πρωτόκολλα για την κατάργηση των βασανιστηρίων και της κακοποιητικής συμπεριφοράς, ή είναι μέλη ενώσεων, όπως η ΕΕ, αναλαμβάνουν την ευθύνη να ενσωματώσουν στις εθνικές νομοθεσίες τους αντίστοιχα άρθρα. Διεθνή κείμενα συχνά δίνουν κατευθύνσεις ως προς τις πολιτικές που πρέπει να ακολουθηθούν από τα εθνικά κράτη και το νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση των βασανιστηρίων. Ενδεικτικό είναι το αναθεωρημένο κείμενο οδηγιών του Συμβουλίου της Ευρώπης, από τις 16 Σεπτεμβρίου 2019 (12107/19), με το οποίο αναγνωρίζεται το ζήτημα των βασανιστηρίων και της κακής μεταχείρισης, που αντίκεινται σε όσα ορίζει η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Το κείμενο αυτό, επιδιώκει την επικαιροποίηση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής αλλά και της παγκόσμιας κοινότητας απέναντι στα βασανιστήρια, προωθώντας τα ανθρώπινα δικαιώματα μέσω της Παγκόσμιας Στρατηγικής για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και της Ευρωπαϊκής Συναίνεσης για την Ανάπτυξη.

Παρά την ύπαρξη διεθνών φορέων, οργάνων και οργανισμών επιφορτισμένων με την ενασχόληση με το ζήτημα του βασανισμού, τόσο τρίτες χώρες, όσο και χώρες-μέλη, υπόλογες στην διεθνή κοινότητα για τις πρακτικές που εφαρμόζουν και για την διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας τους, συχνά εμφανίζονται ανεπαρκείς στην συμμόρφωση με τα διεθνή κείμενα. Ενδεικτικά, η Ελλάδα, ως κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συνυπογράφουσα σε πλήθος διεθνών συμβάσεων, έχει συμπεριλάβει τόσο στο Σύνταγμα, όσο και στον Ποινικό Κώδικα, άρθρα σχετικά με τα βασανιστήρια. Αναλυτικότερα, το Άρθρο 7 του Συντάγματος, όπως αναθεωρήθηκε το 2008 από την Η' Αναθεωρητική Βουλή, στο τμήμα για τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα,

ορίζει ότι «τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας, ή άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας απαγορεύονται και τιμωρούνται, όπως ορίζει ο νόμος». Επίσης, στην τελευταία αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα, τα από το 1984 Άρθρα 137Α-173Δ, αντικαταστάθηκαν από το Άρθρο 137Α, όπως κωδικοποιήθηκε με τον Νόμο 4619/2019, ορίζοντας τόσο τις πράξεις που εμπίπτουν στο έγκλημα του βασανισμού, όσο και τις αντίστοιχες τιμωρίες που προκύπτουν από αυτές τις πράξεις. Το αναθεωρημένο άρθρο του ΠΚ, φαίνεται ότι καλύπτει τις ανεπάρκειες, που προέκυπταν από την εφαρμογή του προηγούμενου πλαισίου και είχαν επισημανθεί από την Διεθνή Αμνηστία (2012: 26-29). Η πολύ πρόσφατη τροποποίηση του ΠΚ, ωστόσο, δεν επιτρέπει την αναζήτηση στοιχείων σχετικά με την πρακτική βελτίωση στην μεταχείριση κρατουμένων, κυρίως εκπροσώπων μειονοτικών ομάδων (π.χ., αιτούντες άσυλο, Ρομά, κτλ.), που αποτελούσαν ένα από τα σημεία αιχμής για την Ελλάδα. Πάντως, οι παραπομπές αστυνομικών κυρίως υπαλλήλων, σύμφωνα με την αναφορά της Διεθνούς Αμνηστίας (2012), πολύ περισσότερο οι καταδίκες για πράξεις βασανισμού, δεν ανταποκρίνονται στην έκταση του φαινομένου στην Ελλάδα.

Το νομικό πλαίσιο, που περιβάλλει τις πράξεις βασανισμού εμπλουτίζεται διαρκώς με συνθήκες, συμβάσεις και πρωτόκολλα, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο (Murey, et al., 2011), γεγονός που μάλλον οδηγεί στο συμπέρασμα ότι προκύπτουν διαρκώς συνθήκες, τέτοιες, που απαιτούν ανάλογες παρεμβάσεις από σώματα επίσημα και με διεθνή δικαιοδοσία. Παρά την τεράστια σημασία της επίσημης αντιμετώπισης του φαινομένου του βασανισμού και των αντίστοιχων φορέων που συμμετέχουν σε αυτήν την διαδικασία, δεν θα επεκταθούμε περαιτέρω σε αυτό το ζήτημα, όπως έχει ήδη επισημανθεί στην εισαγωγή της παρούσας. Η εκτενής αναφορά στις διαδικασίες που ακολουθούνται από τις εθνικές κυβερνήσεις και από τους διεθνείς οργανισμούς θα αποτελέσει αντικείμενο ξεχωριστής μελέτης.

Η αρχική πεποίθηση σχετικά με τα βασανιστήρια, υποστηρίζει ότι πρόκειται για μία τακτική, που αφορά συγκεκριμένες κρατικές δομές, πολιτισμικό επίπεδο εξέλιξης και κοινωνική οργάνωση. Η πεποίθηση αυτή φαίνεται να διαψεύδεται, αφού ο βασανισμός ανθρώπου από άνθρωπο στο πλαίσιο μίας κρατικής, εγκληματικής δραστηριότητας δεν περιορίζεται στους «συνήθεις υπόπτους», δηλαδή στα αυταρχικά κράτη, ούτε αποτελεί μία πράξη αταβιστική. Αντιθέτως, εμφανίζεται ως ένα φαινόμενο καθολικό και διαχρονικό, το οποίο απλώς μεταβάλλεται αναλόγως των χαρακτηριστικών της κοινωνικής δομής στην οποία εκτυλίσσεται, αλλάζοντας χαρακτηριστικά, μεθόδους και κυρίως, βαθμό ορατότητας. (Rejali, 2009). Η καθολικότητα του φαινομένου του βασανισμού σήμερα γίνεται σαφής

ακόμα και με μία πρόχειρη ματιά στους αντίστοιχους χάρτες επίσημων φορέων, όπως η Διεθνής Αμνηστία, αλλά και μη κυβερνητικών οργανώσεων (π.χ., ACAT, 2016).

Αυτό που παραμένει εντυπωσιακό, είναι το γεγονός ότι τα βασανιστήρια έχουν αποδειχθεί αναποτελεσματικά και ανεπαρκή για την επίτευξη των στόχων, τους οποίους επιδιώκουν, δηλαδή την απόσπαση πληροφοριών και ομολογιών. Παρά ταύτα, συνεχίζουν και διατηρούνται ως μία από τις πλέον χρησιμοποιούμενες μεθόδους για αυτούς τους σκοπούς. Η αναποτελεσματικότητα της μεθόδου γίνεται φανερή μέσα από πλείστα όσα παραδείγματα. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Abu Zubaydah, ύποπτου σύμφωνα με την CIA και το FBI για συμμετοχή στην Al Qaeda, που είδε το φως της δημοσιότητας έπειτα από την απαγωγή από το σπίτι του στο Πακιστάν και την κράτησή του στην κρυφή φυλακή Udun Thani, κοντά στην Μπανγκόκ, όπου κρατήθηκε και βασανίστηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα, χωρίς να προσφέρει στις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες κάποια σημαντική ή έστω χρήσιμη πληροφορία (Schiemann, 2016: 1-17).

Σε αντίθεση με αυτό που ισχύει στην πραγματικότητα, την αναποτελεσματικότητα δηλαδή της πρακτικής του βασανισμού, αυτό που έχει επικρατήσει ως εικόνα για την πλειονότητα της κοινωνίας είναι όσα και όπως επιλέγεται να αποδοθούν μέσα από την ματιά σεναριογράφων, σκηνοθετών, δημοσιογράφων, κτλ., στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ψυχαγωγίας, χωρίς όμως κάποια από αυτές τις απεικονίσεις να αναδεικνύει την τρομακτική πραγματικότητα του βασανισμού, όπως αυτός έχει εφαρμοστεί από την ανθρωπότητα ανά τους αιώνες (O' Mara, 2015: 6). Για κάποιους, όπως ο O' Mara (6), κρίνεται ότι ο κύριος σκοπός των βασανιστηρίων δεν είναι η απόσπαση πληροφοριών, που εσκεμμένα αποκρύπτει ο ανακρινόμενος, αλλά ο κύριος στόχος είναι περισσότερο πολυεπίπεδος και αφορά την απόσπαση της ομολογίας με τρόπο σκληρό, την συνακόλουθη επικύρωση μίας πεισματικά παράνομης διαδικασίας από έναν εκ προοιμίου θεωρούμενο ένοχο, την διάχυση ενός αισθήματος τρόμου, την κατάκτηση ή την διατήρηση της εξουσίας, την άρνηση επιστημονικών πεποιθήσεων και πολλές άλλες επιδιώξεις πέραν αυτών. Παράλληλα, η δημοσίευση επίσημων κρατικών αναφορών, όπως αυτή που εκδόθηκε από το Γραφείο του Γενικού Επιθεωρητή το 2004 (85) έπειτα από ανασκόπηση των εσωτερικών στοιχείων αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των βασανιστηρίων, περιγράφοντάς τα ως μία «υποκειμενική διαδικασία», η οποία «προκαλεί κάποια ανησυχία» με μικρό όμως όγκο δεδομένων για την αξιολόγηση της επιμέρους αποτελεσματικότητάς της (89), συμβάλλουν στην διαμόρφωση από την κοινή γνώμη μίας στρεβλής και μάλλον ανακριβούς αντίληψης για την φύση των βασανιστηρίων και την αποτελεσματικότητά τους.

Έχει κατά καιρούς επιχειρηθεί η θεωρητική τεκμηρίωση του φαινομένου του βασανισμού, καθώς και εξήγηση για την διαρκή παρουσία του στην ανθρώπινη ιστορία. Η ανάπτυξη ενός συγκεκριμένου θεωρητικού πλαισίου, που εξηγεί την χρήση βασανιστηρίων δεν έχει ακόμα καταστεί δυνατή, έχουν όμως διατυπωθεί επιμέρους υποθέσεις αναφορικά με τους λόγους εμφάνισης των βασανιστηρίων. Οι υποθέσεις αυτές εστίασαν στην ερμηνεία των μηχανισμών εκείνων που διατηρούν ή μεταδίδουν την μεθοδολογία του βασανισμού εντός κάποιας κουλτούρας, ή μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών πλαισίων, χωρίς όμως να προσφέρουν επαρκή τεκμηρίωση ως προς την εξ αρχής ανάπτυξη του φαινομένου του βασανισμού ή ως προς την ανάδειξη άλλων παραμέτρων του (Rejali, 2009).

Αυτές οι υποθέσεις κατέδειξαν ότι παρόλο που δεν παρέχεται για την χρήση μεθόδων βασανισμού συγκεκριμένη, επίσημη εκπαίδευση, πολλές είναι οι ομοιότητες που παρατηρούνται σε όλα σχεδόν τα περιβάλλοντα. Οι διαφορές, που επίσης παρατηρούνται είναι περισσότερο συνάρτηση του πολιτισμικού πλαισίου, στο οποίο πραγματοποιείται ο βασανισμός, του αντίστοιχου πολιτισμικού υπόβαθρου του βασανιστή, όπως και των μέσων, που είναι κάθε φορά διαθέσιμα. Πάντως, σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μία επιστημονική, επίσημα οργανωμένη μέθοδο επιβολής της κρατικής εξουσίας ή αναζήτησης πληροφοριών (Austin, 2019). Εξίσου, οι υποθέσεις αυτές προσφέρουν κάποια κατεύθυνση ως προς το είδος βασανισμού, που προτιμάται από τα αυταρχικά και τα δημοκρατικά καθεστώτα, με τα πρώτα να επιλέγουν με μεγαλύτερη ευκολία ορατά, σωματικά βασανιστήρια και τα δεύτερα, να επιδίδονται σε αόρατα ή καθαρά βασανιστήρια, είτε στοχεύοντας στο σώμα, είτε στον νου, κυρίως εξαιτίας του φόβου της διεθνούς κατακραυγής, και καταδίκης από διεθνείς οργανισμούς και από την ευρύτερη κοινότητα εξίσου (Rejali, 2009).

Η μελέτη του φαινομένου του βασανισμού καθιστά μάλλον προφανές το γεγονός, ότι σε όλες τις κοινωνίες και σε όλες σχεδόν τις χρονικές στιγμές, η αντιμετώπιση των κοινωνιών και κυρίως των κατά τόπους αρχών προς τους εγκληματίες, όταν επρόκειτο να γίνει χρήση βασανισμού, είτε οι πράξεις γίνονταν αντιληπτές ως βασανιστικές είτε όχι, εστιάζονται σε τρία σημεία: στην κακοποιητική χρήση του σώματος, στην άσκηση ψυχολογικής-συναισθηματικής πίεσης και στην διαθεσιμότητα ή την εύκολη πρόσβαση στα μέσα που χρησιμοποιούνταν κάθε φορά. Πρόκειται για μία συνθήκη, που απαντάται σε κουλτούρες που δεν έχουν σχέση μεταξύ τους, δεν επικοινωνούν ώστε να μεταφερθεί η τεχνογνωσία από την μία στην άλλη, γεγονός που θα έπρεπε ίσως να αποτελέσει αντικείμενο έρευνας της επιστήμης της ανθρωπολογίας, ή της ψυχολογίας, για να δοθούν απαντήσεις ως

προς τα χαρακτηριστικά εκείνα του ανθρώπου, που υποστηρίζουν διαχρονικά και διαπολιτισμικά την εφαρμογή και χρήση πρακτικών βασανισμού.

Δεν είναι λίγοι αυτοί που υποστηρίζουν (Donnelly & Diehl, 2011: 122) ότι η πρακτική του βασανισμού δεν έχει τις ρίζες της πουθενά αλλού, παρά μόνο στην ανάγκη ή στην επιθυμία διατήρησης της εξουσίας μίας ομάδας έναντι κάποιας άλλης, είτε πρόκειται για πολιτικές, θρησκευτικές, κοινωνικές ή κάθε άλλης μορφής ομάδες. Προϋποθέτει, με άλλα λόγια, την ύπαρξη ενός πραγματικού ή φανταστικού εχθρού, επί του οποίου πρέπει να επιβληθεί κυριαρχία. Εξίσου, η ύπαρξη φοβισμένων ηγετών, όπως και η ευχαρίστηση του πληθυσμού με την απόδοση αιμοδιψούς σκληρής δικαιοσύνης, ενισχύουν την ανοχή τέτοιων πρακτικών, ή τουλάχιστον την αποστροφή του βλέμματος από πράξεις βάρβαρες και απάνθρωπες, όπως αυτές του βασανισμού.

Αν είναι ένα πράγμα, που μπορούμε να διδαχτούμε από την ιστορία, είναι ότι οποιαδήποτε δυνατότητα εξάλειψης των βασανιστηρίων κινδυνεύει από καθαυτή την ύπαρξη σκληρότητας σε οποιαδήποτε μορφή και για κάθε σκοπό. Σε οποιαδήποτε συνθήκη ή χρονική στιγμή, η σκληρότητα μπορεί εύκολα να εξελιχθεί σε βασανιστήριο ή να οδηγήσει στην ανάπτυξη νέων μορφών βασανισμού. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο κάθε ανοχή, ή αποδοχή, ή έγκριση σκληρών πράξεων είναι επικίνδυνη και ανησυχητική (Ryley Scott, 1959: vii).

Ο Ryley Scott (1959: 10) υποστηρίζει ότι οι κοινωνίες είναι εκείνες που συμβάλλουν καθοριστικά, αν όχι στην εμφάνιση, σίγουρα στην ανοχή και στην διατήρηση του βασανισμού, λόγω της πρωτόγονης δίψας για εκδίκηση, η οποία είναι εγγενής στους ανθρώπους διαχρονικά και διαπολιτισμικά. Λέει, με άλλα λόγια, ότι η ενσωμάτωση της μεθόδου του βασανισμού σε ένα ποινικό σύστημα, είτε ως μέσο απόσπασης ομολογιών, είτε ως μορφή τιμώρησης, οδηγεί αναπόφευκτα στην αποδοχή του ως μία δικαιολογημένη και εύλογη διαδικασία για το σύνολο της κοινωνίας και ενέχει τον κίνδυνο της επέκτασής του κάθε φορά που οι συνθήκες είναι ευνοϊκές.

Για καμία από τις κουλτούρες που έχουν αναφερθεί στην παρούσα δεν είναι εξαντλητικοί οι κατάλογοι των βασανιστηρίων που χρησιμοποιήθηκαν. Σε κάθε περιβάλλον, που έχει υποστηρίξει ή εφαρμόσει την διαδικασία του βασανισμού, έχουν χρησιμοποιηθεί πολύ περισσότερες τεχνικές από όσες αναφέρθηκαν και πολλές παραλλαγές τους. Επιχειρήθηκε ωστόσο, να επισημανθούν οι πλέον ενδεικτικές για κάθε πλαίσιο, ώστε να αναδειχτούν τα επιμέρους χαρακτηριστικά, η εξέλιξη και η διαφοροποίησή τους. Η διεξοδική ανάλυση ενός εκάστου περιβάλλοντος θα πρόσφερε ακόμα πιο εκτενή περιγραφή των δεινών που έχουν υποστεί κρατούμενοι από τις κρατικές δυνάμεις σε κάθε χωροχρονικό πλαίσιο.

Αυτό όμως ξεφεύγει από τους σκοπούς της παρούσας, οι οποίοι περιορίζονται στην διερεύνηση του κρατικού εγκλήματος του βασανισμού και των πολιτισμικών και κοινωνικών διαστάσεών του και όχι στην λεπτομερή καταγραφή κάθε μεθόδου βασανισμού, που έχει ποτέ χρησιμοποιηθεί.

Ιδανικά, θα ήταν σκόπιμο το φαινόμενο του βασανισμού να λάβει κάποια στιγμή την θέση που του αναλογεί ως ένα από τα πλέον αποτρόπαια κρατικά εγκλήματα, ώστε να γίνει ακόμα πιο σαφής ο τρόπος με τον οποίο θα όφειλε να αντιμετωπιστεί από τα ευνομούμενα κράτη και τις αντίστοιχες εθνικές και διεθνείς ποινικές νομοθεσίες. Η ορατότητα όσο γίνεται περισσότερων περιπτώσεων, η ενσυνείδητη στάση της κοινωνίας απέναντι στο φαινόμενο του βασανισμού θα μπορούσε να αποτελέσει μία σημαντική παράμετρο, όπως και η αμφισβήτηση παραδοσιακά στερεοτυπικών αντιλήψεων, τόσο για την εξουσία, όσο και για τον άνθρωπο συνολικά. Πρόκειται όμως για μία μάλλον αργή και χρονοβόρα διαδικασία, η οποία αφήνει πολλά περιθώρια για την δημιουργία συνθηκών ευνοϊκών προς την διατήρηση του φαινομένου (π.χ., διαρκής έκθεση σε σκληρές βασανισμού, από μέσα που θεωρούνται εξ ορισμού αποδεκτά και έγκυρα). Στο πλαίσιο αυτό, σημαντικό ρόλο παίζουν τόσο οι κοινωνικές συνθήκες, όσο και οι πολιτισμικές επιρροές, οι οποίες θα ήταν σκόπιμο να μεταβληθούν εξίσου, ώστε να διαμορφωθεί μία νέα αντίληψη ως προς την ανάγκη χρήσης σκληρών πρακτικών απέναντι στους ανθρώπους, όσο και ως προς την ανοχή ή ακόμα χειρότερα, την αποδοχή της εφαρμογής βασανιστικών πρακτικών. Η καταγραφή και αναγνώριση των κοινωνικών και πολιτισμικών συνθηκών, που ευνοούν την διατήρηση των βασανιστηρίων είναι το πρώτο βήμα για την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου και κατ' επέκταση, για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή του.

Βιβλιογραφία

- ACAT – Action by Christians for the Abolition of Torture – France. (2016). A world of torture – Report.
- ACHR – Asian Centre for Human Rights. (2009). Torture in India, 2009.
- Alleg, H. (1958). *The question*. New York: George Braziller.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 5th Edition*. Washington, DC, London: APA.
- Amnesty International. (2019). *ITT Project*. Ανάσυρση από το: <http://faculty.ucmerced.edu/cconrad2/Academic/Data.html>, 8/2019.
- Amnesty International. (2010). *A blow to humanity. Torture by judicial caning in Malaysia*. Amnesty International Publications.
- Amnesty International, (1977). *Report on torture. Torture in Greece. The first torturers' trial 1975*.
- Anderson, S. A. & Nussbaum, M. C. (2018). *Confronting torture: essays on the ethics, legality, history and psychology of torture today*. The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Anonymous, (1701). Hanging not punishment enough. In: Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: the birth of prison*. Trans. Alan Sheridan. New York: Vintage Books.
- Association for the Prevention of Torture, (2007). Defusing the ticking bomb scenario: why we must say no to torture, always.
- Ataria, Y. (2015). I am not my body, this is not my body. *Human Studies*, 39(2), 217-229.
- Aubrac, L. & Wing, B. (1993). *Outwitting the Gestapo*. Trans. Konrad Bieber. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Austin, J. L. (2016). Torture and the material-semiotic networks of violence across borders. *International Political Sociology*, 10(1), 3-21.
- Austin, J. L. & Bocco, R. (2016). Becoming a torturer: towards a global ergonomics of care. *International Review of the Red Cross*, 98(3), 859-888.
- Austin, (2019). Small worlds of violence. Ανάσυρση από <https://jonathanlukeAustin.com/small-worlds-of-violence/>, 9/2019.
- Austin, J. L. (2017). We have never been civilized: torture and the materiality of world political binaries. *European Journal of International Relations*, 23(1).
- Bacry, D. & Ternisien, M. (1980). *La torture*. Paris: Fayard.
- Beccaria, C. (1996). Of torture. In Peters E., *Torture*, 2nd Ed. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Beccaria, C. (2006). *An essay on crimes and punishments*. Translated from the Italian. London: printed for E. Newberry, 1775. [vi], viii, [iv], 179, lxxix pp.
- Beck, F. & Godin, W. (1951). *Russian purge and the extraction of confession*. Translated by Eric Mosbacher & David Porter. New York: Viking.
- Belkin, A. (2012). *Bring me men*. London: C. Hurst & Co.
- Bell, K. (2011). How our training fails us when it counts. *ARMY*.
- Berkowitz, L. & Lepage, A. (1967). Weapons as aggression-eliciting stimuli. *Journal of Personality and Social Psychology*, 7(2), 202-207.
- Bettelheim, B. (1967). *The informed heart. Autonomy in a mass age*. New York: Free Press.
- Biderman, A. (1979). The task of POW interrogations. In *Marchy to Calumny*. New York: Arno.
- Biderman, A. (1960). Social-psychological needs and ‘involuntary’ behavior as illustrated by compliance in interrogation. *Sociometry*, 23(2), 120-147.
- Bini, G., Cruccu, G. Hagbarth, K. E., Schady, W. & Torbjork, E. (1984). Analgesic effect of vibration and cooling on pain induced by intraneural electrical stimulation. *Pain*, 18, 239-248.
- Blakeley, R. & Raphael, S. (2017). British torture in the war on terror. *European Journal of International Relations*, 23(2), 243-266.
- Borgmann, M., Slim, L. & Theissen, H. (2004). *Massaker*, (dir.). UMAM Productions.
- Bowden, M. (2003). The dark art of interrogation. *Atlantic Monthly*.
- Braudy, L. (2002). *The world in frame*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brunovsky, V. (1931). *The methods of OGPU*. London: Harper & Brothers.
- Budiansky, S. (2005). Truth extraction. *Atlantic Monthly*.
- Burgers, H. J. & Danelius, H. (1988). *The United Nations Convention against torture: a handbook on the convention against torture and other cruel inhuman or degrading treatment or punishment*. Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers.
- Carlson, L. (2002). *Remembered prisoners of a forgotten war*. New York: St. Martin’s.
- Center for Constitutional Rights. (2006). *Report on torture and cruel inhuman and degrading treatment of prisoners at Guantanamo bay, Cuba*.
- Cesereanu, R. (2006). An overview of political torture in the twentieth century. *JSRI*, 14, 120-143.
- Chandler, A. (2014). *Eichmann’s best man lived and died in Syria*. The Atlantic. Ανάσχυση από <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/12/eichmanns-best-man-lived-and-died-in-syria/383296/>, 8/2019.

- CIA, (1963). *The KUBARK*.
- Coetzee, J. M. (1992). *Doubling the point: essays and interviews*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Collins, R. (2007). *Violence: a micro-sociological theory*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Comite Algerien des Militants Libres de la Dignite Humaine et des Droits de l' Homme, (1994). *Livre blanc sur la repression en Algerie (1991-1994) ou l' histoire de la tragedie d' un peuple*. Hoggar.
- Compensino, E. [Valentin Gonzalez]. (1952). *Listen comrades*. Translated by Ilsa Barea. Melbourne: William Heinemann.
- Conquest, R. (1990). *The great terror*. New York: Oxford University Press.
- Conroy, J. (2000). *Unspeakable acts, ordinary people. The dynamics of torture*. Alfred A. Knopf: New York.
- Council of the European Union. (2019). *Guidelines on EU policy towards third countries on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*. Revision of the guidelines.
- Crankshaw, E. (1994). *Gestapo*. New York: Da Capo Press.
- Crewdson, J. (2005). Waterboarding spurs debate on what is torture. *Chicago Tribune*, December 28, sec. 1, p. 5.
- D' Orcival, F. (1971). *Gestapo contre resistance. In Historire secrete de la Gestapo*. Ed. Hean Dumont, vol. 2.
- Danieli, Y. (1998). *International handbook of multigenerational legacies of trauma*. New York: Penguin.
- Danchev, A. (2008). Bad apples, dead souls: understanding Abu Ghraib. *International Affairs*, 84(6), 1271-1280.
- Davenport, C. (2007). State repression and political order. *Annual Review of Political Science*, 10(1), 1-23.
- Deeley, P. (1971). *Beyond breaking point*. UK: Littlehampton Book Services Ltd.
- Delarue, J. (1964). *History of the Gestapo*. Trans. Mervyn Savill. New York: Dell.
- Des Forges, A. (1999). *Leave none to tell the story. Genocide in Rwanda*. Human Rights Watch.
- Donnelly, M. P. & Diehl, D. (2011). *The big book of pain: torture & punishment through history*. The History Press.
- duBois, P. (1991). *Torture and Truth*. New York.

- Duhaime, (2019). Ανάσυρση από <http://www.duhaime.org/LegalDictionary/E/EnemyCombatant.aspx>, 9/2019.
- Duncan, P. (1964). *South Africa's rule of violence*. London: Methuen.
- Eco, U. (1983). *The name of the rose*. Trans. William Weaver. New York: Warner Books/Harcourt Brace Jovanovich.
- Edelstein, D. (2006). Now playing at your local multiplex: torture porn. New York: Magazine. Ανάσυρση από <http://nymag.com/movies/features/15622/>, 8/2019.
- Eisenman, S. (2007). *The Abu Ghraib Effect*. London: Reaktion.
- Enders, J. (1999). *The Medieval theater of cruelty: rhetoric, memory, violence*. Cornell: Cornell University Press.
- Fanon, F. (1968). *The wretched of the earth*. Trans. Constance Farrington. New York: Grove Press.
- Farrar-Hockley, A. (1995). *The British Part in Korean War*. 2 vols. London: HMSO.
- Flynn, M. & Salek, F. F. (2012). *Screening torture: media representation of state terror and political domination*. New York: Columbia University Press.
- Forrest, D. (2002). Examination following specific forms of torture. In: *The Medical Documentation of Torture*, Ed. Peel Michael & Iacopino Vincent. London: Greenwich Medical Media.
- Foster, D., Dennis, D. & Sandler, D. (1987). *Detention and torture in South Africa. Psychological, legal and historical studies*. Cape Town & Johannesburg: David Philip.
- Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: the birth of prison*. Trans. Alan Sheridan. New York: Vintage Books.
- Foucault, M. (1990). *The history of sexuality, Vol. 1: an introduction*. New York: Vintage.
- Freedom from Torture – Medical Foundation for the Care of Victims of Torture. (2016). *Proving torture. Demanding the impossible*. Home Office Mistreatment of Expert Medical Evidence.
- Gagarin, M. (1996). The torture of slaves in athenian law. *Classical Philology*, 91, 1-18.
- Garcia Villegas, R. (1990). *Soy testigo. Dictadura, tortura, injusticia*. Santiago de Chile: Amerinda.
- Garlinski, J. (1975). *Fighting Auschwitz*. London: Julian Friedmann.
- General Assembly of the United Nations, (1984). The Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (the “Torture Convention”), A/RES/39/46, as described in Declaration on the Protection of All Persons from

- Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (the “Torture Declaration”), by the General Assembly on 9 December, 1975, resolution 3452.
- Gerrity, E., Keane, T. M. & Tuma, F., (Eds.). (2001). *The mental health consequences of torture*. New York: Springer Science and Business Media.
- Gerson, L. (1976). *The secret police in Lenin’s Russia*. Philadelphia: temple University Press.
- Gibson, J. T. & Haritos-Ftouros, M. (1986). The education of a torturer. *Psychology Today*, 20(11), 50-58.
- Gliksman, J. (1948). *Tell the West*. New York: Gresham Press.
- Glucklich, A. (2001). *Sacred pain*. Oxford: Oxford University Press.
- Goldman, H. H. & Goldston, S. W. (1985). Preventing stress-related psychiatric disorders. Department of Health and Human Services Publication No. (ADM) 85-1366. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Goldfeld, A. E., Mollica, R. F., Pesavento, B. H. & Faraone, S. V. (1988). The physical and psychological sequelae of torture: symptomatology and diagnosis. *Journal of the American Medical Association*, 259, 2725-2729.
- Gorman, W. & Zakowski, S. G. (2018). The many faces of torture: a psychological perspective. In: *Confronting Torture: Essays on the Ethics, Legality, History and Psychology of Torture Today*. Scott A. Anderson & Martha, C. Nussbaum, (Eds.). Chicago & London: University of Chicago Press.
- Grossman, D. (1996). *On killing: the psychological cost of learning to kill in war and society*. New York: Black Bay Books.
- Guardian, (2019). Ανάσυρση από <https://www.theguardian.com/us-news/2014/dec/09/cia-torture-report-worst-findings-waterboard-rectal>, 9/2019.
- Guazzini, S. (1996). Tractatus ad Defensam Inquisitorum. In Peters E., *Torture*, 2nd Ed. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Gutman, R. (1993). *A witness to genocide*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Haas, M. R. & Ham, W. (2015). Microfoundations of knowledge recombination: peripheral knowledge and breakthrough innovation in teams. *Advances in Strategic Management*, 32, 47-87.
- Haritos-Fatouros, M. (2002). *The psychological origins of institutionalized torture*. London: Routledge.
- Hingley, R. (1971). *The Russian secret police*. New York: Simon and Schuster.

- Hinkle, L. E. & Wolff, H. G. (1956). Communist interrogation and indoctrination of “Enemies of the State”. *A.M.A. Archives of Neurology and Psychiatry*, 76, 115-174.
- Hopkins, E. J. (1931). *Our lawless police: a study of the unlawful enforcement of the law*. New York: Viking Press.
- Hubbell, J. (1976). *POW*. New York: Reader’s Digest Press.
- Huggins, M. K., Haritos-Fatouros, M. & Zimbardo, P. (2002). *Violence workers: police torturers and murderers reconstruct Brazilian atrocities*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Hukanovic, R. (1996). *The tenth circle of hell. A memoir of life in the death camps of Bosnia*. Trans. Colleen London & Midhat Ridjanovic. New York: Basic Books.
- Humanrightsfirst.org, (2015). Ανάρτηση από <https://www.humanrightsfirst.org/press-release/president-obama-signs-national-defense-authorization-act-solidifying-ban-torture>, 9/2019.
- Innes, B. (1998). *The history of torture*. New York: St. Martin’s.
- International Military Tribunal (IMT). (1949). Trial of major war crimes: Nuremberg.
- Ivanov-Razumnik, R. V. (1965). *The memoirs of Ivanov-Razumnik*. London: Oxford University Press.
- Janoff-Bulman, R. (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events. Applications of the schema construct. *Cognition*, 7, 113-136.
- Jeffreys, D. S. (2009). *Spirituality and the ethics of torture*. New York: Palgrave Macmillan.
- Johnson, E. (1999). *The Nazi terror*. New York: Basic Books.
- Johnston, S. (1999). *Dispute and Democracy*. Austin: University of Texas Press.
- Jongman, B. (1991). Why some states kill and torture while others do not. *PIOOM Nieuwletter*, 3(1), 8-11.
- Keeley, L. H. (1996). *War before civilization*. Oxford: Oxford University Press.
- Kelman, H. C. (2005). The policy context of torture: a social-psychological analysis. *International Review of the Red Cross*, 87(857), 123-134.
- Kerrigan, M. (2001). *The instruments of torture*. New York: Lyons Press.
- Kidd, E. (1940). *Police interrogation*. New York: Basuino.
- Kitchin, G. (1970). *Prisoner of OGPU*. New York: Arno Press.
- Klein, N. (2010). *Το δόγμα του σοκ*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.
- Kolker, R. (2000). *A cinema of loneliness, 3rd ed*. New York: Oxford University Press.
- Kravchenko, V. (1946). *I chose freedom*. New York: Charles Scribner’s Sons.

- Langbein, J. H. (2006). *Torture and the law of proof: Europe and England in the Ancien Regime*. Chicago: Chicago University Press.
- Langguth, A. J. (1979). *Torture's teachers*. New York Times, A19, June 11, 1979.
- Larson, J. (1932). *Lying and Its Detection*. Chicago: University of Chicago Press.
- Larson, J. (1925). Present police and legal methods for the determination of the innocence or guilt of the suspect. *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, 16(2), 219-271.
- Lavine, E. (1930). *The third degree: a detailed and appalling expose of police brutality*. New York: Garden City.
- Leggett, G. (1981). *The Cheka*. Oxford: Clarendon.
- Lemov, R. (2005). *World as laboratory*. New York: Hill and Wang.
- Leites, N. & Bernaut, N. (1954). *Ritual of liquidation*. Glencoe, IL: Free Press.
- Leo, R. A. (2004). The third degree and the origins of psychological interrogation in the United States. In: *Interrogations, confessions and entrapment*. Ed. Lassiter D. G., USA: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Levy, G. (1990). We are the Shin-Bet: extracts for Ha'aretz supplement. In Stanley Cohen & Daphna Golan, *The interrogation of Palestinians during the Intifada*. Jerusalem: B'Tselem, Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories.
- Lifton, R. J. (1961). *Thought reform and the psychology of totalism*. New York: Norton.
- Lipper, E. (1951). *Eleven years in soviet prison camps*. Chicago: Henry Regnery.
- Liscano, C. (2004). *Truck of fools*. Nashville, TN: Vanderbilt University Press.
- London, J. (1915). *The jacket (the star rover)*. Macmillan.
- Lowth, M. (2017). Does torture work? Donald Trump and the CIA. *British Journal of General Practice*, 67(656), 126.
- Lyons, E. (1937). *Assignment in utopia*. New York: Harcourt, Brace.
- Mahmood, M., O'Kane, M., Chavala, M. & Smith, T. (2013). Revealed: Pentagon's link to Iraqi torture centers. The Guardian. Αναστροφή από <https://www.theguardian.com/world/2013/mar/06/pentagon-iraqi-torture-centres-link>, 8/2019.
- Mannix, D. (1964). *The history of torture*. New York: Dorset.
- Matthews, R. (2012). An empirical critique of 'interrogational' torture. *Journal of Social Philosophy*, 43(4), 457-470.
- McColi, H., Bhui, K. & Jones, E. (2012). The role of doctors in investigation, prevention and treatment of torture. *J R Soc Med*, 105, 464-471.

- McCoy, A. W. (2012). *Torture and impunity: the US doctrine of coercive interrogation*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- McDonald, J. M. (1986). *The murderer and his victim*. Charles C. Thomas Pub Ltd.
- McDowell, D. (1978). *The Law in Classical Athens*. Thames and Hudson: London.
- Meier, A. (2003). *Black earth: a journey through Russia after the fall*. New York: Norton.
- Melgounov, S. P. (1926). *The red terror in Russia*. Westport, CT: Hyperion Press.
- Mellor, A. (1961). *La torture. Son histoire, son abolition, sa reapparition au XX-eme siècle*. Paris: Maison Mame.
- Melzack, R. & Wall, P. (1982). *The challenge of pain*. Harmondsworth, England: Penguin.
- Milgram, S. (1963). Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(4), 371-378.
- Morrison, A. P., Frame, L. & Larkin, W. (2003). Relationships between trauma and psychosis: a review and integration. *British Journal of Clinical Psychology*, 42, 331-353.
- Muller, I. (1991). *Hitler's justice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Murey, R., Steinerte, E., Evans, M. & Hallo de Wolf, A. (2011). *The optional protocol to the UN Convention Against Torture*. New York: Oxford University Press.
- National Commission on Law Observance and Enforcement, (1931). *Report on Lawlessness in Law Enforcement – Wickersham Report*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Nolack, R. (2014). Most countries are against torture – but most have also been accused of it. Washington Post, December, 12. Ανάρτηση από www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/12/12/most-countries-are-against-torture-but-most-have-also-been-accused-of-it/?utm_term=.d0aa68ea464f, 8/2019.
- Office of the Inspector General, (2004). Special review, counterterrorism detention and interrogation activities. Ανάρτηση από <http://documents.nytimes.com/c-i-a-reports-on-interrogation-methods#p=1>, 9/2019.
- O'Mara, S. (2105). *Why torture doesn't work: the neuroscience of interrogation*. Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Osgood, P., Carr, D., Kazianis, A., Kemp, J., Atchison, N. & Szyfelbem, S. K. (1990). Antinociception in the rat induced by a cold environment. *Brain Research*, 507, 11-16.
- O'Sullivan, F. D. (1928). *Crime Detection*. Chicago. O'Sullivan Publishing House.

- Perl, L. (2012). *Controversy! Torture*. New York: Marshall Cavendish Benchmark.
- Peters, E. (1996). *Torture*, 2nd Ed. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Rappert, B. (2003). *Non-lethal weapons as legitimizing forces?* London: Frank Cass.
- Ray, W. J., Neuner, F., Odenwald, M. & Schauer, M. (2006). Decoupling neural networks from reality dissociative experience in torture victims are reflected in abnormal brain waves in left frontal cortex. *Psychological Science*, 17(10), 825-829.
- Reeves, Sanday, P. (2007). *Fraternity gang rape*. New York: New York University Press.
- Rejali, D. (2009). *Torture and democracy*. Fourth edition. Princeton University Press.
- Rejali, D. (2004). The real shame of Abu Ghraib. *Time.com*, <http://www.time.com>. Ανάρτηση 7/2019.
- Rejali, D. (1994). *Torture and modernity: self, society and state in modern Iran*. Boulder, CO: Westview.
- Reprive organization, (2019). Ανάρτηση από: <https://reprive.org.uk/update/trump-black-sites-torture/>, 9/2019.
- Rickett, W. A. (1971). Voluntary surrender and confession in Chinese law: the problem of continuity. *Journal of Asian Studies*, 30(4), 797-814.
- Ringman, E. (2016). How the world stage makes its subjects: an embodied critique of constructivist IR theory. *Journal of International Relations and Development*, 19(1), 101-125.
- Rochester, S. I. & Kiley, F. T. (1999). *Honor bound: American prisoners of war in Southeast Asia, 1961-1973*. Naval Instr. Pr.
- Rodger, N. A. M. (1998). *The safeguard of the sea*. New York: Norton.
- Ron, J. (2003). *Frontiers and ghettos*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Rothman, D. (2002). *Conscience and convenience*. Rev. ed. New York: Aldine de Gruyter.
- Ryley Scott, G. (1959). *The history of torture throughout the ages*. Seventh Impression. London: Luxor Press.
- Sands, P. (2008). *Torture team: Rumsfeld's memo and the betrayal of American values*. New York: Palgrave.
- Sanyal, D. (2010). Crabwalk history: torture, allegory and memory in Sartre. *Yale French Studies*, 118/119.
- Scarry, E. (1985). *The body in pain: the making and unmaking of the world*. New York: Oxford University Press.

- Schapiro, L. (1971). *The Communist Party of the Soviet Union*. 2nd ed. New York: Random House.
- Schiemann, J. W. (2016). *Does torture work?* New York: Oxford University Press.
- von Schlabrendorf, F. (1965). *The secret war against Hitler*. New York: Pitman.
- Sears, D. W. (1948). Legal consequences of the third degree. *Ohio State Law Journal*, 9, 514-524.
- Shtepa, K. F. (1962). In Stalin's prisons – reminiscences. *The Russian Review*, 21(1), 38-58).
- Siems, L. (2011). *The torture report. What the documents say about America's post-9/11 torture program*. New York, London: OR Books.
- Silverman, L. (2001). *Tortured subjects*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sinoni, F. & Branceh, R. (2002). Torture and the borders of humanity. *International Social Science Journal*, 54(174), 539-548.
- Sironi, F. (1999). *Bourreaux et victimes*. Paris: Idile Jacob.
- Skylv, G. (1992). The physical sequelae of torture. In M. Basoglu (Ed.). *Torture and its consequences: current treatment approaches*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stout, N. (2011). Ticking bombs and moral luck: an analysis of ticking bomb methodology. *Hum Rights Rev*, 12, 487-504.
- Strauss, M. (2003). Torture. *New York School Review*, 48, 201-274.
- Stypulkowski, Z. (1962). *Invitation to Moscow*. New York: Walker.
- Tchernavin, V. (2010). *I speak for the silent*. Translated by Nicholas Oushakoff. Boston: Hale, Cushman & Flint. Διανομή πρωτοτύπου του 1934.
- Thomas, P-A. (2002). *Les desarrois d' un officier en Algerie*. Paris: Editions du Seuil.
- Tognato, C. (2010). Performing 'legitimate torture'. *Thesis Eleven*, 103(1), 88-96.
- Tucker, R. (1992). *Stalin in power*. New York: Norton.
- Twiss, T. (Ed). (1985). *The black book of the admiralty*. Abingdon, England: Professional Books.
- Ulpian, (1996). "Duties of Procunsul". In Peters, E., *Torture*, 2nd Ed. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- UMAM, Al-Sijn Al-Suri, M. (2012). *UMAM Documentation & Research*. Beirut.
- Valtin, J. (1941). *Out of the night*. New York: Alliance.

- Vreeland, J. R. (2008). Political institutions and human rights: why dictatrosships enter into the United Nations Convention against torture. *International Organization*, 62(1), 65-101.
- Villard, O. (1927). *Official Lawlessness*. Harpers, October, 605–14.
- Wantchekon, L. & Healey, A. (1999). The game of torture. *Journal of Conflict Resolution*, 43(5), 596-609.
- Waters, E. (2011). *Crazy like us: the globalization of the American psyche*. New York: Free Press.
- Waytz, D. Epley, N. & Cacioppo, J. T. (2010). Social cognition unbound: insights into anthropomorphism and dehumanization. *Current Directions in Psychological Science*, 19(1), 58-62.
- Weschler, L. (1998). *A miracle, a universe: settling accounts with torture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Weissberg, A. (1952). *Conspiracy of silence*. London: Hamish Hamilton.
- Williams, A. T. (2013). *A very British interrogation*. London: Vintage Books.
- Wright, S. (1996). The new trade in technologies of restraint and electroshock. In *A glimpse of hell*, ed. Duncan Forrest, London: Amnesty International.
- Wright, T. C. & Onate, R. (1998). *Flight from Chile*. Trans. Irene B. Hodgson. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Yoo, J. & Bybee, J. (2005). Standards of Conduct for Interrogation under U.S.C. 2340–2340A, August 1, 2002, in *The Torture Papers: The Road to Abu Ghraib*, ed. Karen J. Greenberg and Joshua L. Dratel, with an introduction by Anthony Lewis, Cambridge, NY: Cambridge University Press, 183.
- Zimbardo, P. G. (2007). *The Lucifer Effect*. New York: Random House.
- Βουλή των Ελλήνων. (2008). *Το Σύνταγμα της Ελλάδας*.
- Διεθνής Αμνηστία (2019). Ανάσυρση από το <https://www.amnestyusa.org/mapping-cia-black-sites/>, 9/2019.
- Διεθνής Αμνηστία. (2012). *Police violence in Greece. Not just 'isolated incidents'*. Index: EUR 25/005/2012.

Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών. (2019). *Ποινικός Κώδικας*.

Ιατρικό Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανισμού. (2019). Ανάσυρση από

<http://globalsustain.org/el/member/612>, 9/2019.

Παράρτημα – Φωτογραφικό Υλικό

Παράρτημα 1: Ο Ιεροεξεταστής

Πηγή: <http://medievalweaponinfo.com/the-medieval-inquisition/>, Ανάρτηση 9/2019

Παράρτημα 2: Το βασανιστήριο της τροχαλίας

Πηγή: Η Μηχανή του Χρόνου

Παράρτημα 3: Το Ξύλινο Άλογο ή Spanish Horse

Πηγή: The Torture Museum

Πηγή: wordpress.com

Παράρτημα 4: Το Μαρτύριο του τροχού

Πηγή: The torture museum

historyanswers.co.uk

Παράρτημα 5: Η Σιδερένια Μπότα

Πηγή: museum of torture

Παράρτημα 6: Η Κόρη του Οδοκαθαριστή (Scavenger's Daughter)

Παράρτημα 7: Η Σιδερένια Παρθένα (Iron Maiden)

Πηγή: Thrillist.com

Παράρτημα 8: Ματωμένος αετός (Blood Eagle)

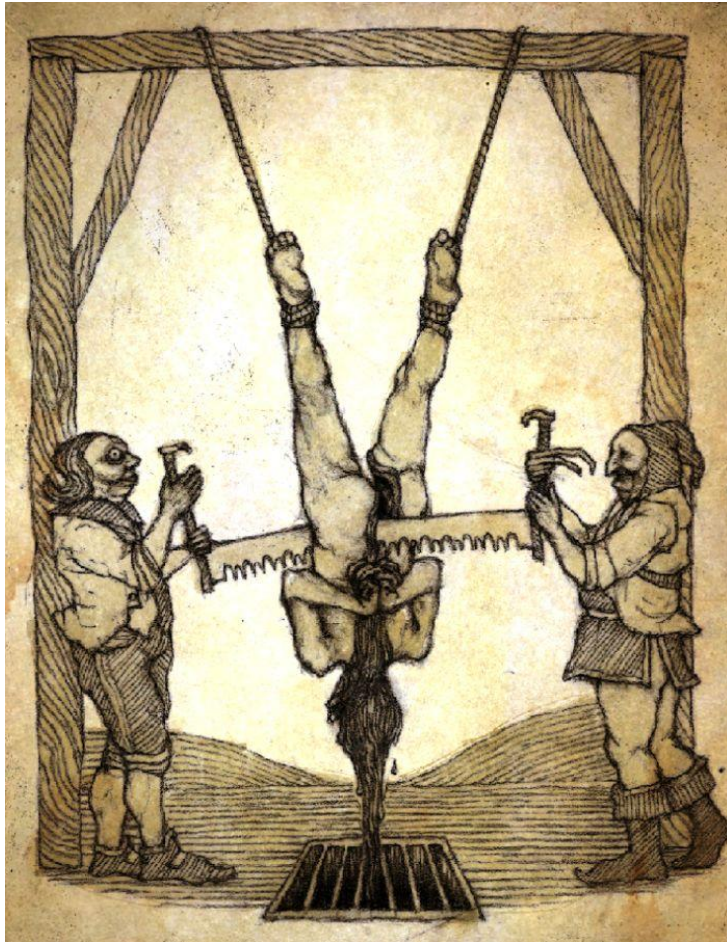

Πηγή: pinterest, culturacolectiva

Παράρτημα 9: Το Πιρούνι των Αιρετικών, Πριόνισμα, Κλουβιά, Μάσκες, Εργαλεία

Πηγή: Thrillist.com

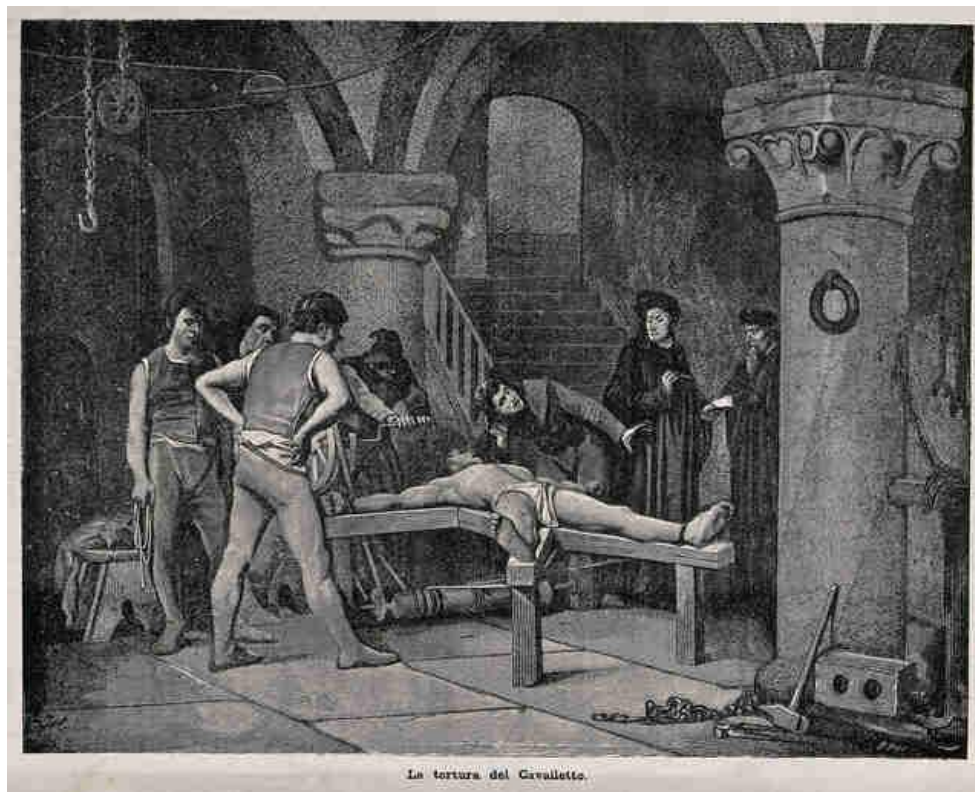

Πηγή: allthatsinteresting

Παράρτημα 10: Το Κρεβάτι του Προκρούστη (The Rack)

Παράρτημα 11: Βασανιστήρια με Νερό

Παράρτημα 12: Ηλεκτρικό Κρεβάτι, Gegene

Παράρτημα 13: Φάλαγγα

Παράρτημα 14: Γονατίζοντας σε Αλυσίδες

Παράρτημα 15: Ύπνος σε Ακινησία

Παράρτημα 16: Κλοιός

Παράρτημα 17: Ling Che – Χίλια Κοψίματα

Παράρτημα 18: Το Βασανιστήριο της Σταγόνας

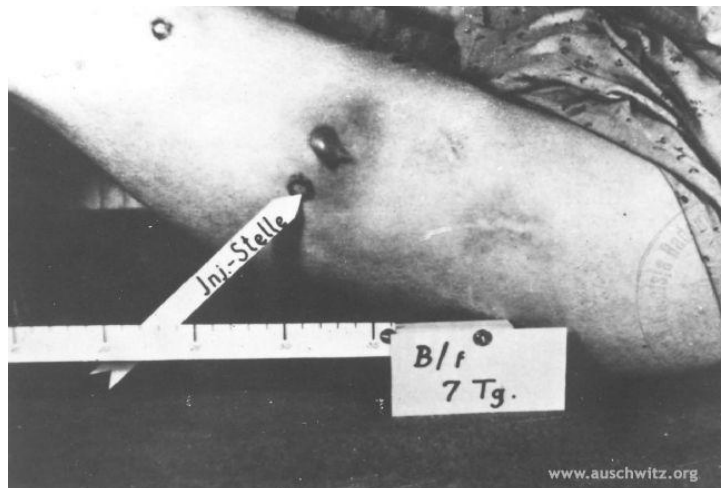
Παράρτημα 19: Τα ζώα στην Υπηρεσία του Βασανισμού

Παράρτημα 20: Τα Βασανιστήρια των NAZI

Χώροι όπου δένονταν οι αιχμάλωτοι

Αποδεικτικά των Πειραμάτων σε Αιχμαλώτους

Καύση Πτωμάτων

Πηγή: Auschwitz.org

Παράρτημα 21: Waterboarding – Εικονικός Πνιγμός

Παράρτημα 22: Black Hole Cells – Σκοτεινά Κελιά Απομόνωσης

Παράρτημα 23: Λευκά Κελιά & Αισθητηριακή Αποστέρηση

Παράρτημα 24: Κρυφή Φυλακή Ρουμανίας

Πηγή: justiceinitiative.org

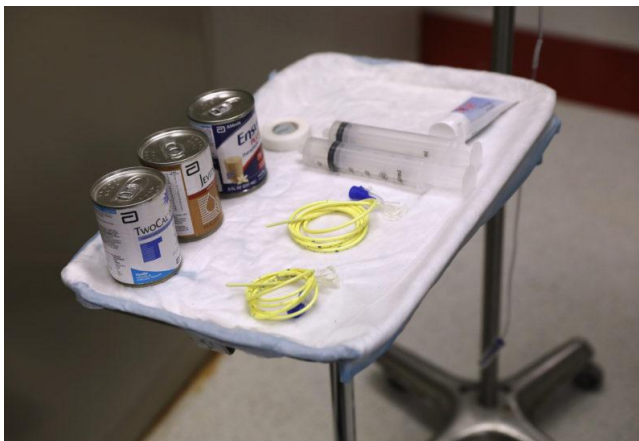
Παράρτημα 25: Σύγχρονες Μέθοδοι Βασανισμού

(όπου δεν αναγράφεται πηγή, οι φωτογραφίες έχουν αντληθεί από το smallworldsofviolence)

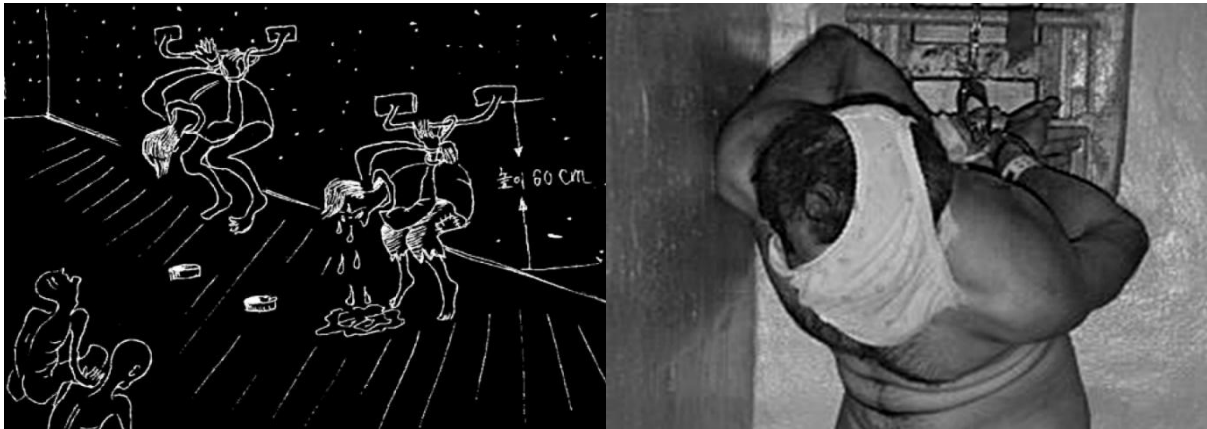

Παραμονή σε στάση έντασης

Υλικά για την Πρωκτική Σίτιση Κρατούμενων στις Φυλακές του Guantanamo

Πηγή: typeinvestigations.org

Στάση έντασης

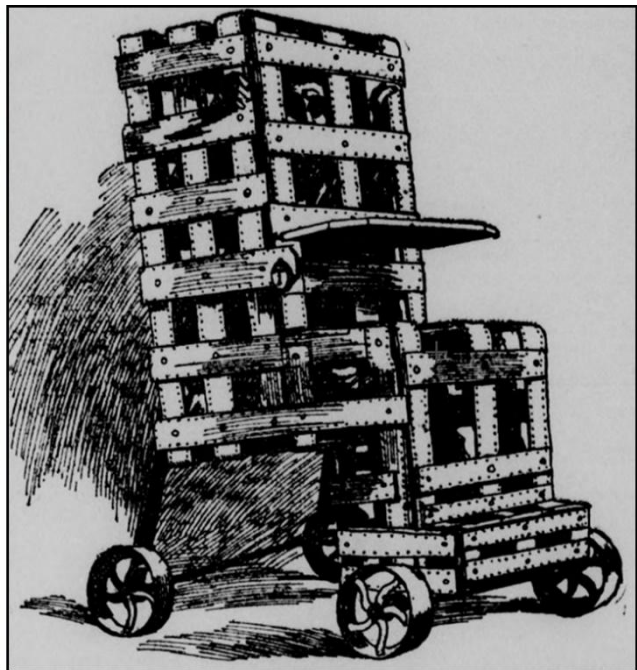
Ηλεκτρικός Βασανισμός στην Συρία

Το Βασανιστήριο της Γερμανικής Καρέκλας

Ισραηλινό Βασανιστήριο της Μπανάνας

Καρέκλα Σωματικού Περιορισμού

Καρέκλα Περιορισμού σε Χρήση

Εξαναγκασμός Ιρακινών από Βρετανούς Στρατιώτες σε «κάθισμα σε φανταστική καρέκλα»

Φάλαγγα

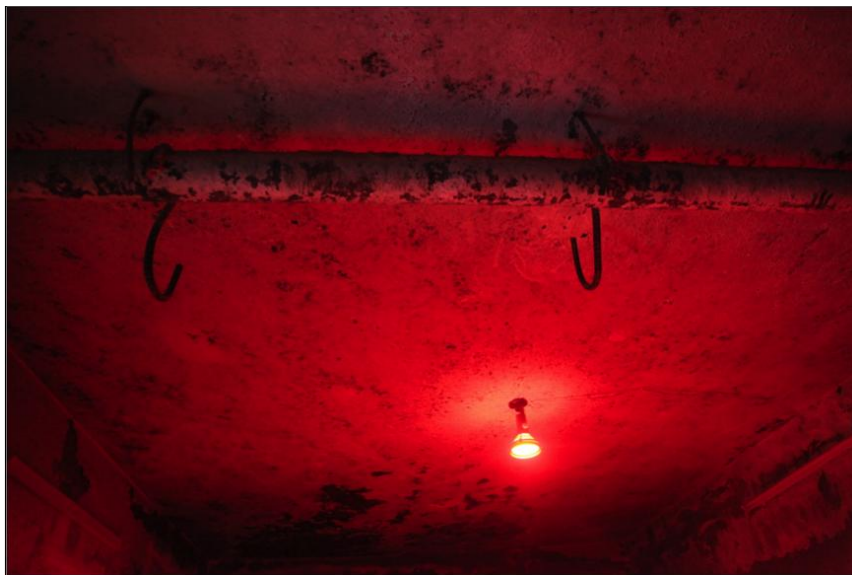
Μεταφορά κρατουμένων από τις αμερικανικές υπηρεσίες (κατ' εξαίρεση παράδοση - extraordinary rendition)

Αισθητηριακή και αντιληπτική αποστέρηση κατά την μεταφορά κρατουμένων (extraordinary rendition)

Κουτί απομόνωσης – Φυλακή Khiam, Λίβανος

Γάντζοι για κρέμασμα κρατούμενων όσο παραμένουν στην φυλακή ή δέχονται χτυπήματα

Ασκήσεις αντοχής

Καγόνι

Το Προφίλ του Βασανιστή

Αποτέλεσμα ενός βασανισμού

Βασανισμός μέλους Ιρλανδικής Στρ. Ομάδας

Στιγμιότυπα Βασανιστηρίων

Εναλλαγή μεθόδων βασανισμού στην φυλακή Abu Ghraib

Συρία και Abu Ghraib

Το πρόσωπο του βασανιστή

Θύματα βασανισμού